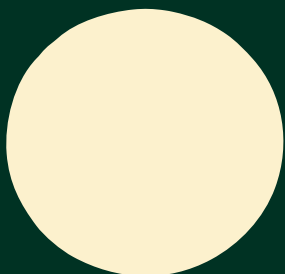

1ª parte da tradução versão final

KANHGÁG VĨ KI 1988 KÃ
CONSTITUIÇÃO
FEDERAL RÁ

TỸ KANHGÁG VĨ RA RÁN

Kanhgág ag vỹ kurã tỹ 8, kysã tỹ outubro, prỹg tỹ 2025 kã validação han.

TRADUÇÃO PARCIAL DA
CONSTITUIÇÃO
FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG

Tradução validada pela comunidade em 8 de outubro de 2025.

KANHGÁG VĨ KI 1988 KÃ

CONSTITUIÇÃO FEDERAL RÁ

TỸ KANHGÁG VĨ RA RÁN

Vẽnhrá tag vỹ tỹ Constituição Federal tỹ 1988 ti rá ần tỹ kanhgág tag ag vĩ ki rán kỹ nĩ, Kaiowá, Kaingang kar Ticuna ra, tag ag mré tu jykrén kỹ vỹ han kỹ nĩ Programa Língua Viva no Direito (LIVD).

TRADUÇÃO PARCIAL DA

CONSTITUIÇÃO FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG

O presente documento apresenta a primeira etapa do projeto de tradução parcial da Constituição Federal de 1988 para as línguas Kaiowá, Kaingang e Tikuna, realizado no âmbito do Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD).

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canelli
CNPq/Genes Autóctonos

INSTITUTO DE DIREITO GLOBAL (IDGLOBAL)

Diretor-Presidente

Carlos Portugal Gouvêa

Diretora Executiva

Dalila Martins Viol

Coordenadora-Geral

Amanda Teles Marques

Pesquisadora

Amirele Porto Machado

Pesquisador

Ademir Garcia

Pesquisador

Cristian Wari'u Tseremey'wa

Pesquisador

Maycon Flores do Nascimento

Pesquisadora

Jhelice Franco da Silva

ADVOCACIA-GERAL DA UNIÃO (AGU)

Ministro de Estado da

Advocacia-Geral da União

Jorge Messias

Secretário-Geral de Consultoria e Advogado-Geral da União Substituto

Flavio Roman

Assessora Especial de Diversidade e Inclusão

Claudia Trindade

Secretária-Geral de Administração

Elisa Monteiro Malafaia

Gestora da Parceria

Jéssica Zimmer Stefenon

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Gabriela Brandão

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Lara Aued

Apoio Técnico Especializado

Carolina Rodrigues

Crizantho Neto

MINISTÉRIO DOS POVOS INDÍGENAS (MPI)

Ministra de Estado dos Povos Indígenas

Sônia Guajajara

Secretário-Executivo

Eloy Terena

**Secretaria Nacional de
Articulação e Promoção de
Direitos Indígenas**

Giovana Makuxi

**Diretor do Departamento de
Línguas e Memórias Indígenas**

Eliel Benites Kaiowá

**Coordenador-Geral de
Articulação de Políticas
Educativas Indígenas-CAPEI**

Edilson Melgueiro Baniwa

**MINISTÉRIO DA JUSTIÇA
E SEGURANÇA PÚBLICA
(MJSP)****Ministro de Estado da Justiça e
Segurança Pública**

Ricardo Lewandowski

Secretário-Executivo

Manoel Carlos de Almeida Neto

**Secretária Nacional de Acesso
à Justiça**

Sheila de Carvalho

Diretor de Promoção à Justiça

Pedro Henrique Martinez

**Coordenadora de Prevenção de
Conflitos no Campo e na Cidade**

Julia Zucchi Natour

**ASSOCIAÇÃO DE DIFUSÃO
CULTURAL DE CANELLA
(ADICUCA)**

Fernando Costa Gomes

Carine Saez

Mariana Libardi

Rosane Costa Warken

Tradutor Tradicional

Celestiel Kri da Silva

Jucemari Minká da Silva Corrêa

Kesia Valderes Jacinto Mûtê

Leonel Kãka Caetano Chaves

Selvino Kokaj Amaral

PROJETO GRÁFICO**Design de capa**

Cristian Wari'u

Diagramação

Alan Costa de Brito da Rocha

Texto em Kaingang revisado por

Jocemar Garcia

Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) tu ke

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) vỹ tỹ kanhgág ag jykre, kar ag vỹ tãn já ke nĩ, jagnỹ mré tu jykrén jé, jurídico kãmĩ.

Jykre tag vỹ tỹ Advocacia-Geral da União (AGU) ag tu âkrén jé nĩ, kar ver, Ministério dos Povos Indígenas (MPI), Ministério da Justiça kar Segurança Pública (MJSP) ag ke gé. Ag jykre tag vỹ tỹ pópé Constituição Federal tỹ, kanhgág tẽgtũ tag ag vỹ ra rân jé ke nĩ – Kaiowá, Kaingang kar Tikuna – vẽnhrá tỹ censo tỹ 2010 tugnỹm ka, Instituto de Geografia kar Estatística (IBGE).

Jykre tag vỹ, kanhgág ag vỹ ke rân kỹ nĩn kỹ, tugnỹm há han kỹ, jagnẽ mré jykre pĩr han ge nĩ, ti kar mỹ, kanhgág kar fóg ag mré hã, mỹr ti kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, tu ânkrén kar kri rânhrăj jé há nĩ, mỹr vỹ ti tỹ kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, estado ag lei kinhrăg há han há nĩ.

LIVID vỹ jykre há tag tu jykrén, êmã mág tỹ Brasil kãki, kanhgág ag tỹ ag vỹ ke pópé tag ránrán jé, mỹr êmã mág tỹ Brasil kãki, vỹ e tỹvĩ nỹ tĩ, fóg ag, fóg sá ag, vỹ jykre e nỹtĩ, hãra vẽnhrá vỹ tỹ ti kar mỹ ke nĩ, kỹ ti vãnũ vỹ e ki rân kỹ nĩn kỹ vỹ há nĩ, tu kajrân kar tu âkrén jé.

Kỹ vỹ Chamamento público ke Instituto de Direito Global (IDGlobal) ti kuprăg ag tóg AGU ag, ti tỹ LIVID han jé, kar vỹ ver Organização da Sociedade Civil, Pesquisadores kar kanhgág vỹ tu vẽnũ kajrânrân ti ag, tu êg Linguista ag ke tĩ, ag mré han.

Jykre tag vỹ jagnã mré tu âkrén kỹ kikro há han ke mũ, mỹr Organização da Sociedade Civil ag vỹ kanhgág ag nỹ tĩj fã ty kinhra nỹ tĩ, kar ver ag hãren ka, jagnã mré ânkrén fã kinhra nỹ tĩ, ag hã vỹ tỹ: Rede de Mulheres Indígenas do Estado de Amazonas – Makira E'ta, vỹ kanhgág Ticuna ag mré rânhrăj tĩ, ju Associação de Difusão Cultural de Canela – ADICUCA, ag vỹ kanhgág ag mré rânhrăj tĩ, kar ver Instituto Ixiru Ete – Pai De Todos – Tekoha Laranjeira Nhãnderu, ag vỹ kanhgág kaiowá ag mré rânhrăj tĩ.

Sobre o Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD)

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) é uma iniciativa que visa promover o reconhecimento e a valorização das línguas indígenas no âmbito jurídico brasileiro.

A ação é promovida pela Advocacia-Geral da União (AGU), com o apoio do Ministério dos Povos Indígenas (MPI) e do Ministério da Justiça e Segurança Pública (MJSP). Dentre os seus objetivos, encontra-se traduzir a Constituição Federal para as três línguas indígenas mais faladas no país — Kaiowá, Kaingang e Tikuna — conforme o Censo de 2010 do Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (IBGE).

O programa reconhece o papel fundamental das línguas originárias na construção de uma justiça mais plural, inclusiva e democrática, possibilitando que as comunidades indígenas tenham acesso direto, em sua língua materna, ao principal instrumento normativo do Estado brasileiro.

O LIVD representa um passo significativo na construção de um Brasil que reconhece sua diversidade cultural e linguística como pilar da democracia, ao assegurar que o direito seja efetivamente acessível a todos os povos que compõem a nação.

Por meio de chamamento público, o Instituto de Direito Global (IDGlobal) foi selecionado para executar o LIVD e para essa missão reuniu organizações da sociedade civil, pesquisadores indígenas e especialistas indígenas em linguística.

A execução do projeto é fortalecida por uma atuação em rede com organizações da sociedade civil diretamente vinculadas às comunidades participantes: a Rede de Mulheres Indígenas do Estado do Amazonas — Makira E'ta, que atua junto ao povo Tikuna; a Associação de Difusão Cultural de Canela — ADICUCA, ligada ao povo Kaingang; e o Instituto Ixiru Ete - Pai De Todos - Tekoha Laranjeira Nhänderu, vinculado ao povo Kaiowá.

Consulta prévia kar ti ki hã ke ãn tugnym há han

Vênhrá tag kãki vỹ ken kỹ nỹ, Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, jagnã mré tu ãkrén vén jé, rán ka fi tũ ki, kỹ vỹ rán tu ke, vênhmãn vén, jagnã mré tu ãkrén jé, tu ãg consulta prévia ke tĩ, kanhgág tag ag mré, Kaiowá, Kainkang kar Ticuna ag.

Kỹ vênhrá tag vỹ ta ti jagtã nĩ ver, Constituição Federal ti, kỹ ti rá tag vỹ ver kanhgág ag mré vênhmãn ka tu jãn ke nĩ, ti tỹ ki hã nỹ ãn ve jé, kar ver ti rá tag tỹ kar kãn ka nỹ kỹ vỹ ver nĩgnĩ kỹ jagnã mré tugnym mãn ke nĩ, ti tỹ ti kar mỹ há ãn ve jé.

Jagnã mré nĩgnĩ kỹ tu ãkrén fã tag vỹ, vênhrá tỹ constitucional jagma hã tĩ ãn vej, mỹr vỹ fóg ag vĩ ke, ki hã ke nỹ, hãra ti kanhgág ag vĩ ke rán kỹ nĩn kỹ vỹ, ag hãren kỹ fóg ag jykre tag tỹ, ag vĩ ke rán kỹ nỹn ãn ve kar tu ãkrén jé ke nĩ, ag tỹ hãren kỹ tu ãkrén fã ãn ve kỹ rán jé gé, ag vĩ ke.

Consulta Prévia e Validação

Em respeito aos princípios estabelecidos pela Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, todas as etapas que antecederam a tradução foram realizadas mediante consulta prévia, livre e informada junto aos Povos Kaiowá, Kaingang e Tikuna.

O texto ora apresentado corresponde à primeira parte da Constituição Federal a ser validada pelas comunidades envolvidas. Ao final do processo, com a tradução integral do documento, será realizada novamente uma etapa de diálogo e apresentação da tradução, a fim de validar o conteúdo completo, assegurando que todos os termos, conceitos e interpretações estejam cultural e linguisticamente adequados.

Esse processo assegura que a tradução documento constitucional preserve, simultaneamente, a precisão jurídica indispensável e o respeito à cosmovisão, aos valores e às formas próprias de expressão de cada povo indígenas participante.

*PREÂMBULO
JÃMĨ KÓTĨG FÊ*

Êg tỹ brasileiro ag kar jo ãkrén, vênhmãn êg tóg êg kar jo nén ù há to ãkrén jé êg vãmén ja ti tugnỹm há han kar rán mãn jé, to vãmén kar rán jé, êg kar tóg nén ù há hynhan ke, kar êg hêrenkỹ kri mũj jé vênhrá tag ti, mỹr êg kar mỹ ke vễ, ketumỹr ùn pir mỹ ke vễ gé, êg tỹ êg mũj há mĩ mũn jé, ù tỹ êg vóg vênhmỹ han tũ nĩ jé, êg nỹtĩg há han kỹ nỹtĩn jé, êg nén ù há hynhan jé, jag rike nỹtĩ jé, ti kar tóg vênhrá tag jagma mũj ke vễ, mỹr êg tóg tỹ jag régre kar nỹtĩ, e êg tóg nỹtĩ vễ, jag kóm êg tóg tỹ ù nỹtĩ ke tĩ, êg pi hãra jag to jũ mũj ke nỹtĩ, jag to êg tóg há nỹtĩ ke nĩ, êg to vãmén nỹtĩ tag jagma êg tóg mũj ke nỹtĩ, êg êmã kãmĩ kar êmã ù tá ke gé, jykre ù tóg kã nỹn kỹ êg tóg jag mré to vãmén kỹ tỹ pir ke kỹ, ki tỹ há kej, vênhrá tag tóg Topẽ nĩgê krãm nỹj mũ “CONSTITUIÇÃO DA REPUBLICA FEDERATIVA DO BRASIL”.

TÍTULO I

JO KÁTĪG TỸ VỄNHRÁ I

ÊG KAR MỸ VỄNHRÁ JÃMĨ KÃNTĪG

Art. 1º. Êmă mág tỹ Brasil kar kă kă êmă kēsir kar Pă'i Mág nĩ fê jagmré nỹtg kăn kỹ nỹtĩ, tĩ vễnhrá tag to vămén kỹ tỹ pir ke jé ti kar mỹ há tĩ jé:

I – Ti kar kri ke;

II – Êg kar mỹ vễnhrá tỹ nỹ, jagma mũ jé;

III – Ti kar mỹ há tĩn jé;

IV – Ti kar mỹ há tĩ jé, kar êg rănhrăj fã ki vēsóki vej jé;

V – Ti kar tóg ti jykre vin mũ.

Ti rá pir. Êg kar tar vễ, kar ùn e ag ùn pir kuprêg ja tỹ ti kar mỹ rănhrăj jé, Constituição tóg ke tĩ.

Art. 2º. Ti kar tar vễ êmă mág kri, vēsóki jag to há nỹtĩm nĩ, Legislativo ti, Executivo ti kar Judiciário ti.

Art. 3º. Vễnhmré vễnhrá tag hynhan há han nĩ ti kar mỹ há nỹ jé República Federativa do Brasil ti:

I – Jagmré han nĩ ti kar tóg mũj há mũ mũn jé, ti kar mỹ há tĩ jé, kar vễnhkar mỹ ke nỹn jé;

II – Ti kar mỹ há nỹn jé, vễnhmré mogmog fãn jé êmă mág kri;

III – Nén ù kórég tỹ tũ ke jé, vễnh kókĩr kar êkrén kónăn, nỹ tĩg kónăn kỹ nỹtĩ ag ki êvănĩ kỹ tỹ tũ kej sór jé, êg pênĩn kar ti kar mũ;

IV – Ti kar mỷ nén ũ há han jé, jag tugnỹm mẽ, ti hã tỳ kântĩg ti, ti tỳ ũn kupri, ti tỳ ũn sá, ketumỹr tỳ kanhgág jẽn kỹ, ti tỳ fi nĩn kỹ, ketumỹr tỳ ti nĩn kỹ, kar ti si há nĩn kỹ, ũ pi jag tugnỹm ke nỹtĩ.

Art. 4º. República Federativa do Brasil vỹ tãmĩ ẽmã ũn mĩ ag mré vẽnhrá tag to vămén ke:

I – vėsóki nén ũ há kar hynhan jé ẽmã mág kãmĩ;

II – ti kar tóg jagnã mré há kar han ka mũj ke nĩ;

III – ti kar tóg vẽnhré nén ũ há to ẽkrén kỹ, hynhan há ki hynhan jé;

IV – ne pi ẽg jyrã kỹ ẽg tỳ krỹ kej ke nĩ;

V – ẽmã mág kãkã ẽmã kãsir tỳ jagnã rike nỹtĩ;

VI – jag to jũ vãnh, ần jagfy;

VII – vẽnhré vămén nĩ, jag to jũgũ mẽ;

VIII – ẽg kãki nén ũ kórég hynhan mũj fẽ ag kar ũ tóg tỳ ti hã tũ to kry ag, tóg tũ kej ke nĩ;

IX – ti kar tóg jagmré rãnrãj há han ke nỹtĩ, kỹ tóg ti kar mỷ há nỹj mũ;

X – ẽmã ũ tá vẽnhró kỹ kântĩg kỹ ẽg mré ẽmãn sór kỹ tóg há nĩ mũ.

Ti rá pir. Ẽmã mág kãki ẽmã kãsir tỳ Brasil tóg ti kar vin há han mũ jagmré nỹtĩg há han kỹ nỹtĩn jé, ti kar tóg jagmré ẽmã ũ tá ke mré vămén kỹ jag mỷ tugtóg mũ jagmré kinhra nỹtĩn jé, mỹr tóg jag kóm nén ũ e kinhra nỹtĩ, hãto ti latino-americana de nações ke tĩ. Artigos 1 a 4 –Vẽnhrá tag jagma mũ jé.

TÍTULO II

ÊG KAR MỸ KE VÊ KAR TI KAR TỸ JAGMA MŨJ KE VÊ

CAPÍTULO I

ÊG KAR MỸ KE VÊ VÊNHMRÉ VÊNHRÁ TAG JAGMA MŨJ JE KETŨMỸR ŨN PIR MỸ KE VÊ GÉ

Art. 5º. Êg kar tóg tỹ jag hã kar nỹtĩj ke nĩ, Pã'i tỹ vênhrá fi ja tag kri, jag ki vênhmỹ kej ke mã, êmã Brasil ki munmur ja ag kar êmã ũ tá kãmũ kỹ nỹtĩ mỹ, jag tén mẽ, êg mũj há mĩ mũn jé, jag rike han kỹ êmẽkã nỹtĩn há han kỹ nỹtĩ jé, êg tỹ nén ũ mré, vênhrá tag kãpãn:

I – ti kar fi tóg tỹ jag hã nỹtĩj ke nĩ nén ũ kar ki, vênhrá tag mỹ;

II – ũ pi ti nén ũ han vãnh kỹ ti mỹ han ra kej ke nĩ, pã'i vênhrá hãmĩ tóg han ke nĩ;

III – ũ pi jag tỹ rânhrãnh ke kãnãn ke nĩ, kar ũ pi jag kygrêg mũj ke nĩ, kar ũ pi jag tỹ vêsa vênynyg mũj ke nĩ;

IV – vênh jykre pi nĩfénh kỹ nỹj ke nĩ, ti tĩg há mĩ tóg tĩj ke nĩ;

V – êg kar mỹ tóg nỹj mũ êg kato kafãn jé, ti kar mỹ tóg jag rike nỹj mũ, ũn tóg kejên nénũ kren kỹ, vênhrá tag jagma to vĩ kỹ, ti kaja tóg to kântĩg mũ, êg jykre to kar êg kãgrá to;

VI – ũ pi ũ jykre kar nén ũ kri fi fã to vĩj ke nĩ, ũn tóg Tupê vĩ han sór mũ tóg han mũ, vênhrá tag tóg hãjé ke nĩ gé, ũ pi Tupê vĩ tój fê tá vog ge nĩ;

VII – ken kỠ tóg nỠ vễnhrá tag ti, Tupễ vĩ tó jé ti kar mỠ, kar pǎ'i ag mỠ, ag jagmré nỠtjĩ fễ tá;

VIII – ừ pi ừn Tupễ vĩ mǎj sór mừn mỠ ketũg ra kej ke nỠ, kar ti jykre tój sór mừ ti, ừ nén ừ vin há han sór mừ ti ke gé, ừ pi vễnhrá tag tỳ ừ kej ke nỠ ti tỳ vễnhmỠ há han sór kỠ, ti kǎ rán kỠ nỠn tũn kỠ;

IX – ti kar tóg ti kanhró tój sór kỠ tój ke nỠ, kar ti nén ừ ki kanhrân kỠ hẻnrike há ti, kar ti nén ừ kar to vǎmẻn há ti, mỠr ừ pi ti hán kej ke nỠ ketũmỠr tỳ ừ kẻ, kej ke nỠ gé kar ti pi ừ mỠ to vjĩ ke nỠ ti han jẻ;

X – ừ pi ti fe kǎki jykre vog ge nỠ, kar ti hẻrenkỠ tjĩ fǎ ti, ti kar tóg tỳ vej jẻ, kar tóg nỠj mừ gé, ừ tóg nén ừ kren kỠ ketumỠr vễnhrá tag jǎty han kỠ tóg kaja nỠj mừ vễnhrá tag jagma;

XI – ừ pi vẻnh ừn vóg, kar ừ pi vẻnh ừn ki rǎj ke nỠ tá nỠ tỳ ti mỠ kǎrǎ ra ke tũn kỠ, nẻnũ vẻnhmỠ tỳ hẻnrike kỠ hǎ tóg ừn ki rǎj mừ ketumỠr nẻnũ to jag japrẻr kỠ, ketumỠr pǎ'i tỳ rán kỠ jẻnẻ kỠ hǎ ừn ki rǎj jẻ rán kỠ tóg nỠ;

XII – ne pi vễnhrá kar jag mỠ vẻnh vĩ fón kỠ vej ke nỠ ketumỠr vóg ge nỠ, Pǎ'i ag tavừn hǎ tóg vej mừ vễnhrá tag jagma nẻn ừ vẻnhmỠ tognừn kar ag nẻn ừ tognỠm kej ken kỠ; rán kỠ tóg nỠ;

XIII – ti kar tóg ti rǎnhrǎj há ki rǎnhrǎj mừ, ti hẻ tá rǎnhrǎj sór mừ ty, kar ti hẻrenkỠ rǎnhrǎj há ki, kar ti nén ừ ki rǎnhrǎj há tá, hǎmỠ tóg nỠ gé vễnhrá tag ti;

XIV – vẻnhkar mỠ tóg nừm han kỠ nỠ ừ tỳ nén ừ kinhra mỠ, ti tỳ hẻtǎ kinhrǎg ja tó tũg kỠ pi tój mừ, vé tóg ti nén ừ ki rǎnhrǎj ke kỠ hǎ ven ketũmỠr tój mừ;

XV – vẻnhkar tóg ti mừj há mừ mừj mừ ti há kar từn kỠ, ừn mừ tjĩ sór mừn mỠ, Pǎ'i ag vễnhrá tag jagma, ti tỳ kǎ nỠ sór kỠ tóg kǎ nỠ mừ gé, ketumỠr ti tỳ ẻmǎ ki kutǎj sór kỠ tóg tũg mừ gé, ti tỳ nẻn ừ kar gẻnh kỠ;

XVI – vênhkar tóg vênhmăn sór kỹ vênhmăn mũ, mokā tũ han kỹ, vênhkar tóg vênhmăn fã tá, ti kar mỹ ke vế, ỹ mỹ to vĩ mã, jag kutăn mẽ, vế Pã'i ag mỹ tó vén nữ;

XVII – ken kỹ tóg nỹ mũ ỹ tóg jagmré vênhmăn kỹ vếsimér nén ỹ há to êkrén kỹ rán kỹ fi kỹ vênhmré hynhan ti, hãra vênhmăn kỹ Pã'i ag katotê jé ke pi jé;

XVIII – jagmré vênhmăn kỹ nignĩ kỹ to vămén kỹ rán kỹ fi, vếsimér vênhmré vnén ỹ há hynhan jé, vênhrá tag jagma, ỹ mỹ to vĩ mẽ, ỹ pi kutăn ge nữ kar ỹ pi ta tỳ kej ke nữ, ti mũ hã tĩn kỹ;

XIX – vếsimér jagmré vênhmăn kỹ rán kỹ nỹtĩ ag nén ỹ hynhan pi tỳ kej ke nữ, Pã'i ag ta, ag mỹ pépé rán kỹ fón kỹ tỳgtỹ kera ke kỹ hã tóg tỳgtỹ kej mũ, ag ve vén jé pépé tỳ tugnỹm há han kỹ nữ;

XX – ỹ pi jagmỹ êg mré vếsimér vênhmăn kỹ rán kỹ nữ tag ki rã kej ke nữ, ti tỳ ki rãj vãnh kỹ, ỹn kutăj sór mũ tóg kutăj mũ gé;

XXI – vênhmré vếsimér han kỹ rán kỹ nữ tag ti, tóg ti mré kăki rán kỹ nỹtĩ ag jagfỹ jēj mũ Pã'i ag vênhrá jagma;

XXII – rán kỹ tóg nỹ sỹ isỹ nén ỹ kutăn jé;

XXIII – Ỗn jagătar ăn hã ve vén ja ag tóg;

XXIV – vênhrá tag kăki tóg tó tĩ gé, ỹ tỳ ti nữ ja tá kutăj ken kỹ nén ỹ mág han ge to vênhkar mỹ, ên tóg ti kaja măn vén ge mũ jênkamũ tỹ;

XXV – vênh mỹ kăgra nén ỹ vênhmỹ tóg kej sór nỹn kỹ ỹn e ag hênrike kónăn han kỹ, ên ki pã'i ag tóg vếsỹ nén ỹ kutănmũ ver, hãra nén ỹ vênhmỹ tỳ kókén kỹ, nén ỹ tỳ ỹ jyjy kã nữ ên tóg to jênkamo mên mũ;

XXVI – ùn ga kēsir nỹtĩ ên pi ti ù mỹ néve kato fij ke nĩ, vẽnhrá tag tóg ke tĩ, mỹr tóg ga sĩ tag kri êkrân tĩ, kar ga sĩ tag tóg ti jagtân tĩ, ti to vẽnhmỹ nén ù géj jé kar ti kră jăn jé;

XXVII – ùn nén ù rán mũ ti, ti tavĩ mỹ tóg ken kỹ nỹj ti tũ ti, ti vẽnhar mỹ tó kar venven hán kỹ ti nén ù han ja ti, ti kejẽn ter kỹ tóg ti kră mỹ nỹj ti tỹ nén ù han ja ti, vẽnhrá tag tỹ prỹg fi ja to;

XXVIII – vẽnhrá tag kākā tóg êg mỹ nỹ:

a) ù pi tỹ hẽrej, ù tóg vẽnhré ketumỹr ti pir mỹ nén ù han kỹ rán kỹ, kar vẽnhkăgrá venven kar ti vĩ tó kỹ, vẽnhanir mré hă;

b) êg nirejtu vă tognỹm jé, ù tỹ nén ù han ja ti ketumỹr ù ag mré han ja ti ke gé, kar vênh vĩ ù kinhra tój fẽ ag, kar êg jagfỹ nén ù há to féfên fã ag;

XXIX – vẽnhrá tag kākā tóg nỹ gé, ù tóg nén ù to êkrén kỹ han vén ja ti, kar tỹ rânhrăj jé, kar ùn e ag ãn mág ki rânhrăj fã ag mỹ, ti jyjy kă fin jé, ên ki ù pi tỹ vẽnhtũn ke nĩ, ù tóg nén ù to âkrén kỹ han vén ti, hăto ti rá ke tĩ, kar tóg nỹ mũ gé, ti kar mỹ, ùn kanhró ag nén ù hynhan kỹ tóg êmă mág mỹ há nỹj mũ;

XXX – Ken kỹ nỹ, jag kanhkă tỹ nénũ vỹ tỹ ag nirejtu nỹtĩ gé;

XXXI – ù tóg ta êmă ù tá ke nĩn kỹ, ti ta nén ù tóg hăra êmă Brasil vẽnhrá jagma nỹj kenĩ mỹr ti prũ fi kar ti kră tóg ta brasileiro nỹtĩ, ti kejẽn ter kỹ ti tỹ nén ù kar tóg ti prũ kar ti kră mỹ nỹtĩj;

XXXII – êmă mág Brasil kăki êmă sĩ tỹ Estado tóg vẽnhrá tag jagma ti kar tỹ nén ù kygãm fã jagfỹ ag fy to âkrén ka fij;

XXXIII – ti kar mỹ ke vẽn nén ù jămăn jé, Pă'i ag vênh jo vin ag mĩ, ag pi ne pėjuj ke nỹtĩ, ùn pir mỹ ketumỹr jagmré ùn e ag mỹ, ti kar mỹ, Pă'i ag prỹg fi ja mĩ, vênh vămer ù pi tój jé ke

nỹtĩ, nén ỹ vãnhmỹ tỳ ẽg ki kar ẽmã sĩ ki hẽnrike kónãn tũ nĩn jé, (vẽnhrá tag tóg ke tĩ);

XXXIV – ti kar mỹ tóg nỹj mũ, nén ỹ kar kaja jagtã sĩ kajẽm jé:

a) vẽnkar mỹ ke vẽ vẽnhrá kãmĩ to vĩ kỹ jãnãn jé, pã'i tỹ vẽnh jo vịn ag mĩ, ag ẽg jagfỹ ẽg jagfỹ vĩ nirejtu tón jé, nén ỹ vẽnhmỹ kato kar Pã'i ag ỹ rãnhrãnh ke tũ nĩn jé;

b) ỹ tỹ papé to vịn kỹ vẽnh nirejtu jagfỹ, pã'i ag tỹ vẽnh jo vịn ja ag mĩ, kar tugnỹm há han jé gé ti mỹ;

XXXV – vẽnhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, pi ne kãjatun mũ pã'i ag rãn jan jagma, ỹ vóg kónãn kar kunũj sór ke tũ;

XXXVI – vẽnhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, ỹ pi ỹ tũ kunũj mũ, Pã'i tóg tugnỹm mỹr ti há kar nỹn kỹ kar ki hã ke nỹn kỹ;

XXXVII – ỹ pi Pã'i ag jãtã jag nĩfếj ke nĩ, Pã'i ag tavĩ hã tóg ỹ tỹ nén ỹ tỹ hẽnriken kỹ ti nĩfếj ke nĩ;

XXXVIII – vẽnhrá tag jagma tóg nỹj mũ lei ke ti tĩ, Pã'i ag ỹ vịn jé, ag ẽkrén kỹ kar tugnỹm jé, ỹn nén ỹ vẽnhmỹ han ja ti

a) Ken kỹ tóg nỹj mũ, ỹ tỹ vẽnh jo fếg jé, ti jagfỹ vĩ jé;

b) Ủ pi kinhra nỹj ke nĩ, ti ỹ kãprẽg ja ẽn ti;

c) Ken kỹ tóg nỹj mũ, ỹ pi tỹ ỹ kej ke nĩ, ag nén ỹ kãprẽg mũ ti;

d) Pã'i ag ỹn vịn ja tag ag tavĩn mỹ tóg nỹj mũ, to ẽkrén kar tugnỹm kar tó jé, ỹn jag tên kónãn mũ ag to;

XXXIX – ỹ pi ne kajãm ge nĩ, pã'i ag tugnỹm vẽn ja tun kỹ, mỹr pi ver to rãn kỹ nỹ vẽ lei ti;

XL – ṽenhrá tag jagma tóg ñy m̃u lei ke ti t̃i, pi ù jagfy ṽyn kej ke ñi ti t̃y ṽenhrá m̃y há han jé;

XLI – ṽenhrá tag jagma tóg ñy m̃u lei ke ti t̃i, kajām ja tóg m̃u, ùn tóg jag ki ṽenhm̃y ke k̃y jag nirejtu kuñj sór m̃u ti;

XLII – ù tóg ùn sá, ùn kupri, kanhgág m̃y ṽi ṽenhm̃y han k̃y, kajām ja tóg m̃u ñifénh k̃y j̃é k̃y, ṽenhrá tag jagma tóg ñy m̃u lei ke ti t̃i;

XLIII – ṽenhrá tag jagma tóg ñy m̃u lei ke ti t̃i, pi kaja ñj m̃u, j̃enkamo t̃y, kajām ge tóg ñi ñifénh k̃y, ù tóg jag t̃y ṽenyn kónān ti, kar jag m̃y ñén ù kórég tóg ṽenhrá k̃rī t̃y ṽenhm̃y kej f̃ā ṽene ke ti, kar k̃rī kórég ag ṽenhrá e k̃agtén sór m̃u ag, ùn han ra ke m̃u ti, ùn han m̃u ti, kar ùn ki karó ra tó t̃u ěn ti;

XLIV – ùn ñén ù han kónān m̃un m̃y, pi kaja ñy m̃u j̃enkamo t̃y, ñifénh k̃y tóg kajām m̃u, ùn ṽenhrá m̃ré ù ag vin k̃y mokā génh k̃y, p̃ā'i ag ketum̃ỹr t̃y p̃ā'i t̃u ag, P̃ā'i ag ṽenhrá tag k̃āki rán k̃y vin, ñén ù kar vin há han ti kar m̃y há ñy jé, ù pi katot̃āj ke ñi;

XLV – ùn t̃y ñén ù ṽenhm̃y t̃y h̃enrike m̃u ān h̃ā tóg kajām ke ñi, ñifénh ka j̃é k̃y, ti k̃rā kar pi kajām ke ñi, h̃āra ùn ter m̃u ěn t̃y ti t̃y ñén ù kren jan k̃y, ùn ñifénh k̃y j̃ā ān k̃rā tóg kyg̃jām ke ñy t̃i, h̃āra ag pi ùn t̃u m̃u ěn t̃y ñén ù kaja k̃āf̃ān k̃y kyg̃jām ke ñy t̃i;

XLVI – lei tag k̃āk̃ā tóg ken k̃y ñy gé, ùn ñén ù ṽenhm̃y han m̃u t̃y ti pir m̃y kajām jé, kar ù tóg kri k̃ām̃j m̃u gé:

a) Ñifénh k̃y tóg j̃éj m̃u tar ra kut̃ā m̃ā;

b) Ti t̃y ñén ù krenkren k̃ān ja tóg m̃u;

c) Ñén ù kajām ke tóg ñi gé j̃enkamo t̃y;

d) Ti ñén ù ṽenhm̃y han ja ān kajām ja tóg m̃u gé r̃ānhr̃āj k̃y;

e) Krenkren k̃ān ja tóg ti nirejtu ti;

XLVII – ũ pi tag ki kajām:

- a) Ũ pi kajām ke nĩ, ũn jag tén mũ ti ěg ěmā mág ki ke ag tỹ ěmā ũ ag mré jag to rán kỹ, to ag vėnh génh ke tĩ vėnhrá nỹ tag tóg ke tĩ art. 84, XIX ki;
- b) Ũ pi nĩfénh kỹ já krỹg ja tũ nĩj ke nĩ;
- c) Ũ pi ũ mỹ vėsān kỹ inh mỹ rānrāj kej ke nĩ;
- d) Ũ pi ũ kutām ke nĩ ěmā mág ki;
- e) Ũ pi Jag tỹ rānrānh ke kónān ke nĩ;

XLVIII – ũn nén ũ vėnhmỹ han ja ěn tóg kajām ke nĩ, hāra pi vėnhkar mré nĩfénh kỹ jěj ke nĩ, ũn nén ũ vėnhmỹ mág tavĩ han ja ěn ag tóg vyrmỹ nỹtĩj mũ, ũn tỹ gĩr ag tóg ũn si há ag kóm vyrmỹ nỹtĩj mũ gé, kar fag tóg vyrmỹ nỹtĩj ke nĩ;

XLIX – ũn nĩfénh kỹ nỹtĩ ěn ag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé, ũ pi ag to nĩgān ke nĩ, kar ag mỹ vĩ vėnhmỹ han ke nĩ;

L – ũn nĩfénh kỹ nỹtĩ ěn fag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé, fag tỹ fag krā kēsir pėfām nỹtĩ mré nỹtĩn jé, gĩr tóg pafa tovānh tomē to;

LI – Pā’i ũ pi ěmā mág Brasil ki mur ja ěn tỹ ěmā ũ tá ti fón ke nĩ, ěmā ũ tá kēmũ kỹ nỹtĩ ān ag hā tỹ tóg vėsikā tá ag vām mũ ag kāmũ ja tá, ag tá nén ũ vėnhmỹ han kar kāmũ jan kỹ, hāra tóg nỹj mũ gé ag tỹ fóg tỹ nén ũ vėnhmỹ vėnegne kej fā ag mré ke nỹtĩn kỹ, ketũmỹr ag nén ũ vėnhmỹ tỹ vėnh krĩ kókén fā ěn vėne ke mũ ja nĩn kỹ, lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ gé;

LII – Pā’i ũ pi ěmā ũ mỹ ũ tỹ tá vėsikā vām ke nĩ, ti tỹ nén ũ vėnhmỹ han mũ tóg tỹ ũ ag kāprėg kỹ vėnh jo ti fāg kỹ nỹtĩ tognĩn ken kỹ, ketũmỹr ti nén ũ to ěkrén kỹ vāmén há nĩn kỹ;

LIII – ừ pi ừ mỹ nén ừ kajām kej ke nĩ, Pă'i hã tóg ti tugnỹm kỹ nén ừ ki néve nĩn kỹ, kajām ra kej ke nĩ;

LIV – ừ pi nén ừ kajām ke nĩ, ketumỹr nĩfénh kỹ jăj ke nĩ, kar ti tỹ nén ừ krenkren ke nĩ Pă'i tỹ kajām ra ke tũn kỹ;

LV – ti kar mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ vẽnhrá tag jagma, ừ pi nĩfénh kỹ jěj ke nĩ, ti tỹ nén ừ vẽnhmỹ tỹ hẽnrikeja ja ăn tugnỹm há han vén mẽ, kar ti vênh jagfy vămén mắg mẽ, ketumỹr ừn kanhró vẽnhrá tag kāmĩ kinhra tỹ vênh jo fềg jé ti tỹ ti jagfy vămén jé gé;

LVI – ừ pi ti tỹ vẽnhrá tag jagma nén ừ kafăn tĩn kỹ nén ừ vẽnhmỹ tỹ jag to ón kỹ jag nĩfėj ke nĩ;

LVII – ừ pi nén ừ ki névĩ nỹj ke nĩ, tungnỹm há han vén mẽ, kar ti nĩfénh ra ken jé;

LVIII – ừ pi ti nokuměto kar nĩn kỹ ti mỹ han măn ra kej ke nĩ, hãra nén ừ tóg hẽnriken kỹ tóg hynhan măn ke nĩ, lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ;

LIX – ừ tóg nén ừ vẽnhmỹ tỹ hẽnriken ka nĩn kỹ ừ kato, Pă'i ag kãnmar vég tũn kỹ ừn hẽnrikeja ền tóg tó măn tĩg ke nĩ Pă'i ừ ag mỹ, hãto fóg ag tóg ação civil público ke tĩ;

LX – lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ, ừ pi ừ tỹ nén ừ vẽnhmỹ han ja to Pă'i ag vẽnhrá vej ke nĩ, hãra tỹ nén ừ vẽnhmỹ tavĩ nỹn kỹ, ền ki Pă'i ag pi pėjuj ke nĩ ừn vej sór mũn mỹ;

LXI – ừ pi nĩfénh kỹ nỹj ke nĩ, pă'i ag ti nén ừ vẽnhmỹ han tĩ ền kri jĩgjęg kỹ vég tũn kỹ, ketumỹr ta Pă'i vẽnhrá tóg ti mỹ kótfĩ tũn kỹ, hãra ừn ta puriso han kỹ jě kỹ nén ừ vẽnhmỹ tỹ hẽn riken kỹ tóg, kajām ke nĩ puriso ag vẽnhrá jagma, mỹr ag mỹ lei ke tĩ tóg tỹ ừ nỹ, ềg mỹ ke ve kỹ;

LXII – pă'i ag ừn nén ừ vẽnhmỹ ta hẽnrike tĩ ền nĩfénh kỹ ag hã tóg Pă'i mắg Juiz ke tĩ mỹ tó ta mrãnh kej ke nĩ, kar ti kễke,

ketumỹr ti krã, kar ti prũ fi mỹ, ketũmỹr ag ùn nĩfěnh mũ tóg ễn
mỹ tóm nĩ ken kỹ;

LXIII – Pã'i ag ù kãgmĩ ka, ag vỹ, ti mỹ ti nirejtu kãmén ke nĩ ti
nén tó mũ ẫn tỹ ag vỹ ti katu tó,j ti julgamento kã, kar ver ti mã
ag ti ta advogado nĩj ke tój;

LXIV – Purisa ag ta ù kãgmĩ ka ti nĩfej ken kỹ, ag vỹ ti kanhkã
mỹ tój ke nĩ;

LXV – Pã'i ag ta véké ù kãgmĩ jén kỹ, ag ti tuvãnh ta mrãnh
kej ki nĩ;

LXVI – Ag ù kãgmĩ mỹr, ti tỹ nén ù jagy han jé tũn kỹ vỹ, ver
nĩfěnh ka jã mã kã, ag tugnỹm há han to māj mũ, ketũ mỹr tóg
ver jěnkamũ kajãm kar to māj mũ pã'i jãfĩn to mã to;

LXVII – Ầ jagagtar kỹ, fóg tỹ pã'i ag pi ẫ deve tu ẫ kãgmĩj;

LXVIII – to ag tóg “habeas corpus” ke tĩ vẽnhrá tag jagma, ti
kar mỹ ke vế, ù pi véké nĩfěnh kỹ jěj ke nĩ, Pã'i tóg nón tugnỹm
há han ke nĩ, ti tỹ ù tỹ tovãnh kỹ tĩ ễn nĩfěnh tũ nĩn jé véké;

LXIX – ù tóg věnh jagfy (segurança) to vĩn kỹ papé kãki vẽnhrá
tag jagma tóg nỹj mũ, ti nén ù han há han tĩn kỹ, hãra pi Pã'i
ag mỹ nỹj “habeas-corpus” ou “habeas-data” ke tĩ, ag tỹ nén ù
vẽnhmỹ han mũ jan kỹ vẽnhrá tag játá, mỹr ag tóg ềg kar mỹ
rãnrhãj nỹtĩ ag nén ù kar ki hã han jé;

LXX – ti kar ag jagfy Pã'i tóg ù purisa ag vin ke nĩ vẽnhrá tag jagma:

a) Ừn e ag ùn kuprềg ja ễn ag jagfy Congresso Nacional
tá nỹ tĩ ag;

b) Ừn e ag vếsimér vẽnhmré nén ù há to ềkrén kỹ rán kỹ han
kỹ nỹtĩ ag, ag nén ù hár tag tóg prỹg pir pătén kỹ nĩn kỹ, ag
jagfy tóg rán kỹ nỹ gé vẽnhrá tag jagma;

LXXI – ken k̃y ñj m̃ ũ tóg nén ũ han m̃ỹr ṽēnhrá tag kāmī ñy t̃ūn k̃y, ũ nirejtu kuñūnh t̃ū ñn jé, ti t̃j há m̃i t̃jg jé ēmā kri hāra tóg ṽēnhrá tóg rán k̃y ñy, tag tavī jagma t̃jg ke ñi, hāto ag liberdades constitucionais ke t̃i;

LXXII – ken k̃y tóg ñj m̃ ũn nén ũ t̃y rán k̃y ñy ěn ve han sór k̃y hāto ag tóg “habeas data” ke t̃i:

a) Ũ tóg nén ũ to rán k̃y ñy ěn vej sór k̃y, ũn nén ũ ṽēnhm̃y han k̃y ñi ja ěn to, kar Pā’i ag ṽēnh jo vin ja ti kar m̃y rānrhāj fā ěn ag to ke gé;

b) Nén ũ tóg ṽēnhm̃yn k̃y rán k̃y ñyn k̃y ki hā rán ke ñi, nén ũ tóg rán k̃y ñy ān ta péjug mā ñyn k̃y, hā to ag judicial ket̃ūm̃ỹr administrativo ke t̃i;

LXXIII – ũn ti nokum̃eto t̃y ki hā ke kar ñn k̃y, kar ki ṽēnhrá tag jagma hā t̃in k̃y, ěn tóg há ñi, ti t̃y ũ t̃y ṽēnhkar t̃y nén ũ t̃y hēnrike ṽēnhm̃y han sór m̃ ũn, m̃y ke tug ra ken jé, Pā’i tóg ti kar m̃y nén ũ hynhan ja ti, kar Pā’i ag ṽēju ũ vin ja ěn ag tóg rānrhāj há han ge ñy t̃i, nén ũ ṽēnhm̃y t̃y rānrhānh kej sór mā ag rānrhāj fā tá, nān mág vóg ṽēnhm̃y han t̃ū ñn jé, kar ĩn mág tá t̃y ti kar nén ũ s̃īnvī vin han ka ñy t̃i tá, ũ pi ti nén ũ tag kar jagfy ṽēnhrán k̃y, Pā’i ag m̃y fón k̃y inh m̃y vé ken k̃y kajām ge ñi, hāto ag processo ke t̃i;

LXXIV – Estado ag ṽēnhrá kākā tóg ñj m̃ ũ gé, Pā’i ag tóg ũn jēnkamo t̃ū ag jagfy kyg̃jām ke ñy t̃i;

LXXV – Estado tóg ũ t̃y véké ñifénh k̃y jāj ja ān m̃y kajām ke ñi, kar ũ tóg ñifénh k̃y jāj ja ān pr̃ỹg tá jun m̃ỹr pātén k̃y ke gé;

LXXVI – ũn jagjāgtar tavī ag m̃y tóg ñj m̃ ũ gé:

a) Ũn mur m̃ ũ ag jyjy rán k̃y fin jé papé ki;

b) Ũn ter m̃ ũ jyjy rán jé papé ki;

LXXVII – ũ pi ne kajām mũ “habeas-corpus” kar “habeas-data” lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ gé, papé kar hyn han jé véké;

LXXVIII – Ti kar mỹ tóg nỹj mũ, Pã’i ag nén ũ tognỹm han tĩg kỹ ven jé, ti prỹg fi ja ãn pátén mẽ, ke tóg tĩ vẽnhrá tag ti;

LXXIX – ken kỹ tóg nỹj mũ vẽnhrá tag jagma lei tag ti, ũ nirejtu ti vễso vẽnhrá vég tũ nĩn jé, nén ũ kar ki, kar nén ũ jagma.

§ 1º Vẽnhrá tag jagma tóg ken kỹ nỹj mũ gé ẽg nirejtu ti, kar ti ẽg mỹ ken kỹ nỹn jé, nén ũ tỳ hẽnriken kỹ ve ta mẫnh ken jé.

§ 2º Ẽg mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé ẽg nirejtu ti Constituição kãmĩ, hãra pi vẽnhrá ũ kãjatun kỹ tãtá fãg ke nĩ, ketũ mỹr ketũmỹr Pã’i ag ẽmã ũ tá Pã’i ag mré vãmén kỹ vễsimér han jan kỹ República Federativa do Brasil tỳ mré ke nĩn kỹ.

§ 3º Ẽg ẽmã ki Pã’i mág ag hêta ẽmã ũ tá Pã’i mág ag mré vãmén kỹ ag ẽkre tỳ pir ke kỹ rán kỹ fin kỹ nirejto humanos ke tĩ to vẽnhmré hej ke fãn kỹ, Pã’i ag ãn mág kãki vãmén fã tá Congresso Nacional ke tĩ, kurã régre ki ag tóg kuprẽg ke nỹtĩ, pẽnkar kãki ãn tẽgtũ ag tóg ki hã kej ke nĩ, kỹ tóg ser tỳ emendas constitucionais nỹtĩj mũ.

§ 4º Ẽmã mág Brasil tóg tãmĩ ẽmã ũ ag mré ke nỹj mũ Tribunal Penal Internacional ke tĩ, ag tỳ vẽnhrá tag jagma rán kỹ fi ja nĩn kỹ.

CAPÍTULO II

DOS DIREITOS SOCIAIS

Art. 6º. Ti kar nirejtu vễ, vẽnh kanhrãnran fã ti, vẽnh kygtãg fã ti, vẫjãn ki, rãnhrãj fã ti, vẽnh ãn ti, tãmĩ mũn jé kajām mã jryr kri, vẽnh kanh’nir fã ti, ũ tóg ũ vóg kónãn tũ nĩn jé, governo tỳ vẽnh jo ũ ag vin ja, ẽg ãn rãnhrãj mũ ag mỹ papé vegven jé to ag tóg previdência

social ke tĩ, gĩr ti kar ti mỹnh, ũn kăjatun kỹ mũ ag ki ẽvăj jé gé, ke tóg tĩ Constituição ti.

Ti rá pir. Brasileiro jagăgtar mỹ pã'i tỹ ẽg kirĩr nĩ tóg jênkamo vej ke mũ, vênhrá tag kăki tóg ag mỹ rán kỹ nỹj mũ, ag hêrenkỹ nirejtu nỹtĩj ken fi ja tóg mũ vênhrá tag jagma, hăra ag tóg tognỹm há han ke nĩ ti vênhrá tag jagma hă nỹ ti ag kygĩăm há han jé.

Art. 7º. Ag mỹ ke vê ẽmă kêsir mĩ rănhrăj fã ag, kar ẽpy ki rănhrăj fã ag, kar ũ nỹtĩg há han kỹ nỹtĩj sór mũ ag mỹ:

I – ũ tỹ rănhrăj há han jăn kỹ, ũ pi ti tỹ rănhrăn̄h ke vênhmỹ han ke nĩ, kar véké ti kutăm ke nĩ ne tũ to, lei tag kăkă tóg ken kỹ nỹ gé, véké ti ta rănhrăn̄h ken kỹ kaja nỹj ja tóg mũ, ẽn ki ag tóg ti mỹ kajăm ke nỹtĩ;

II – ũ tóg ti rănhrăj fã kren kỹ ver tóg gera jênkamo ũ mễg nỹj ke nĩ;

III – ti rănhrăj jăg mág kỹ prỹg tỹ hênrike han kỹ tóg jênkamo mág mên ke nĩ;

IV – kysê pir kaja, lei tag kăkă tóg ken kỹ nỹ gé, ti kar mỹ tóg ken nỹj mũ kysê kaja tag ti, ti kaja tag to tóg ti nén ũ kygĩăm ken vej mũ ti kră mỹ, ĩn ti, văjăn ti, kanhrăn̄răn fã ti, vên̄h kygtăg fã ti, vên̄h kanh' nĩr fã ti, kur ti, vên̄h jăn̄hkrig fã ti, kamĩjũ kri tĩg gen jé, ti kăfăn kỹ jênkamo măg nỹj ke ti, ti to jăn nĩn jé;

V – kysê pir kaja tóg ti rănhrăj fã rike nỹj ke nĩ;

VI – ũ pi kysê pir kaja tỹ sĩ kej ke nĩ, vên̄hm̄ré to vămén vén mễ ta pir ke kỹ hej ke tũn kỹ;

VII – kysê pir kaja pi sĩ kej ke nĩ, ũn kură kar mĩ rănhrăj fã ag mỹ;

VIII – kysê kaja régre măn ke tóg nĩ ti rănhrăj jê ke prỹg pir tá jun kỹ, ketũmỹr ti rănhrăj jă ki kófăn kỹ;

IX – ùn kuty kỹ rānrāj ān ag tóg kurā tá rānrāj fā ag kǎfān kỹ jēnkamo mǎn ke nĩ;

X – ù pi lei tag jagma ùn rānrāj jā ān mỹ kysē pir kaja nej ke nĩ, ùn inh mỹ rānrāj ke mũ ti, hāra kar ùn rānrāj mũ mỹ kajām tũn kỹ tóg, nén ù kajām mũ vēnhrá tag tóg ke tĩ;

XI – ti rānrāj jā ān tá tóg ti kysē pir ān kaja jagtātá ti mỹ kajām ke nỹtĩ, ti rānrāj há han tavĩn jān kỹ, ti ùn mỹ rānrāj jā ān ag, kar ti rānrāj fā tá nén ù kar ki ti mỹ kajām fā ag mré ke hán nĩn kỹ, ag tóg ti mỹ kri kajām ke nỹtĩ gé, ke tóg tĩ lei tag ti;

XII – ùn rānrāj jā ān krā tóg jēnkamo ù géj ke nỹtĩ gé, ti kysē kaja tóg sĩ nĩn kỹ, ke tóg tĩ lei tag ti;

XII – ùn rānrāj jā ān krā tóg jēnkamo ù géj ke nỹtĩ gé, ti kysē kaja tóg sĩ nĩn kỹ, ke tóg tĩ lei tag ti;

XIII – ù pi pēnkra kar ùn tēgtũ pátén ke nĩ rānrāj jā ki kurā pir kākĩ, kar 44 horas semanais ketũmỹr tóg kar kurā ù tá sĩn kỹ rānrāj, hāra vēnh mré to vāmén vén kỹ jagmré rānrāj fā ag;

XIV – seis horas tavĩ ki tóg rānrāj ke nĩ ùn vēnhkán jé tỹ ke vānh ti, hāra rānrāj nỹtĩ tóg vēnhmré to vāmén vén ke nỹtĩ;

XV – ùn rānrāj fā ān mỹ ag tóg kajām ke nỹtĩ kurā tá vēnhkán mré hā domingo kǎ;

XVI – ù tóg kurā tá rānrāj kar kuty jagtā ki rānrāj kỹ tóg kysē pir kaja mǎn kar kri ti kuju ù mǎn ke nĩ;

XVII – ùn rānrāj tĩ ān tóg ti prỹg pir tá jun kỹ, ti vēnhkán ke ān kaja mǎn ja tóg mũ, ti kysē pir kaja tỹ ùn tēgtũ to pipin kỹ nĩ ěn pir mǎn ja tóg mũ;

XVIII – ùn rānrāj jā fi krā mur kỹ fi tóg, fi kysē kaja mǎn mũ, fi krā tarĩr nĩ ki fi ĩn tá kysā tỹ vēnhkēgra ki;

XIX – licença-paternidade, nos termos fixados em lei;

XIX – gĩr panh mȳ tóg nȳ gé ti tȳ ti krā mur kȳ ti prũ fi mré tarĩr jé;

XX – ũn tētá fi mȳ tóg ken kȳ nȳj mũ gé, fi rānrāj jé, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé, fi hā ty rānrāj sór mũ ti;

XXI – rānrāj jā ān tóg kutāj ken kȳ, ũn ti mȳ kajām nĩ ān tóg ti mȳ kysē pir jāmĩ tój ke nĩ, ti kar ti rānrāj tovāj jé, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé;

XXII – ũn rānrāj jā ān mȳ tóg tarĩr ke nĩ, ti vėnrȳnh kónān tũ nĩn jé, kar ti kaga tũ nĩn jé, ti vėnh jānhkrig kar vėnh tarĩr jé;

XXIII – ũn rānrāj jā ān tóg kysē pir kāfān kȳ ti kaja mān ke nĩ, ti tȳ rānrāj fā tá nén ũ tóg ti tȳ hėnrıke vėnhmȳ han hán kȳ, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé;

XXIV – ti kófān kȳ ti rānrāj ja ān kaja māg nĩn jé;

XXV – ti krā kėsir tóg vėhē mur kȳ nȳtĩn ān mȳ, kār gĩr tȳ prȳg tȳ 5 han to mā to tóg véké ke tĩj mũ iskóra ti, kanhrānrān fā ti, kar gĩr tȳ nȳtĩj fā tá;

XXV – ti krā kėsir tóg vėhē mur kȳ nȳtĩn ān mȳ kar gĩr tȳ prȳg tȳ 5 han to mā to tóg véké ke tĩj mũ iskóra ti, kanhrānrān fā ti, kar gĩr tȳ nȳtĩj fā tá;

XXVI – kinhrāgrāg kar han kȳ tóg nȳtĩj ke nĩ, jag vėnhmān kȳ jagmré ti rānrāj fā to vāmén ag ākre tȳ pir ke kȳ hej ke fān jé;

XXVII – ũ pi ti rānrāj kren ke nĩ, fóg ag nén ũ hár tóg ti rānrāj fā ān han gen kȳ, to ag mākı ke tĩ, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé;

XXVIII – ũn rānrāj mũ ag mȳ tóg ke tĩj mũ gé, ti rānrāj ja tá vėnh kókén ketũmȳr vėnh rȳnh kȳ, ũn inh mȳ rānrāj kemũn hā

tóg ti mȳ kajām ke nī, ti tȳ rānhrāj jā ān tá nén ũ ki hyn han mā nȳtī tognīn hēnriken kȳ;

XXIX – ũ tȳ ti rānhrāj ja nirejto to vī sór kȳ prȳg tóg nȳj mȳ ti tȳ to vīn jé, prȳg tȳ pēnkar ũn ěmā kēsir kāmī rānhrāj fā ag mȳ, kar tóg prȳg tȳ ũn régre jagma nȳj prȳg régre ũn ěpȳ tá rānhrāj fā ag mȳ ti rānhrāj tóg tũ ken kar;

XXX – ũ pi jag kāfān kȳ jēnkamo mǎn ke nī, ti pi fi kāfān kȳ mǎn ke nī gé jēnkamo ti, rānhrāj fā tóg tȳ jag hā nīn kȳ, kar ti ketumȳr fi kófa nīn hā ve kȳ, kar ti tȳ jag hā tũ nȳtīn hā ve kȳ;

XXXI – ũ pi jag ve kȳ, kar jag kāfān kȳ jēnkamo mǎn ke nī, ti tȳ jag hā tũ nȳtīn hā ve kȳ, ke tu mȳr, ũ tig vānh jān kȳ;

XXXII – ũ pi ti rānhrāj fā tá jag ki vēnhmȳ kej ke nȳtī, ti tȳ jag hā tũ nȳtīn hā ve kȳ, kar ũn kanhró pi ũ kāfór nȳtīj ke nī rānhrāj fā tá;

XXXIII – ũ pi kuty kāmī rānhrāj ke nī, ti rānhrāj tá nén ũ tóg ti tȳ hēnrikej hán kȳ, kar ti tȳ rānhrāj jān kȳ prȳg tȳ dezoito han mā, ketũ mȳr ketũmȳr ti tȳ gīr tavī jān kȳ ke gé prȳg tȳ dezesseis jān kȳ, hāra tóg há nīj ti vēhē rānhrāj kinhrāg tīn kȳ;

XXXIV – ũn rānhrāj fā ag nirejto tóg jag rike nȳtīj mȳ, ũn kurā kar mī rānhrāj fā ti, kar kejān hā rānhrāj ti ke gé.

Ti rá pir. Ken kȳ tóg nȳj mȳ ũn ĩn mī rānhrāj fā ag mȳ ag nirejto ti vēnhrá tag jagma IV, VI, VII, VIII, X, XIII, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XXI, XXII, XXIV, XXVI, XXX, XXXI e XXXII kar tóg lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé, kar tóg vēnhrá tag jagma nȳj mȳ gé, kar ti papé mré jagtē sī kygām jé ti rānhrā fā tá, vēnhrá tag jagma.

Art. 8º. ũn vēnh e ag jagmré ag jyjy rán rán kȳ nȳtī ag mré ti jyjy rán sór kȳ tóg ken kȳ nȳj mȳ gé, hāto ag associação kar sindical ke tī:

I – lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé, ũ pi ěmā Estado mȳ to vīj ke nī

ũn e ag vênh mré vêsimer ag vĩ tỹ pir ke kỹ associacão ù fãg sór kỹ, ketũ mỹr ketũmỹr sindicato ti ke gé, ag rán kỹ fi sór kỹ, kar Pã'i ag vênh jo vin ja ag pi ag mỹ hánỹ kej ke nĩ;

II – ken kỹ tóg nỹj mũ, ù pi organização sindical régre han ke nĩ, jãmĩ jã kỹ ùn e jagfy fêfén jé jênkamo to ãkrén kỹ, rãnrhãj nỹtĩ ag kar ti, kar inh mỹ rãnrhãj kemũ ag hã tóg organização ke tĩ tag vej mũ, ãg nỹtĩj fã mĩ êmã kāsir kāmĩ;

III – sindicato mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ùn e ag ketumỹr ùn pir nirejto jagfy fêfén jé, kar papé vegve jé tá judiciais ou administrativas ke tĩ;

IV – vênhré ag tóg vênhrãm kỹ to vãmén kỹ vêsimer tỹ pir ke kỹ jagmré hej kej ke nỹtĩ, ùn rãnrhãj nỹtĩ ag, kysê pir kaja jagtã sĩ nĩm jé sindicato ke tĩ ag mỹ, ag tỹ nén ù kajãm ge jagtãn jé, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé;

V – ù pi vênhrán ra kej ke nĩ, ti tỹ ti jyjy rán vãnh kỹ, kar ti jyjy kunũj sór kỹ ke gé, sindicato ke tĩ tá;

VI – sindicato mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ti ùn e rãnrhãj nỹtĩ ag jagfy nêgóso ven jé;

VII – kófa tóg ti vênhkuprêg jé tóg há nĩ, kar ti jyjy nĩm jé ag ti kuprêg jé tóg há nĩ gé sindicato tá, ti jyjy tóg ag mré tá rán kỹ nỹ ja nĩn kỹ;

VIII – ù tóg rãnrhãj jã ra vênhkuprêg fã ki vênhrán kỹ, tỹ sindicato ke tĩ ãn jo jãn jé, ketũ mỹr ti ùn jãmĩ jãg ãn nón jãg kỹ, pi ti rãnrhãj kren ke nĩ, prỹg pir tóg ti nỹj mũ ti jãmĩ jãn jé, hãra ti nén ù vênhmỹ han kỹ tóg ti rãnrhãj kren, lei tag jagma tóg nỹ.

Ti rá pir. Vênhrá tag jagma tóg nỹj mũ, ùn vênhré vãmén kỹ vêsimer rán mũ ag mỹ sindicatos ke tĩ, êpỹ mĩ rãnrhãj fã ag, krãgufár kugmĩj fã ag, ag mỹ tóg nén ù kar vej ke nĩ ag jãvãnh kỹ, ken kỹ tóg nỹj mũ lei tag kãki.

Art. 9º. Ken kỹ tóg nỹ ag nirejtu kăki, ag rânhrăj tỹ tỹgtỹ kej sór kỹ, ag vênh jo nén ù to êkrén kỹ to vămén sór kỹ.

§ 1º Lei tag kăkă tóg ken kỹ nỹ gé, ag rânhrăj fă tá ag nén ù han ke ăn ti, kar ag rânhrăj kămĩ nén ù hynhan tỹ tỹgtỹ kej ke tũ nĩ, vênh e ag mỹ.

§ 2º Ûn nén ù vênhmỹ tỹ rânhrănh ke mũn mỹ tóg ken kỹ nỹ gé, ti kygjăm jé lei tag jagma.

Art. 10. Rânhrăj nỹtĩ ăn ag, kar inh mỹ rânhrăj kemũ ag, ag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, Pă'i ag vênh jo vin ja ag ti kar mỹ rânhrăj jé, ăn ag tóg ag mỹ papé vej ke nỹtĩ, to vămén kỹ mĩ hă han jé, hăto ag tóg previdenciários ke tĩ.

Art. 11. Ĩn mág tá ùn e ag jagmré rânhrăj nỹtĩ tá duzentos kăfór nỹ-tĩn kỹ, ùn pir kuprêg kỹ ag tóg vênh jo făg ke nỹtĩ, ti ag jagfy rânhrăj kemũ ăn mré vămén jé nén ù to.

CAPÍTULO III

DA NACIONALIDADE

Art. 12. Tỹ tóg brasileiros nỹtĩ:

I – tag ki ke pă:

a) Ûn tag ki mugmur ja ag, República Federativa do Brasil, ag panh kar ag mỹnh tóg êmă ù tá kămũ kỹ nỹtĩn ra, hăra fag pi fag êmă tá kămũ ja ăn mỹ rânhrăj nỹtĩj ke nĩ;

b) Ûn êmă ù tá mugmur mũ ag, hăra ag panh kar ag mỹnh tóg tỹ êmă Brasil ki ke nỹtĩn kỹ, fag kă ù tóg rânhrăj jăn kỹ República Federativa do Brasil mỹ;

c) Ũn êmā ũ tá mugmur m̃u ag, hāra ag panh kar ag m̃ynh tóg t̃y êmā Brasil ki ke ñyt̃in k̃y, ag jyjy tóg êmā Brasil ki papé ki rán k̃y ñyt̃in k̃y, ketum̃ỹr ag República Federativa do Brasil ki êmān kām̃un k̃y ag ver t̃y g̃ir ra, ag ketū m̃ỹr Pā'i ag m̃y to ṽin k̃y t̃y brasileiro ñyt̃in jé;

II – ũn tag ki mur tū ra, hāra t̃y tag ki ke jān k̃y:

a) Ũn lei kām̃i ag jyjy rán ja ag nacionalidade brasileira, ũn êg vī tój fā ag tóg pr̃ỹg pir ki êmān m̃u, êmā ũ ra êmān m̃u m̃a, kar ũn tag m̃i m̃ūg há han m̃u ag nén ũ ṽenhm̃ỹ han m̃a;

b) Ũn t̃y êmā ũ tá kām̃u k̃y ñyt̃i ag, República Federativa do Brasil ki êmān jé, pr̃ỹg t̃y quinze pātén k̃y ñyt̃i ag, nén ũ ṽenhm̃ỹ t̃y h̃enrike ja tū ag, ketum̃ỹr nén ũ ṽenhm̃ỹ to kajām jā tūn k̃y Pā'i ag m̃y, ān ag tóg nacionalidade brasileira to ṽin jé há ñyt̃i.

§ 1º Ũn t̃y portugueses ag tag ki êmān k̃y ñyt̃i ag, ken k̃y tóg ñỹj m̃u gé, ag nirejtu tóg brasileiro ag tū rike ñỹj m̃u, kar ag êmā tá êg nirejtu tóg ag tū hārike ñỹj ke ñi gé, hāra rán k̃y ñy ān tavī ṽe Constituição k̃aki.

§ 2º Lei tag jagma tóg ñỹj m̃u gé, ũ pi jag nirejto k̃āfór ñỹj, tag ki ke p̃e ag, kar êmā ũ tá kām̃u k̃y ñyt̃i ag, rán k̃y tóg ñỹj Constituição tag k̃aki.

§ 3º Brasileiro ag tavī m̃y tóg ken k̃y ñỹj m̃u, ṽenhkupr̃eg jé ṽenh rán jé t̃y Pā'i ñyt̃in jé:

I – T̃y Pā'i mág t̃y presidente jān jé, ti nón jā t̃y Pā'i vice-presidente ti;

II – T̃y Pā'i jān jé, neputanu ag jān jé, ag ṽenhm̃ān k̃y vāmén fā tá;

III – T̃y Pā'i jān jé, Senado Federal ag jān jé;

IV – Tỹ Pã'i jăn jé, Supremo Tribunal Federal ag jămĩ jăn jé;

V – Tỹ Pã'i jăn jé, ěmã Brasil jagfỹ vămén jé ág ěmã kăki, kar ěmã ũ tá kegé;

VI – Tỹ Pã'i jăn jé, vễnh géj fã ag jămĩ jăn jé;

VII – Tỹ Pã'i jāj jé, Ministro de Estado da Defesa jăn jé.

§ 4º Kren ja tóg mũ ti tỹ brasileiro jã ti:

I – ěmã ũ tá kămũ kỹ nỹtĩ ag tóg, ag tỹ tag ki ke papé kren mũ, ag papé hár tóg ki vễnh ón nĩn kỹ, kar ag nén ũ vễnhmỹ han sór kỹ ordem constitucional kar Estado Democrático kato;

II – Ũ tóg tỹ ěmã tag ki ke ra, ti jyjy papé kren sór kỹ tóg, rán ka jănāj to vĩ kỹ Pã'i tỹ brasileiro mỹ, hãra ti pi ěmã tũ jāj ke nĩ.

§ 5º Ũ tóg tỹ ěmã tag ki ke ra, ti jyjy papé kren sór kỹ to vĩ kỹ, Pã'i tỹ brasileiro mỹ, gera tóg ti jyjy papé to vĩ măn jé há nĩj, ti tỹ ěmã tag ki ke jã măn sór kỹ, ke tóg tĩ vễnhrá tag jagma inciso II do § 4º deste artigo.

Art. 13. Fóg ag vĩ tóg ken kỹ nỹj mũ ki vămén jé República Federativa do Brasil ki.

§ 1º Nén ũ kăgrá tóg tỹ República Federativa do Brasil ki venven kỹ nỹtĩj, hã tóg tỹ mỷnera, tỹnh fẽ, mokã ti, kar kăgrá nacionais ti.

§ 2º ěmã tỹ Estados ag, kar ěmã tỹ Distrito Federal, kar ěmã kêsir tỹ Municípios ag tóg vễsókĩ ag kăgrá han mũ.

CAPÍTULO IV

DOS DIREITOS POLÍTICOS

Art. 14. Ûn e ag vẽnhmãn kỹ vẽn h mré to vãmén kỹ, gen kỹ tog nỹj ken kỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, nén ù kãprêg jé jag rike kar han kỹ, vẽnhrá tag jagma, kar:

I – vẽnhmãn kỹ to vãmén kỹ nén ù kãprêg jé;

II – ùn e ag vẽnhmãn kỹ nén ù to ag ki ãmã vén jé;

III – Ûn e ag vẽnhmãn kỹ nén ù han sór kỹ.

§ 1º Ti papé han vẽnhkuprêg jé:

I – ùn prỹg tỹ dezoito ag tóg, vẽnhkuprêg ke nĩ;

II – ti vẽnhkuprêg mũj sór kỹ tóg mũj, ketumỹr ti mũj vặ kỹ tóg há nĩ gé;

a) Ûn vẽnhrán ki kagtũg ag;

b) Ûn prỹg tỹ setenta kãfór ag;

c) Ûn ta gĩr tavĩ ag, prỹg tỹ dezesseis, kar prỹg tỹ dezoito tũ ag.

§ 2º Êmã ù tá ke ag pi ag jyjy rán ke nỹtĩ ag vẽnhkuprêg jé, kar ùn ta purisa militar ki rãnhrăj jãn kỹ;

§ 3º Vẽnhkuprêg jé ti jyjy rán jé tóg há nĩ, vẽnhrá tag jagma lei ki:

I – ùn tỹ brasileiro ag;

II – ti tỹ vẽnhkuprêg jé ti jyjy fin jé, ketumỹr ù kuprêg jé tóg há nĩ gé;

III – ti tỹ vênhkuprêg jé papé han jé;

IV – ti tỹ ti êmã sĩ tá nĩ ja ăn jo ti papé rán jé, ti vênhkuprêg jé;

V – ti tỹ partido ỹ ki vênhhrán kỹ nĩn kỹ, ken kỹ tóg nỹ;

VI – prỹg tag tá krỹ nỹ ke tóg nĩ:

a) Prỹg tỹ trinta e cinco nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Presidente kar Pã'i tỹ Vice Presidente da República kar Pã'i tỹ Senador jé vênhhrán sór kỹ vênhkuprêg jé;

b) Prỹg tỹ trinta nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Governador kar Pã'i tỹ Vice-Governador de Estado kar Distrito Federal jé vênhhrán sór kỹ jé;

c) Prỹg tỹ vinte e um nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Deputado Federal, Deputado Estadual ketumỹr Distrital, Pã'i tỹ Prefeito, Pã'i tỹ Vice-Prefeito kar juiz de paz jé vênhhrán sór kỹ vênhkuprêg jé;

d) Prỹg tỹ Dezoito nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Vereador jé vênhhrán sór kỹ vênhkuprêg jé.

§ 4° Ûn êmã ỹ tá kãmũ ag, kar vênhhrán ki kagtĩg ag pi há nỹtĩ ag tỹ ag jyjy rán jé vênhkuprêg fã jé.

§ 5° Pã'i tỹ êmã mág Presidente da República, kar Pã'i tỹ êmã Estado kãki Governadores ag, kar Pã'i tỹ êmã sĩ ki Distrito Federal ki, kar Pã'i tỹ êmã kēsir ki Prefeitos ag tóg, ag jyjy rán măn jé há nỹtĩ vênhkuprêg măn jé, mỹr ùn ag jo tá vênh kuprêg nỹtĩ ja ag tóg vênhkuprêg pir ki tarĩr măn mũ.

§ 6° Û jé vênhhrán jé vênhkuprêg jé, Pã'i tỹ êmã mág Presidente da República, kar Pã'i tỹ êmã Estado kãki Governadores ag, kar Pã'i tỹ êmã sĩ ki Distrito Federal ki, kar Pã'i tỹ êmã kēsir ki Prefeitos ag,

tag ag tóg ag rānhrāj togvāj ke nýtī kysē tỳ seis tóg ver tūn kỳ, ti prỳg tag ty krỳ nīj ke tóg nĩ.

§ 7º Û tag ag pi vēnhkuprēg jé há nýtī, tỳ ěmā ù tá ke ra tỳ tag ki ke pā mén nĩn kỳ, ketumỳr tỳ ti prũ nĩn kỳ, kar ti kyvénh ki ti mré ke, kar ti ù jē`jyn ja ti ke gé, Pā`i tỳ ěmā mág Presidente da República, kar Pā`i tỳ ěmā Estado kākī Governadores ag, kar Pā`i tỳ ěmā sī ki Distrito Federal ki, kar Pā`i tỳ ěmā kēsir ki Prefeitos ag, tag ag tóg ag rānhrāj togvāj ke nýtī kysē tỳ seis tóg ver tūn kỳ, ti prỳg tag ty krỳ nīj ke tóg nĩ.

§ 8º Pā`i tỳ militar tóg vēnhkuprēg jé há nĩ, vēnhrá tag jagma:

I – ti rānhrāj tóg prỳg tỳ dez tá jun ja tūn kỳ tóg, ān ki tóg ti rānhrāj tovāj ke nĩ;

II – Ti rānhrāj tóg prỳg tỳ dez kǎfór ja nĩn kỳ, ti kuprēg kỳ tīg kỳ, Pā`i ti kǎfór tóg ti kunũj militar ki, hāra tóg gera ti kysē kaja mǎg jāj.

§ 9º Lei tag kākā ù tóg jagtān jé nỹ gé, ù ag pi vēnhkuprēg jé há nýtī, ùn tóg ti rānhrāj ja tá nén ù vēnhmỹ tỳ rānhrānh kemũ ti, ùn jēnkamo tỳ vēnh jagfỹ há han sór mũ ti, kar ùn rānhrāj nýtī ag jāmĩ jā tỳ vēnhmỹ há han sór mũ ti.

§ 10. Ûn vēnhkuprēg jé vyr ja ān pi ki rānhrāj ke nĩ, ke tóg tĩ Justiça Eleitoral ti, kurā tỳ 15 jo ti ki rānhrāj kāmāj ke jǎ ra, ti tỳ jēnkamo tognĩn gyjũ ke jan kỳ, ketũ mỳr nén ù vēnhmỹ han ja nĩn kỳ.

§ 11 Ûn vēnhkuprēg kỳ vyr ja ān pi ki rānhrāj mũ ti nén ù vēnhmỹ tỳ rānhrānh ke kỳ nĩn kỳ, justiça ag tóg tugnỹm há han mũ ù mỹ tó mǎ, lei tag jagma, ùn vēnh jagtātá nén ù vēnhmỹ han ja ti, ketumỳr ùn ónkỹ vēnh mỹ há han ja ti.

§ 12 Vēnh kóm tóg hynhan mũ vēnhkuprēg tóg kej ke nỹ ra, ěmā kēsir mĩ Câmaras Municipais tá rānhrāj fē ag, nén ù tỳ documento jǎgnǎ jé ver justiça eleitoral mỹ, hāra tóg.kurā tỳ 90 jo tỳgtỹ kej ke

nĩ vênhkuprêg ge, tognĩn kar nén ù tỹ papé jăgnăn jé tũ ken jé ser.

§ 13 Ûn vênhmré ke kar ag, kar ùn kato ke ag mỹ tóg nỹ mũ, ag tỹ nén ù jămăj sór kỹ vênh jagfỹ, ke tóg tĩ termos do § 12, vênh kóm tóg hynhan mũ vênhkuprêg tóg kej ke nỹ ra, hăra ag pi rádio ki tój ke nĩ, kar ag pi tv tá ven ke nĩ.

Art 15. Û pi ti nirejtu kren mũ ti vênhkuprêg kỹ jăn kỹ, hăra ti tóg kren mũ, ti tỹ nén ù tognĩn, nỹ nă:

I – ti tỹ ẽmă tag ki ke ra papé kren kỹ, nén ù vênhmỹ tỹ hênrikeja tognĩn;

II – ti tỹ gĩr tavĩ jăn kỹ;

III – ti tỹ nén ù to kajăm jăn kỹ nĩfénh kỹ jă kỹ;

IV – ti tỹ nén ù vênhmỹ tỹ hênrikeja kajăm tũg kỹ, nĩfénh kỹ jă kỹ, ketumỹr kato rănhrăj tũg kỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhrá tag kăki art. 5º, VIII;

V – Ûn vênhkar mỹ răjrăj fê tá nén ù vênhmỹ han jan kỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhrá tag kăki art. 37, § 4º.

Art. 16. Lei tóg vênhkuprêg fă tỹ ù ken kỹ tóg, ver vênhkuprêg ja si ăn jagma mũj, ti ag prỹg fi ja ăn tá jun tomê to.

CAPÍTULO V

DOS PARTIDOS POLÍTICOS

Art. 17. Vēnhkar mŷ tóg ken kŷ nŷ, vēnhmré to vāmén kŷ ag jykre tŷ pir ke kŷ jagmré vin jé, ketumŷr tŷ tū ken jé gé partido político ti, ū pi to nġān ke nġ āg soberania nacional to, kar regime democrático ti, kar pluripartidarismo ke tġ, kar vēnhkar nirejtu tóg nŷn jé vēnhrá tag jagma:

I – ěmā tag ki nŷtġ tavġ mŷ ke vē;

II – ū pi ěmā ū tá Pā'i ag jēnkamo mǎn ke nġ, kar pi ag vġ krām mŷj ke nġ;

III – jēnkamo tŷ nén ū han ja ān ven ke tóg nġ Justiça Eleitoral mŷ;

IV – ti tŷ neputanu ag ĩn tá rǎnhrǎj fē tá tóg lei jagma tġj ke nġ.

§ 1º Ken kŷ tóg nŷj mŷ partido político ag mŷ, ag tŷ hǎrej ke ven jé kǎki, kar ag hǎrenkŷ vēnhkuprēg ke ti, kar hǎrenkŷ nŷj ke ti, kar ti prŷg tŷ hǎre tá krŷg ge ti, órgaos ag já nŷtġj ke ag, kar tá nŷtġg mág ke tū ag, kar hǎ ren kŷ vēnhkuprēg ge to vāmén kŷ vin jé, hǎra ũn e ag vēnhkuprēg mŷ ān hǎ tóg ken kŷ nŷj mŷ, ag pi hǎra to mŷsér ke nġ vēnhkuprēg ja ān tŷ jag rike nŷn kŷ, kar pi hǎra vēnhmré nŷtġj jé ke nŷtġ, vyr mŷ tóg vēnhkuprēg ken ki ti jyjy rǎn rǎn mŷ, hǎto tŷ ěmā mág, ěmā Estado, ěmā sġ distrital kar ěmā kēsir municipal ag, ān ag hǎ tóg rǎn ke nġ papé ki, hǎ ren kŷ mŷj ke ti, ag tavġ mŷ rǎnhrǎj jé.

§ 2º Partidos políticos ag tŷ vēnhmré vāmén kŷ ag vġ tŷ pir ke kŷ rǎn kŷ jurídico kǎki, lei civil jagma, kŷ tóg há nġ ag Tribunal Superior Eleitoral tá rǎn kŷ fin jé.

§ 3º Ũn nirejtu nŷtġ ag fundo partidário jēnkamo ki, kar kajām mǎ rádio kar teve ki vāmén jé, partido ag tŷ alternativamente han fē tavġ ag:

I – ãn vênhkuprêg jé mũmũ ag Câmara dos Deputados jé, ãn ag tóg 3% (três por cento) ki votos válidos tá junjun ke nỹtĩj, ãn tẽgtũ ki pipin kỹ unidades da Federação ki, kar 2% (dois por cento) votos válidos ag kã ã ki;

II – Ag tỹ quinze Neputanu Federais elege kej jan kỹ ãn tẽgtũ ki pipin kỹ unidades da Federação ki.

§ 4º Partidos políticos ag pi paramilitar ag tỹ vênh jo vin ke nỹtĩ.

§ 5º ãn vênhkuprêg ja gỹjũ ke mũ papé tóg ki hã ke kar tũn kỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhrã tag kãki § 3º deste artigo, ti rãnrãj jé kar ti filiação tũ ti, hãra ti pi ã mỹ ti rãnrãj kren ke nĩ, partido ã tá ken mỹ, kar pi filiação ã mỹ pipin ke nĩ fundo partidário ag jẽnkamo ti, kar ti kajãm mã rádio kar teve ki vãmén jé.

§ 6º Pã'i tỹ Deputados Federais ag, kar Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag, kar Pã'j tỹ Deputados Distritais ag, kar Pã'i tỹ Vereadores ag tỹ partido ki gỹjũ ke ja ãn tovãj sór kỹ tóg ti rãnrãj kren mũ, ke tóg tĩ anuência do partido ti, kar nén ã tognĩn lei tag kãki, rãn mã nỹn kỹ, kar ti partido ã ru tĩg kỹ jẽnkamo pipin sór kỹ fundo partidário ag tũ ti, ketumỹr fundos públicos ag jẽnkamo ti, kar kajãm mã rádio kar teve ki tón jé kren ja tóg mũ.

§ 7º Partidos políticos ag tóg 5% (cinco por cento) ki ag jẽnkamo tỹ fundo partidário ke tĩ ãn tỹ ãn tẽtã fag jagtãn ke nĩ nén ã kar ki, fag ag mré vênhkuprêg fã ki fag jyjy vin jé gé, hãto ag interesses intrapartidários ke tĩ.

§ 8º Ag jẽnkamo tỹ Fundo Especial de Financiamento ti, ag to ag jykre tón jé vênh e ag mỹ, kar ti jagtã tỹ fundo partidário ti, ag to ag jykre tugtó kar venven jé, kar fag kajãm mã rádio ki vãmén jé, kar fag teve ki fag jykre tugtón jé, kar 30% (trinta por cento) ki fag hẽre jãn to ãkrén kỹ pipin mũ, ag hãrenkỹ jẽnkamo tag pipin ge to ag tóg vãmén ke nĩ, ag jãmĩ nỹtĩ ag tỹ pipin há han jé ag interesse partidário to ãkrén kỹ.

§ 9º Jẽnkamo tỹ ag mỹ kãtĩg ke mũ ti Fundo Especial de Financiamento ke tĩ, ag to ag jykre tón jé vẽnħ e ag mỹ, hãra ag tóg 30% (trinta por cento) ki ùn sá ag, kar ùn rá tỹ ga ke tĩ ag mỹ pipin ke nĩ, ag to ãkrén kỹ hãrenkỹ jẽnkamo tỹ ag jagtãn jé to ag estratégias partidárias ke tĩ.

TÍTULO III

DA ORGANIZAÇÃO DO ESTADO

CAPÍTULO I

DA ORGANIZAÇÃO POLÍTICO-ADMINISTRATIVA

Art. 18. Vẽnhré hãrenkỹ vẽnhkuprêg ja ki rãnrãj? ag, República Federativa do Brasil kinhra nĩ ke nĩ, União ti, êmã tỳ Estados ag, êmã tỳ Distrito Federal ti, kar êmã kēsir municípíos ag, ag mỹ tóg nỹj mũ ag nén ù to jykrén kỹ han sór kỹ, vẽnhrá tag kãki tóg ken kỹ nỹ Constituição tag ti.

§ 1º Brasília vĩ tỳ Capital Federal nĩ.

§ 2º Êmã tỳ ga tóg tỳ Territórios Federais nỹtĩ, ãn ag tóg tỳ êmã Estado tũ nỹtĩn jé há nỹtĩ, ga tag tóg êmã Estado kãkã nỹj jan kỹ, ken kỹ tóg nỹ lei tag jagma.

§ 3º Êmã tỳ Estado ag tóg vẽnhré nỹtĩg jé há nĩ, ketũmỹr ag vẽnh pipin sór kỹ tóg há nĩ gé, ag ga ù ag mré nỹtĩj sór kỹ ke gé, ketũmỹr ag êmã tỳ Estado tãg nỹtĩj sór kỹ ke gé, kar ag êmã tỳ ga Federais han sór kỹ tóg há nỹj mũ gé, vẽnh kar ag vẽnhré hej ke fãn kỹ, vēsímér plebiscito kar Congresso Nacional jagma, lei tag jagtãn fã kãmĩ tóg rán kỹ nỹ.

§ 4º Êmã kēsir tềg hynhan ti, kar jagmré nỹtĩ ag, kar jag ki ge kỹ nỹtĩ ag, kar jag pipin sór kỹ êmã kēsir municípíos ti, kỹ ag tóg lei tỳ Êmã Estadual jagma fĩj ke nĩ, ag prỹg fĩ ja ãn ti, vẽnhrá tag jagma tóg nỹ, Lei Federal jagtãn jé, hãra vẽnh kar ag vẽnhré hej ke fãn kỹ vēsímér plebiscito jagma, ag ti kar mỹ venven kar êmã kēsir han ja ti, lei kar jagma.

Art. 19. Pi ke nỹj mũ Ēmā mág União, Ēmā Estado, Ēmā pir Distrito Federal, Ēmā kēsir Municípios:

I – pi vẽnhmãn kỹ tỹnh ke nĩ Topê? ãn tá, kar pi ag mỹ jẽnkamo vin ke nĩ, kar pi ag tỹ rãnhrãnھ kej ki nĩ ag nén ù han nỹtĩ ãn ki, kar pi ag mỹ inh mré nỹtĩm nĩ kej ke nĩ, vẽnhrá tag kãki tóg ken kỹ nỹ lei ke tĩ, ti kar mỹ tóg há nỹj ke nĩ;

II – ù tóg papé rán kỹ tóg ti mỹ ti rán mũ kri fij ke nĩ;

III – ù pi jag kuprêg? ke nỹtĩ brasileiro ag, kar jag tỹ ãn ke nỹtĩ gé.

CAPÍTULO II

DA UNIÃO

Art. 20. União ag tũ vã:

I – ùri ti tũ pã ti, kar ti ù génh kỹ ti jyjy ki vin ge ti;

II – ga tóg rán mã nỹtĩ ãn tóg há nỹtĩ purisa militar ag ěmã mág rá fyr mũ tỹrĩr jé, kar ãmĩn hynhan jé, kar jagma vẽnhmre vĩ fã hynhan jé gé, kar nãn jé tovãnh jé gé, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ;

III – óré ki goj funfôr ja tá, kar goj téj ti, ketũmỹr goj tere sa tóg ěmã mág kãmĩ kutã kỹ san kỹ, kar goj tỹ ěmã Estado régre kãmĩ kutã san kỹ, tỹ ěmã ãn ag rán tỹ krỹ ke kỹ nỹn kỹ, ketũmỹr ěmã mág ù rán fyr mũ kutã san kỹ, kar goj téj fyr mũ nỹtĩ ãn ti, kar ga tóg goj mág tỹ fyr mũ nỹtĩ ãn vỹ tỹ ěmã rá nỹtĩj mũ;

IV – ga tỹ goj téj kuju tá nỹtĩ ti, kar ga tỹ óré ki goj pẽnĩn nỹtĩ ti, goj tỹ ěmã mág régre kuju mũ kutã san kỹ; goj mág tỹ sa fyr mũ; goj mág tỹ sa kuju mũ ga kēsir tóg nỹtĩ ti, kar goj mág kuju tá ga fyr tá ěmã sĩ municipio tóg tá nĩn kỹ, hãra ga tóg hãrenkỹ ki

rãnrhãj? vênh ăn ti, kar năn jo tugvênh ke ăn hã tóg, tỹ União ag ga nỹtĩj rán kỹ tóg nỹ vênhrá tag jagma no art. 26, II;

V – nén ù tóg goj mág tỹ sa fyr mĩ nỹtĩ ăn tóg tỹ União ag tũ pã nỹtĩ;

VI – goj mág tỹ sa ti ke gé;

VII – goj mág tỹ sa ti, kar ga kēsir tóg kri vênh han ja ti ke gé;

VIII – goj tóg há nỹn kỹ tỹ ruj nỹgnỹn hán kỹ;

IX – goj mág tỹ sa kãki nén ù kar ti, kar fyr mĩ ga kri nỹtĩ ti;

X – pó tóg vēsóki nognor keja ti, kar vēsỹ ù tỹ tá nỹtĩ ja si ag venven mũ ti;

XI – Kanhgág ag ga kri nỹtĩ ti.

§ 1º Ken kỹ tóg nỹj mũ gé lei tag kãki, êmã mág tỹ União ag, êmã tỹ Estado ag, kar êmã pir tỹ Distrito Federal ti, kar êmã kēsir tỹ municípios ag, ag nén ù pan kỹ vêne ken kỹ ti jagtã tóg tỹ ag tũ nỹ mũ gé, hãto ag petróleo kar gás natural ke tĩ, goj kãki nón kỹ ven kỹ, kar goj kuju tá ãn tỹ kyfé han kỹ to jênkamo ven kỹ, ketũmỹr ag tóg ag mỹ kajãm ke nỹtĩ.

§ 2º Êmã mág fyr jagma hã to ag ga fyr mĩ nivija ke tĩ, ti cento e cinquenta quilômetros jagma nỹn kỹ ti mág ki, ga fyr jagma, hã to ag faixa de fronteira ke tĩ, ăn hã mĩ militar ag tóg nỹtĩj mũ ag êmã mág jo nỹtĩn jé, hãra tóg lei tag kãkã rán kỹ nỹj ke nĩ.

Art. 21. União tavĩ mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ:

I – êmã ù tá ke ag mré vãmén fãn jé, êmã kar ag mré nén ù kar to vãmén jé;

II – raráj ki tón jé, ketũ mỹr tỹ tũ ken jé gé;

III – ẽmā mág jo nỹtĩn jé ũ tóg tỳ hãn ri ke tũ nĩn jé;

IV – hej ken jé tóg lei tag jatãn kỹ rán kỹ nỹj ke nĩ, ẽmā ũ tá purisa ag ẽg ga kri mũn jé, ketũ mỹr ag ki nỹtĩj sór kỹ;

V – nén ũ vẽnhmỹ tóg ke nỹn kỹ, Pã'i mág tóg decreta kej mũ estado de sítio, o estado de defesa kar intervenção federal kemũ ti;

VI – hej ke kar tugnỹm jé ag mokã hynhan fẽ ti, kar ti kanã ti hã to ag material bélico ke tĩ;

VII – jẽnkamo hynhan;

VIII – banco central mỹ tóg nỹj mũ, jẽnkamo tỹrĩr jé, kar tug-nỹm jé ẽmā mág kãki, ti kar ki;

IX – to ãkrén kỹ hynhan jé ẽmā mág kãki, ẽmā kẽsir jagma ti kar mỹ há nỹn jé, ũ tỳ kókĩr tũ nĩn jé;

X – ken kỹ tóg nỹj mũ, jagmỹ vãnħ vĩ fón jé pópé ki ránrán kỹ, kar kyhnmỹ roprỹnũ jagma;

XI – vêsóki ketũmỹr to vĩ vén kỹ, jagmỹ vãnħ vĩ fón jé papé ki ránrán kỹ, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé, já nỹtĩ ag hã ren kỹ rãjrãj ke ti, kar tognỹm ke ag vin jé, ag tỳ ti mĩ hã ke ven jé;

XII – vêsóki ketũmỹr to vĩ vén kỹ, rãjrãj ke tỳ ũ ken jé, ketũmỹr ùn pir mỹ rán kỹ fin jé:

a) vẽnhkãgran fã tóg rãnrãj ke ti, kar ki nén ũ mãy fã mré vẽnhkãgrá venven fã ti;

b) ki rãnrãj jé ruj jãgnãj fã jagma, kar ẽmā Estado ag mré to ãkrén kar to vãmén kỹ rán jé, goj mág tỳ var sa ãn tá fãg jé ruj nỹgnỹn fã ti, hã to ag hidroenergéticos ke tĩ;

c) roprȳnũ tȳ mŭj fê, kar roprȳnũ tȳ kanhkā góg fīn kutā kȳ krīg nȳtī ja tá tugnȳm tīg jé, kar roprȳnu ag nȳtīj fê tá jāgpřy kar āprā re kej fê han jé;

d) hārenkȳ rānhrāj ke ti āmīn tȳ kyfé kri mŭj fê ti ũ rīnh kȳ, kar goj mág kri mŭj fê ti ũ rīnh kȳ, goj kri mŭj fê ag tȳgtȳ kej fê tá ěmā mág fyr mī, ketũ mȳr ěmā tȳ Estado fyr mī, kar ěmā mág ga pātá tīg gen kȳ;

e) kamījũ mág tȳ rīja tȳ hā ren kȳ rānhrāj ke ti, ěmā mág kākī, kar ěmā ũ ra tīg ti ũ rīnh kȳ;

f) goj kri mŭj fê ag krȳgkrȳ kej fê ti, kar goj fyr mī rānhrāj fā ag;

XIII – to ākrén kȳ hā ren kȳ rānhrāj jé, ti ken kȳ nȳn jé Poder Judiciário ti, kar Ministério Público ěmā pir tá Distrito Federal ti, ěmā mág kāmī kar Defensoria Pública ti ěmā kāmī;

XIV – to ākrén kȳ hā ren kȳ rānhrāj jé ti ken kȳ nȳn jé, purisa civil ag, kar purisa penal ag, kar purisa militar mré bombeiros militar ěmā pir Distrito Federal tá, kar jēnkamũ jāgnān jé ěmā pir Distrito Federal mȳ, ti rānhrāj tag han jé vēsókī;

XV – to ākrén kȳ hā ren kȳ rānhrāj jé ti ken kȳ nȳn jé, nén ũ tugnȳm kȳ āmā kȳ rānrān fā, kar ěmā kri nén ũ kar ki kanhró ān ti, ga, nān, goj, kar nén kar tȳ ga kri mũ ti, ga tugnȳm fā, kar ga rá kāgrá hynhan ěmā mág kri;

XVI – hārenkȳ han ke, nén ũ to ke tó jé, vānh kanhir fā tá, kar vēnhkāgran fā mré vēnh kāgrá venven fā;

XVII – Pā`i mág tóg ũ tȳ nén ũ vēnhmȳ han ja ān tȳ vēnhpātá fón;

XVIII – to ākrén kȳ hārenkȳ rānhrāj jé ti ken kȳ nȳn jé, jagfȳ nén ũ han ke ti, goj funfór ja tá, kar nén ũ kar tóg tugtóg kān kȳ rȳn mȳ;

XIX – hãrenkỹ han ke rãnrhāj fã ag, goj tognĩn jẽnkamō han kỹ, kar tỹ hãrenkỹ jẽnkamỹ vóg ke ti;

XX – hã ren kỹ rãnrhāj fã rán jé, êmã kēsir ag mũ há han jé, ĩn hyn han jé, goj nỹgnỹn ke han jé, kar êmã sĩ kãmĩ kri mũj fã;

XXI – ken kỹ tóg nỹj hãrenkỹ rãnrhāj fã ti, êmã mág kãmĩ, kamĩjũ tóg ũn e ag rĩnh kỹ tĩj fã ti;

XXII – purisa ag tugnỹm jé goj kãmĩ, roprỹnũ tóg re kar jãgprỹj fã tá, kar êmã mág fyr mĩ;

XXIII – União nĩgé kã tóg nỹj mũ hã to ag nuclear ke ti, tỹ hã ren kỹ rãnrhāj jé, hã ren kỹ to kinhrãg jé, hã ren kỹ kunũj ke ti, hã ren kỹ tỹ mág kej ke ti, hã ren kỹ hynhan ke ti vẽnē kej jé, ti tỹ nén ũ kar ti, hãra tóg vẽnhrá tag jagma han há han ke nĩ, ken kỹ tóg nỹ:

a) tỹ rãnrhāj jé nuclear ke ti êmã mág kãki, há nĩ ja tóg, mỹr tỹ jag tỹ hãn rekej ke tũ nĩ, hãra Pã'i ag Congresso Nacional tá rãnrhāj nỹtĩ ag tóg hej ken kỹ;

b) hej ken jé tỹ rãnrhāj jé, kar vẽnē ken jé, hã ren kỹ to kinhrãg jé, ketũ mỹr tỹ ěpỹ tá tỹ ga jẽjan jé, kar indústria tá tỹ rãnrhāj jé;

c) hej ken jé tỹ rãnrhāj jé, tỹ e ke kar vẽnē ken jé, hã ren kỹ to kinhrãg jé, tỹ vẽnhkaga kygtãg jé;

d) ken kỹ tóg nỹj ũn nucleares tỹ rãnrhāj jã ģn ti, nén ũ vẽnhmỹ tỹ ki hãn ri ken kỹ ti hã tóg kajãm ke nĩ;

XXIV – to ãkrén kỹ vin kỹ, hã ren kỹ tugnỹm ke ti rãnrhāj fã tá;

XXV – hã ren kỹ vin ag rãnrhāj fã tá nỹtĩg há han kỹ nỹtĩ, ga nón kỹ tá rãnrhāj fã ti to ag garimpagem ke tĩ, vẽnhmãn kỹ to vãmén kỹ vẽnỹmér tỹ pir ke kỹ papé ki rán kỹ fi jé;

XXVI – to ákrén kỹ vin kar tugnỹm ù tỹ vóg tù nĩn jé, ti kar papé tỹ nokumētu ti, lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ gé;

Art. 22. Êmã mág tỹ União tavĩ mỹ tóg nỹj mũ tag ven jé:

I – nirejtu civil ti, nén ù vène kej fã mỹ, nén ù vènhmỹ han ja ti penal ke tĩ, jag tó ti processual ke tĩ, vènh kuprê fã jé eleitoral ke tĩ, êpỹ mĩ rãjrãj fã ti agrário ke tĩ, goj jagma marítimo ke tĩ, roprỹnũ ti, kanhkã góg pãtá ke gé, ki rãnrãj fã;

II – ga kunũnh;

III – vènh ga vyn purisa militares ag tá nỹtĩ jé, nén ù vènhmỹ tóg êmã mág ki hãn ri hej sór nỹn kỹ to ag vènh génh ke tĩ;

IV – goj ti, ruj nỹgnỹn fã ti, informática ti, jagma vènh mré vãmén fã ti, kar vènhkãgran fã ti;

V – papé ki vènhrán kỹ jagmré vãmén fã ti;

VI – jènkamo han ke, nén ù kar kãmun ke, hã ren kỹ kyfê vène kej ke;

VII – hã ren kỹ jènkamo vin ke, jãnkamũ to vãmén ke, ù tóg vóg tù nĩn jé jènkamo jãnã kỹ;

VIII – jag mỹ nén ù vène kej jé, êmã mág ki, kar êmã ù ag mré, kar êmã tỹ estado ki;

IX – hã ren kỹ rán jé ãmĩn jagma kamĩjũ tóg mũj fã ti êmã mág kãmĩ;

X – hãrenkỹ jagma mũn jé rán kỹ nỹ, goj kri mũj fã ti, goj krãm ga tá mũj fã ti, goj fyr mĩ mũj fã ti, goj mág kri mũj fã ti, roprỹnũ kar roprỹnũ tóg kanhkã góg fĩn paj fã ti;

XI – kamĩjũ mũj fã ti, kar kamĩjũ tóg nén ù kar rĩj fã ti;

XII – to jēnkamo vej fā, pó tóg jagmré ñt̃ij fā, ga t̃y minerais ti, nén ũ kar tóg goj f̃y r m̃i ñt̃i ti, kyfē t̃y nén ũ han fā ti;

XIII – ěmā mág ki mur, ěmā sī tá ke, kar t̃y tag ki kej ñj só r k̃y;

XIV – kanhgág kar ag;

XV – ěmā mág ki ñt̃i ra ěmā ũ ra m̃un k̃y, ketū m̃y r ěmā ũ tá kāmū k̃y ěmā mág Brasil ki ñt̃in jé, kar ěmā ũ tá ke tóg ěmā mág ki k̃age m̃y r ki ag pan jé;

XVI – hārenk̃y vēnh rānrhāj ke vin jé ěmā mág k̃aki, kar vē-nhkar tóg ti rānrhāj fā pā ki rānrhāj jé;

XVII – hā ren k̃y vēnh rānrhātāj ke vin jé judiciária tá, kar Ministério Público ěmā pir Distrito Federal tá, ěmā mág k̃aki ga kar jagma, kar Defensoria Pública ga kar jagma, vegve kar tar̃r jé, nén ũ tag ti;

XVIII – jāmā k̃y níkrén fā pópé ki vin jé Pā`i t̃y ki kanhró ñin jé, kar ěmā mág Brasil ěmā t̃y estado kar ěmā kēsir t̃y municípios ga kāmūn kar ti k̃agrā han fā ti;

XIX – Pā`i tóg nén ũ han jēnkamo ñim han jé, ũn jēnkamy ñim han m̃ū tóg kren t̃ū ñin jé;

XX – hārenk̃y nén ũ kajām ñi ti jyjy tóg ki kutā tu m̃ā to;

XXI – hārenk̃y ñj ke nén ũ vin jé, rānrhāj ñt̃in m̃y, mokā kar ti kanā han fā, ken k̃y tóg ñj, japrār jé, vēnhmān jé, purisa kófa ñt̃i m̃y kyg̃ām jé kysē kaja ti, kar p̃i nhyn fā m̃y;

XXII – ken k̃y tóg ñj m̃ū, purisa federal kemū ag m̃y, kar purisa t̃y rodoviária ag, kar purisa ām̃in t̃y kyfē tar̃r fā ag;

XXIII – ũ tóg vóg t̃ū ñin jé, ti kar nirejtu ti;

XXIV – rán kỹ nỹtĩ vãnh kanhrân fã mỹ ke ti êmă mág kăki;

XXV – papé ki vãnh jyjy rán nỹtĩ ti;

XXVI – nuclear tỹ nén ù kar hynhan fã ti;

XXVII – ken kỹ tóg rán kỹ nỹj mũ jagma han jé, japrâr jé rânhrâj jé nén ù kar ki, Pã`i tóg vãnh jo vịn ja tá vãnhkar mỹ rânhrâj jé, nén ù to âkrén kỹ kuprêg kỹ rán jé, êmă mág tỹ União mỹ, êmă tỹ Estados mỹ, êmă pir tỹ Distrito Federal mỹ, kar êmă kêsir tỹ Municípios ag mỹ, hãra tóg prỹg tỹ quatro tá jun kỹ vãnh kuprêg măn ke nỹtĩ, vênhrá tag jagma art. 37, XXI, nén ù hynhan kỹ vêne kej fã ag to ag empresas ke tĩ, ti kar tỹ nén ù hynhan kỹ vêne kej fã ag mỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhrá tag jagma art. 173, § 1º, III;

XXVIII – jo nỹtĩn jé nén ù tỹ hãn ri ke tũ nĩn jé, ga jo, roprỹnũ tỹ mũj fã jo, goj jagma, vênhkar jo nỹtĩg jé, kar vênhmãn kỹ nén ù han ke mũ ân ag jo êmă mág kăki;

XXIX – nén ù vêne kej sór venven jé;

XXX – ù tóg vóg tũ nĩn jé papé ki vãnh jyjy tỹ nỹtĩ ân ti.

Rá pir. Lei tỹ jagtân fã tóg hej ken jé, êmă tỹ Estados ag vêsóki ag tỹ nén ù ven jé, rânrán kỹ nỹtĩ tag ti, vênhrá tag jagma artigo ke tĩ.

Art. 23. Ag tavĩ hã mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, êmă mág tỹ União, êmă tỹ Estados ag, êmă pir Distrito Federal, kar êmă kêsir tỹ Municípios ag:

I – Constituição tarĩr jé, leis ti ke gé kar vãnh kuprêg fã ti, kar vênhkar tỹ nén ù nỹtĩ tarĩr jé;

II – ùn kaga ag tarĩr jé, vênhkar jo nén ù tóg nỹtĩ ân ti, kar ùn kaga tóg tĩg vãnħ ân ag tarĩr há han jé;

III – ù tóg papé ki vênhrá vóg tù nĩn jé, nén ù kar hynhan ja ti, kar ti si ag nén ù hynhan kỹ tugvāj ja ti, nén ù há han ja ti, kar vênhkăgrá tỹ pó nỹtĩ ja tá, năn tỹ kafej tóg nỹtĩ ăn mĩ, kar ti si ag nén ù hynhan kỹ tugvāj ja mĩ;

IV – mỹ hán ken jé, ù tóg kókég tù nĩn jé, vênhkăgrá kajamã tóg nỹtĩ ja ti, artístico kar cultural ke tĩ;

V – ti kar mỹ tóg róm kỹ nỹj ke nĩ, ti cultura vem jé, vênh kanhrânrân fã ti, nén ù kar to kanhrân jé, ùn kanhró ag hár to kanhrân jé, nén ù tugnỹm kỹ to kanhrân jé, nén ù tẽg hynhan jé;

VI – năn jo nỹtĩg jé ù tỹ vóg kónăn tù nĩn jé, kar nĩja vênhmỹ tỹ tù ken jé ti kar mĩ;

VII – năn mág tarĩr jé ù tỹ vóg vênhmỹ han tù nĩn jé, kar kãmĩ nén ù rĩnrĩr tỹ mũj fã mré ka tóg kãmĩ nỹtĩ ti;

VIII – ti kar mỹ kuri ken jé, êkrân jé, kar vin há han jé vājăn tỹ tù ke tù nĩn jé;

IX – rân kỹ to âkrén kar ĩn hynhan jé, ĩn si tỹ kórég kỹ nỹtĩ ki hynhan jé, kar ki jágjánh mré ki jăgfaj fã mỹ ga nón kỹ ki rej ki hynhan jé;

X – vênh kókĩr tỹ tù ken jé, kar ù ag vênhmỹ nỹtĩ tỹ tù ken jé, ti kar mỹ nén ù há hynhan, ùn jagjăgtar ag mỹ;

XI – rânrán kar tugnỹm há han vênhkar nirejtu ti, nén ù tugnỹm kỹ to kanhrân jé goj kãmĩ nén ù tóg nỹtĩ ti, kar ga kãmĩ nỹtĩ ti, êmã mág kri;

XII – rân kỹ vin jé, kar hynhan jé ti kar tóg mĩ hã mũn jé, hã ren kỹ kamĩjũ vóg mũ ag kanhrânrân kỹ tarĩr kỹ mĩ hã mũn jé.

Rá pir. Leis jagtăn fã, han kỹ tóg nỹj mũ ti jagma mũ jé, kar jagmré ke nỹtĩn jé, êmã mág tỹ União, êmã tỹ Estado, êmã pir Distrito Fe-

deral, kar ẽmã kẽsir tỳ Municípios ag, ti kar tóg mũg há han jé, kar nýtĩg há han jé ẽmã mág kãki.

Art. 24. Ag tavĩ hã mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ẽmã mág tỳ União, ẽmã tỳ Estados ag, ẽmã pir tỳ Distrito Federal ve jé:

I – nirejtu nýtĩn jé nén ù kar kaja jagtā sĩ ki, hã ren kỹ jẽnkamo tỳ nén ù hynhan jé, nĩgfěj fã tá ki han jé, jẽnkamo tỳ nén ù kar hynhan jé ti kar mỹ, hãrenkỹ ẽmã kẽsir kãmĩ nén ù hynhan jé gế;

II – to ãkrén;

III – tá papé rá gếj fã, nén ù vẽnẽ kej fã jé;

IV – papé kygĩãm jé Fórum tá;

V – nén ù hynhan, kar kygĩãm ti;

VI – nãn kar, ãkrénh, krẽgufár kugmĩ, nãn kãmĩ nén kar tóg rĩnrĩr mũ, ga tỹrĩr kar kri nýtĩ ti, nãn kirĩr jé, nĩa vẽnhmỹ tỳ tũ ken jé;

VII – tỹrĩr jé ù tóg tỳ hã rike tũ nĩn jé ĩn sĩ ag, ùn sĩ ag nén ù ki kanhró tugvãy ja, vẽnhkãgrá sĩnvĩ, ti kar tỳ vej fã, ka kar kafej tỹrĩr;

VIII – ù tóg nãn tỳ hãn riken kỹ tóg kajãm ke nĩ, ùn kygĩãm mũ ti, kar nén ù sĩnvĩ kãgrá kaja, nén ù ki han, sĩnvĩ ken jé, nén ù sĩ kar, vẽnhkãgrá sĩnvĩ, ti kar tỳ vej fã, ka kar kafej tỹrĩr;

IX – kanhrãnrãn fã, ùn sĩ ag nén ù ki kanhró to kanhrãn fã, mỹ ge ki, nén ù to kanhrãn fã, ù tóg mỹki hynhan fã to kanhrãn jé, nén ù tugnỹm kỹ to kanhrãn jé nén ù tãg hynhan ti kar mỹ;

X – nén ù han, ki hã ke nỹ, pópé ki nén ù to rãn kỹ Pã'i mỹ tó jé, hãn rike mág tũ nỹn kỹ;

XI – hã ren kỹ han ke, ỹ tóg papé ki rán kỹ Pã`i mỹ fón kỹ;

XII – rãnrhāj fã ag papé venvej fã, ti kar mỹ vênh kygtāg fã tỹ ke tũn jé;

XIII – ỹ tóg hã ren kỹ ti papé kygjãm ke tũn kỹ, ti mỹ ti pópé vej ke fãg jé;

XIV – ỹn kaga tugnĩn mũ vãnh ag jagfỹ, ỹ tỹ ag vóg tũ nĩn jé, kar ag mũj há mũ mũn jé;

XV – vễhẽ mur kar gĩr jagfỹ, ỹ tóg ag vóg tũ nĩn jé;

XVI – to ãkrén kỹ vin há han, ti ken kỹ nỹj jé, purisa civil ag nirejto ti kar ag nén ỹ hynhan ke ti.

§ 1º União ag hã tóg lei hynhan mũ, hãra Estado ag ẽmã kãki ken kỹ, ag hã tóg lei tag Hynhan, tỹ jagtãn kỹ nỹn jé.

§ 2º União ag hã mỹ tóg nỹj mũ, ag lei hynhan jé, hãra Estado ag ẽmã kãki ken kỹ, ag hã tóg lei tag hynhan tỹ jagtãn kỹ nỹn jé.

§ 3º Lei federal ỹ tỹ nỹ tũn kỹ, Estado ag hã tóg lei tag hynhan mũ, ẽmã Estado ãn tá ke ag jagma mũn jé.

§ 4º Lei federal ke tĩ tóg lei Estadual kãfór nỹ, kỹ Estado ag tóg ag lei tỹ hã han ke nĩ, ki hã ke nỹn jé.

CAPÍTULO III

DOS ESTADOS FEDERADOS

Art. 25. Êmã Estado ag tóg jagmré Constituição lei jagma mũj ke nĩ, mỹr tóg tugnỹm há han kỹ jãmĩ kãtĩ mũ Constitución ti.

§ 1º Ag mỹ tóg nỹtĩ Estado ag, nén ù kar hynhan jé Constitución jagma.

§ 2º Estado ag mỹ tóg ken kỹ nỹ, ag tỹ gás tỹ ag ga kãmĩ kutã kri rãnrhāj kỹ vëne kej sór kỹ tóg há nĩ, lei tag kākã tóg ken kỹ nỹ gé, vënhrá ù toví mã.

§ 3º Estados ag tóg lei ù hynhan mũ ti jagtãn jé, jagma mũn jé, êmã kēsir ag jagto sygsa ãn ag, kar ãn tóg jagto sygsa ti, kar êmã kēsir tóg jagto hã nỹtĩ ti, hãra êmã kēsir ag ga tóg jag kóm rán kỹ nỹtĩj ke nĩ, to ãkrén kỹ nén ù hynhan jé, ti kar mỹ.

Art. 26. Estados ag tỹ nén ù mré tóg nỹtĩ:

I – goj tỹ krĩgmỹ nỹ ti, kar goj tỹ ga krãm nỹ ti, goj mág tére, goj jur kar goj nig, ti rán kỹ nỹn kỹ, lei tag kākã tóg ken kỹ nỹ gé, hãra União ag hynhan ja pi tỹ Estado ag tũ nỹtĩj;

II – ga tóg goj tỹ sa kujũ mĩ nỹtĩ ti, kar goj fyr mĩ nỹtĩ ti, tỹ ag tũ ja nỹn kỹ, hãra União ag nĩgé kã nỹ pi tỹ ù tũ nỹj, kar êmã kēsir município ketũ mỹr ù ag tũ ti;

III – ga tóg goj mág var kãmĩ nỹtĩ ti, kar ga tỹ óré ki goj kãmĩ nỹtĩ ti, tỹ União ag mỹ nỹ tũ ti;

IV – Ga rá tũ tóg tỹ União ag tũ nỹtĩ.

Art. 27. Neputanu ag Assembléia Legislativa tá rãnrhāj que ag tóg ù

tẽgtũ ki ẽmã Estado ki Neputanu ag kăfór nĩ ke nĩ, kỹ neputanu ag tỹ ẽmã Estado ki 12 jăn kỹ, ag tóg neputanu federal tỹ 36 fąg ge nĩ.

§ 1º Ken kỹ tóg nỹ, prỹg tỹ quatro ki ag tóg tỹrĩr ẽmã Estado ki neputanu ag, hãra ag tóg vênh kuprẽg fã vênhrá tag jagma mũj ke nĩ, vênh kuprẽg fã pi to nĩgân ge nĩ, ù pi ag tỹ hãrej ke nĩ, ag rãnrhāj kaja, ag rãnrhāj kren, vênhkán, ti rãnrhāj kamăg kar ti tỹ militar ag ki rã jé.

§ 2º Neputanu tỹ ẽmã Estado ki rãnrhāj nỹtĩ ag kysẽ kaja tóg, Assembléia Legislativa tá lei jagma han kỹ nỹj ke nĩ, kỹ ag tóg setenta e cinco por cento ki Neputanu Federais ag kysẽ kaja gỹjũ kej mũ, arts. Tag ag jagma, 39, § 4º, 57, § 7º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I.

§ 3º Assembléia Legislatiava ag hã mỹ tóg nỹj mũ, ag ãn tá rãnrhāj nỹtĩ kătá ven jé, purisa ag kar ag jo papé vegvej fã ti, kar hã tá rãnrhāj ke vin ke ti.

§ 4º Lei tag jagma tóg nỹj mũ gé, ù tỹ ti jykre tỹ nén ù han sór kỹ tóg há nĩ gé, legislativo estadual tá hã to ag tóg iniciativa popular ke ti.

Art. 28. Vênh kuprẽg fã tỹ Pã'i tỹ Governador kar ti nón jāj ke ti Pã'i tỹ Vice Governador ti, ag tỹ prỹg tỹ quatro ki tarĩr jé, kurã tỹ domingo tóg kătĩg vén mũ ti kysẽ tỹ outubro kã primeiro turno ke tĩ, vênh kuprēj vén ge ti, kar kurã tỹ domingo tóg ẽgno tá kătĩ mũ ti kysẽ tỹ outubro kã, segundo turno ke tĩ tóg ken kỹ, prỹg pir tóg tũ nĩn kỹ, ùn ki rãnrhāj nỹtĩ ãn ag tuvāj jé, kỹ ag posse tóg kej mũ ùn vênh kuprēj ja gỹjũ ke mũ ag, kurã tỹ 06 kysẽ tỹ janeiro kã, prỹg tąg ãn kãmĩ vênhrá tag jagma.

§ 1º Kren ja tóg mũ ti rãnrhāj ti Pã'i tỹ Governador ki, ti tỹ rãnrhāj fã ù tá kăgmĩn kỹ, hãra ti tóg rãnrhāj ù kăgmĩn kỹ concurso tognĩn, ti pi ti rãnrhāj kren, vênhrá tag jagma tóg nỹ art. 38, I, IV e V.

§ 2º Ag rãnrhāj kaja ti Pã'i tỹ Governador kar ti nón jã ti Pã'i tỹ Vice Governador ti, kar Secretários de Estado ag, ken kỹ tóg nỹj mũ lei de iniciativa da Assembléia Legislativa kãmĩ, arts. 37, XI, 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I.

CAPÍTULO IV

DOS MUNICÍPIOS

Art. 29. Município ag tóg ag lei hynhan mǔ, hāra ag tóg to jykrén kȳ kāmī kuprāg ge nȳtī, to vāmén régrég kȳ ag tóg kuprāg ge nȳtī, ān ki ag tóg kurā tȳ dez ki tumāj mǔ, kar tóg dois terços ki jag kāfór nȳj ke nī, ti ken kȳ nȳn jé ser Constituição tag kākī ěmā Estados mī, jagma tīg jé:

I – Vēnh kuprāg fā tȳ Pā`i tȳ Prefeito kar ti nón jāj ke ti Pā`i tȳ Vice Prefeito kar Pā`i tȳ vereador ag tarīr jé prȳg tȳ quatro kāmī, ěmā mág Brasil kar kāmī;

II – Vēnh kuprāg fā tȳ Pā`i tȳ Prefeito kar ti nón jāj ke ti Pā`i tȳ Vice Prefeito kurā tȳ domingo tóg kātīg vén mǔ ti kysē tȳ outubro kǎ, prȳg pir tóg tū nīn kȳ, ūn ki rānhrāj nȳtī ān ag tuvāj jé, ken kȳ tóg nȳj mǔ art. 77 jagma, hāra ěmā kēsir Municípios ag tȳ duzentos mil eleitor kāfór nȳtīn kȳ;

III – Pā`i tȳ Prefeito kar ti nón jā Pā`i tȳ Vice Prefeito ag posse tóg kej mǔ ūn vēnh kuprāg ja gȳjū ke mǔ ag, kurā tȳ 1º kysē tȳ janeiro kǎ, prȳg tǎg ān kāmī;

IV – Pā`i tȳ Vereadores ag Câmaras Municipais tá rānhrāj ke ag e kar pir nȳtīj ke tȳ tugnȳm ke nī:

a) Pā`i tȳ 9 (nove) Vereadores ag vǎ, ěmā kēsir Municípios ag tȳ 15.000 (quinze mil) habitantes tá krȳ nīn kȳ;

b) Pā`i tȳ 11 (onze) Vereadores ag vǎ, ěmā kēsir Municípios ag tȳ 15.000 (quinze mil) habitantes kāfór nīn kȳ, ketū mȳr 30.000 (trinta mil) habitantes tá krȳ nīn kȳ;

c) Pã'i tỹ 13 (treze) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 30.000 (trinta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 50.000 (cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

d) Pã'i tỹ 15 (quinze) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 50.000 (cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 80.000 (oitenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

e) Pã'i tỹ 17 (dezessete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 80.000 (oitenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 120.000 (cento e vinte mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

f) Pã'i tỹ 19 (dezenove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 120.000 (cento e

vinte mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũmỹr 160.000 (cento e sessenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

g) Pã'i tỹ 21 (vinte e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 160.000 (cento e sessenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 300.000 (trezentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

h) Pã'i tỹ 23 (vinte e três) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 300.000 (trezentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 450.000 (quatrocentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

i) Pã'i tỹ 25 (vinte e cinco) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 450.000 (quatrocentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 600.000 (seiscentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

j) Pã'i tỹ 27 (vinte e sete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 600.000 (seiscentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 750.000 (setecentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

k) Pã`i tỹ 29 (vinte e nove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 750.000 (setecentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 900.000 (novecentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

l) Pã`i tỹ 31 (trinta e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 900.000 (novecentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.050.000 (um milhão e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

m) Pã`i tỹ 33 (trinta e três) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.050.000 (um milhão e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.200.000 (um milhão e duzentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

n) Pã`i tỹ 35 (trinta e cinco) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.200.000 (um milhão e duzentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.350.000 (um milhão e trezentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

o) Pã`i tỹ 37 (trinta e sete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.350.000 (um milhão e trezentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.500.000 (um milhão e quinhentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

p) Pã`i tỹ 39 (trinta e nove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.500.000 (um milhão e quinhentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.800.000 (um milhão e oitocentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

q) Pã`i tỹ 41 (quarenta e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.800.000 (um milhão e oitocentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 2.400.000 (dois milhões e quatrocentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

r) Pã`i tỹ 43 (quarenta e três) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 2.400.000 (dois milhões e quatrocentos

mil) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 3.000.000 (três milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

s) Pă`i tỹ 45 (quarenta e cinco) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 3.000.000 (três milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 4.000.000 (quatro milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

t) Pă`i tỹ 47 (quarenta e sete) Vereadores ag vă; ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 4.000.000 (quatro milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 5.000.000 (cinco milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

u) Pă`i tỹ 49 (quarenta e nove) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 5.000.000 (cinco milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 6.000.000 (seis milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

v) Pă`i tỹ 51 (cinquenta e um) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 6.000.000 (seis milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 7.000.000 (sete milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

w) Pă`i tỹ 53 (cinquenta e três) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 7.000.000 (sete milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỹr 8.000.000 (oito milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

x) Pă`i tỹ 55 (cinquenta e cinco) Vereadores ag vă, ẽmă kēsir Municípios ag tỹ 8.000.000 (oito milhões) habitantes păte;

V – Ag rănhrăj kaja ti Pă`i tỹ Prefeito kar ti nón jă ti Pă`i tỹ Vice Prefeito ti, kar Secretários Municipais ag, ken kỹ tóg nỹj mũ lei de iniciativa da Câmara Municipal kămĩ, arts. 37, XI, 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I;

VI – Ag rănhrăj kaja ti Pă`i tỹ Vereadores ag, Câmara Municipal

kāmĩ ag prỹg tỹ quatro ki tarĩr ja ti, vẽnhrá tỹ Constituição jagma tóg nỹ, kar tóg ken kỹ nỹ gé Lei Orgânica kākĩ ti hã tá jun ge ti:

a) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ dez mil habitantes nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ vinte por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

b) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ dez mil e um ketũ mỹr cinquenta mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ trinta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

c) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ cinquenta mil e um ketũ mỹr cem mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ quarenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

d) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ cem mil e um ketũ mỹr cem mil trezentos mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ cinquenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

e) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ trezentos mil e um ketũ mỹr quinhentos mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ sessenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

f) ěmã kēsir tỹ Municípios tỹ quinhentos mil habitantes kãfõr nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhāj kaja tóg tỹ setenta e cinco por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

VII – Pã'i tỹ Vereador ag rãnrhāj kaja pi cinco por cento ki receita do Município pătén ge nĩ;

VIII – ũ pi to nĩgãn Pã'i tỹ Vereador tỹ ti jykre tugtó tĩn kỹ ěmã sĩ Município kāmĩ, ti tỹ rãnrhāj j jãn kỹ ti prỹg kāmĩ;

IX – ken kỹ tóg nỹ Pã`i tỹ Vereador ag mỹ, pi Constituição jã tá nén ù vênhmỹ han ge nỹtĩ, ti kóm Congresso Nacional tá rãnrhãj nỹtĩ ag ke gé, kar êmã tỹ Estado Constituição jagma mũj ke nỹtĩ;

X – Pã`i tỹ Prefeito julgamento ti Tribunal de Justiça jagma;

XI – hã ren kỹ pipin kỹ nỹtĩ ti funções legislativas ti, kar fiscalizadoras da Câmara Municipal ti;

XII – To ãkrén kỹ kar to vãmén kỹ ag vỹ tỹ pir ke kỹ rãn ja ag associações ke tĩ , jagmré nén ù há han jé êmã sĩ tỹ Município kãki;

XIII – vênh e ag nén ù há to ãkrén kỹ rãn kỹ to vĩn kỹ, ti tỹ êmã tỹ Município mỹ há ja nỹn kỹ ketũ mỹr kãmi bairros mỹ há nỹn kỹ ke gé, hãra cinco por cento ki eleitorado ag tóg jagmré to vỹj ke nỹtĩ;

XIV – rãnrhãj kren ge ti Pã`i tỹ Prefeito vênhrá tag jagma.

Art. 29-A. Nén ù kar kygĩãm ge ti êmã sĩ tỹ Município Poder Legislativo ti, ag rãnrhãj fã kaja Pã`i tỹ Vereadores ag, ùn rãnrhãj nỹtĩ tũ ag mré hã, pi percentuais tag kaja kãfãn ge nĩ, receita tributária jagtã ti, vênhrá tag jagma, § 5º do art. 153 e nos arts. 158 e 159 Constituição tag kãki, prỹg tĩ mũ kã tarĩr nỹtĩ ag hár:

I – 7% (sete por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 100.000 (cem mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

II – 6% (seis por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 100.000 (cem mil) habitantes ketũ mỹr 300.000 (trezentos mil) tá krỹ nĩn kỹ;

III – 5% (cinco por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 300.001 (trezentos mil e um) habitantes ketũ mỹr 500.000 (quinhentos mil) tá krỹ nĩn kỹ;

IV – 4,5% (quatro inteiros e cinco décimos por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 500.001 (quinhentos mil e um) habitantes ketũ mỹr 3.000.000 (três milhões) tá krỹ nĩn kỹ;

V – 4% (quatro por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 3.000.001 (três milhões e um) habitantes ketũ mỹr 8.000.000 (oito milhões) tá krỹ nĩn kỹ;

VI – 3,5% (três inteiros e cinco décimos por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 8.000.001 (oito milhões e um) habitantes kăfór nĩn kỹ;

§ 1º Câmara Municipal pi kăfăn ge nĩ setenta por cento ki, Pă'i tỹ Vereadores ag rănhrăj fă kaja tỹ, kar ag nén ũ to kajăm ge ti.

§ 2º Tag tóg tỹ crime de responsabilidade nỹ Pă'i tỹ Prefeito Municipal mỹ:

I – mỹ jăgnă tóg kăfór nỹ ke nĩ artigo tag jagma;

II – ne jăgnă tũg nĩ kysê ki kură tỹ 20 tá jun tũg ki ; ketũ mỹr;

III – Ũn sĩ Jănă to âkrén kỹ, ken kỹ tóg nỹ, Lei Orçamentária Ke tĩ.

§ 3º Tag tóg tỹ crime de responsabilidade nỹ Pă'i tỹ Presidente da Câmara Municipal tóg nén ũ vênhmỹ tỹ hăn rike kỹ kăki, vênhră tỹ § 1 o artigo tag jagma.

Art. 30. Êmă kêsir tỹ Municípios ag hă mỹ tóg nỹj mũ:

I – ag nén ũ kar hynhan ge êmă kêsir mỹ;

II – jagtăn jé legislação federal ti, kar estadual mỹ nén ũ kar ki;

III – lei hynhan jé, kar ti jagtă géj jé nén ũ kaja ti, kar ti jagtă jênkamo ăn tỹ nén ũ hynhan jé, ne kren mã, nén ũ han ja to papé venven jé, ag tỹ kysê ketũ mỹr prỹg fi ja kămĩ;

IV – hynhan kar vin há han, kar tŷ sī ken jé, ketũ mŷr tŷ tũ ken jé distritos ag tŷ, ve há han kŷ legislação estadual ti;

V – vin há han kar hynhan jé, vēsóki ketũ mŷr ũ mŷ inh mŷ han ken jé, kar to vīn jé, vēnhkar mŷ nén ũ hynhan jé ag nŷtī ān tá, mré tóg ke tŷj mũ gé, ti kar rŷj fā ti kri mũj fān jé, nén ũ vēnhmŷ ketũ mŷr nén ũ há vej mũn jé kri;

VI – ken kŷ nŷn jé, ũn ki kanhró ag mré, União mré Estado ag jēnkamo to, nén ũ hynhan jé educação infantil mŷ, kar ensino fundamental mŷ;

VII – hyn han jé , ũn ki kanhró ag mré, União mré Estado ag jēnkamo to, nén ũ hynhan jé vēnh kaga kygtāg ge mŷ;

VIII – hynhan, kar ti ki hā ke han jé, ti jag ki hā ken jé ga kri, to ākrén há han kŷ hā ren kŷ vin ge, ti hā ren kŷ ga kri rānhrāj ke ti ũn e ĩn tóg nŷtī ān tá;

IX – Hynhan, ũ tóg to nīgān tũ nīn jé, ũn si ag nén ũ hynhan kŷ tugvāj ja ti ag nŷtī ja tá, legislação jagma kar ação fiscalizadora federal mré estadual ti.

Art. 31. Ēmā kēsir tŷ Município tugnŷm ge ti hā tóg tŷ Poder Legislativo Municipal nī, jāvo tar mī kar kāmī tugnŷm jé tóg tŷ Poder Executivo Municipal nī, lei tag jagma.

§ 1º Câmara Municipal tar mī tarīr nŷtī ag tóg tŷ Tribunais de Contas dos Estados ketũ mŷr Município ti, kar Conselhos ki tũ nī kŷ Tribunais de Contas dos Municípios, ti tá ke nīn kŷ.

§ 2º Tugnŷm vén ja ag tóg órgão competente ag, Pā`i tŷ Prefeito tóg ti nén ũ kar hynhan ja to jānkamũ tŷ kajām ja ān ti prŷg kāmī, ti ki hā ke tũ nīn jé dois terços ki Câmara Municipal kā tá rānhrāj nŷtī ag tóg há nŷ kej ke nī.

§ 3º Êmā tỳ Município ag tỳ nén ũ kar hynhan ja to jēnkamo tỳ kajām ja ān tóg, kurā tỳ 70 ki venven kỳ nýtj mū ũn vej sór mū mý, kar ũn tugnỹm há han sór mūn mý, ketū mýr ag mý nenē tag ti ? Kej sór kỳ, lei tag jagma.

§ 4º Pi han ge nĩ, Tribunais, Conselhos ketū mýr órgãos de Contas ti êmā kēsir tỳ Município ag.

CAPÍTULO V

DO DISTRITO FEDERAL E DOS TERRITÓRIOS

SEÇÃO I

DO DISTRITO FEDERAL

Art. 32. Êmā pir tỳ Distrito Federal pi vēnh pipin ge nĩ êmā kēsir tỳ Município ag kóm, hynhan ja ag tóg lei orgânica ti, hāra tóg kurā tỳ 10 kāmĩ ag to vī ān kuprāg ge nĩ, hā ki. dois terços da Câmara Legislativa tá rānrhāj nýtĩ tóg hej kej ke nýtĩ, ti kar ken kỳ nỹn jé ser, ti tỳ ki hā ke kar nỹn kỳ vēnhrá tỳ Constituição tag jagma.

§ 1º Êmā pir tỳ Distrito Federal mý tóg ken kỳ nỹj hynhan jé, legislativas reservadas kar êmā tỳ Estados ag mý, kar êmā kēsir tỳ Municípios ag.

§ 2º Vēnh kuprāg fā Pă`i tỳ Governador kar ti nón jā Pă`i tỳ Vice-Governador, vēnhrá tag jagma tóg nỹ art. 77, kar Neputanu Distritais ag tũ tóg hā rike nỹj ke nĩ Pă`i tỳ Governadores kar Neputanus Estaduais ag, jag rike han kỳ rānrhāj kỳ tarĩr jé.

§ 3º Neputanu Distritais ag kar Câmara Legislativa mý, vēnhrá tag jagma tóg nỹ art. 27.

§ 4º Lei federal tóg nỹj mũ, jagma mũ kar han jé, Pã'i tỹ Governo tỹ êmã pir Distrito Federal, purisa civil ag, purisa penal ag, purisa militar ag, kar corpo de bombeiros militar ag.

SEÇÃO II

DOS TERRITÓRIOS

Art. 33. Lei tóg nỹj mũ jagma mũ kar han jé, to äkrén kỹ vin há han jé administrativa kar judiciária dos Territórios kãmĩ.

§ 1º Êmã mág kãmĩ tóg pipin mũ, êmã kēsir tỹ Municípios nỹtĩ ti, ùn kãmĩ jagma mũj ke ag, vênhrá tỹ Capítulo IV tagto Vãmer ti.

§ 2º Pã'i tỹ Governo tóg nén ù kar hynhan ja to jênkamo tỹ kajãm ja ân tóg, Congresso Nacional ra mũj mũ, hãra Tribunal de Contas da União ag tóg tugnỹm vén ge nĩ.

§ 3º Ga tỹ Territórios Federais tá êmãn kỹ nỹtĩ ag cem mil kãfãn kỹ, Pã'i tỹ Governador fãg kỹ Constituição tag jagma, ân ki tóg órgãos judiciários tĩj mũ primeira e segunda instância ti, kar Ministério Público ti, kar defensores públicos federais ag; lei tag jagma tóg nỹj mũ vênh kuprãg jé Câmara Territorial mỹ, ag mỹ tóg nỹj mũ, ag nén ù to äkrén kỹ hynhan jé.

CAPÍTULO VI

DA INTERVENÇÃO

Art. 34. União pi êmã tỹ Estado tỹ nén ù han ki to ne nỹj ke nĩ, kar Distrito Federal tá ke gé, hãra tóg:

I – ken kỹ nỹn jé, to nĩgân tũ nĩn jé integridade nacional ti;

II – há nỹ ken jé, ẽmã mág ũ tá ke ag, ẽg ẽmã mág ki kãgej sór kỹ, kar unidade da Federação tóg ũ ki rãj sór kỹ;

III – nén ũ vẽnhmỹ tóg hãn rikej ke nỹn kỹ ẽmã sĩ kãki tỹ há ken jé;

IV – ken kỹ tóg nỹj mũ ũn rãnrãj há han sór mũn mỹ unidades da Federação ag kar kãki;

V – jẽnkamo vin há han jé unidade da Federação ag:

a) tỹ tũ ken jé ũn nén ũ ki néve tóg prỹg régre ki jagnón kãtĩg kỹ, nén ũ vẽnhmỹ tognĩn;

b) ẽmã tỹ Municípios ag mỹ vin tũ nĩn ti papé tỹ jagtã kaja ti vẽnhrá tỹ Constituição tag jagma, kurã fi jan kãmĩ lei tag kãki;

VI – ken kỹ nỹn jé lei federal jagma han jé, Pã'i tỹ Juiz tóg han ra ken kỹ;

VII – ken kỹ nỹn jé, tugnỹm jé hynhan vén kỹ nỹtĩ ti constitucionais ki:

a) vẽnhkar tóg vẽnħ jo Pã'i kuprãg kỹ fãg, kar ti kar tóg nén ũ to ãkrén kỹ han sór kỹ han jé, hã to ag regime democrático ke tĩ;

b) ãg tỹ vẽnhkar nireitu;

c) ẽmã kẽsir ag nén ũ há hynhan sór kỹ han jé;

d) ti nén ũ kar hynhan ja to jẽnkamo tỹ kajãm ja ãn venven jé, ũn vegvej sór mũn mỹ;

e) Ken kỹ tóg nỹj impostos estaduais jagtā tỹ, mỹ jǎgnǎn jé kar tỹ kygǵǎm jé, vǣnh kanhrǎnrǎn fǎ ti, kar vǣnh kygtǎg fǎ ti, ti kar mỹ.

Art. 35. Êmǎ Estado ag pi ne ki to ne nỹtĩj ke nĩ, êmǎ kǣsir tỹ Municípios ag ki, kar União ag pi ne ki to ne nỹtĩj ke nĩ gé, êmǎ kǣsir tỹ Municípios ag Território Federal kri nỹtĩn kỹ, hǎra ketũ mỹr:

I – ag néve kajǎm tũn kỹ, ne tũ tognĩn, jag hǎ nón prỹg régre ki;

II – ag jǣnkamo tỹ nén ũ hynhan ja kygǵǎm venven tũn kỹ, lei tag jagma;

III – ag receita municipal jagtǎ kaja tỹ kygǵǎm ja tũ nĩn kỹ nén ũ kar ki hynhan jé, vǣnh kanhrǎnrǎn fǎ mỹ, kar vǣnh kygtǎg fǎ ti, ti kar mỹ;

IV – Tribunal de Justiça ag tognỹm kỹ ki hǎ tỹ ke nỹ ken kỹ vǣnhrá tag jagma, ketũ mỹr nén ũ tóg vǣnhmỹ nỹn kỹ vǣnhrá tỹ Constituição Estadual jagma, kar lei jagma han ra ken jé decisão judicial ti.

Art. 36. Nén ũ vǣnhmỹ tỹ hǎn riken kỹ ag tóg ki ge tỹ tũ kej mũ, tag tugnĩn:

I – vǣnhrá tag jagma art. 34, IV, ag to vĩn kỹ Poder Legislativo ketũ mỹr Poder Executivo nén ũ vǣnhmỹ tỹ hǎn rike nỹn kỹ, hǎra tỹ Poder Judiciário kato nén ũ vǣnhmỹ tóg ke nỹn kỹ tóg, Supremo Tribunal Federal ag mỹ to vĩj ke nĩ;

II – nén ũ ki ag vĩ mã tũg kỹ jǎnǎn mỹr kar han ra ken kỹ judiciária ti, ũ to vĩ mũ ag tỹ Supremo Tribunal Federal nỹtĩn kỹ, kar Superior Tribunal de Justiça ag, ketũ mỹr Tribunal Superior Eleitoral ag;

III – hej ken kỹ Supremo Tribunal Federal ag, Procurador-Geral da República tóg ag mỹ to vĩn kỹ, vǣnhrá tag jagma art. 34, VII, kar lei federal jagma han tũg kỹ.

§ 1º Ag intervenção han ra ken k̃y, k̃y ag tóg to vāmén kar togñm k̃y h̃a ren k̃y han ge vej, ăn ki ag tóg ũ f̃ag ge ñi, k̃y ag tóg Congresso Nacional m̃y j̃ănăj ke ñi, ketũ m̃yŕ Assembléia Legislativa do Estado m̃y ag hej ken jé, kură pir tavĩ k̃ăki ag tóg vej ke ñi.

§ 2º H̃a re m̃u Congresso Nacional ketũ m̃yŕ Assembléia Legislativa tóg k̃ă h̃a rănhrăj ñyťn tũn k̃y, ăn ki ag tóg k̃ăki rănhrăj f̃ă ag japrăr m̃u ag vênhmăn k̃y to vāmén jé, h̃ara ag tóg kură pir tavĩ ñyť ag ven jé.

§ 3º Vênhră tag jagma art. 34, VI e VII, ou do art. 35, IV, pi vej m̃u Congresso Nacional ketũ m̃yŕ Assembléia Legislativa ag, decreto tóg han k̃y ñy ăn pi ũ t̃y tũ kej ke ñi, nén ũ vênhm̃y tóg ke ñy ăn t̃y t̃y kăn k̃y.

§ 4º Nén ũ togñn intervenção tóg ke ñy ăn tóg t̃y ken k̃y, Pă`i ag t̃y tătă ag vin ăn ag tóg ṽynṽyn kej, ketũ m̃yŕ vênhră tag k̃ămĩ ke tũn k̃y.

CAPÍTULO VII

DA ADMINISTRAÇÃO PÚBLICA

SEÇÃO I

DISPOSIÇÕES GERAIS

Art. 37. Administração pública ti kato ketũ m̃yŕ jag krăf̃n k̃y ag k̃ă ũ ki Poderes da União, kar Estados ag, kar Distrito Federal mré Municípios ag vênhră tag jagma m̃i h̃ă m̃ũn jé, vênhkar tóg jag rike ñyťn jé, jag ki vênhm̃y ke m̃ă, nén ũ kar venven jé, kar tag jé:

I – vênh rānhrāj fā jāmi jān jé, nén ũ kar ki rānhrāj fā ti, vênhkar mỹ rānhrāj fā ti, tỹ tóg brasileiros ag kar mỹ ke nĩ ag papé tóg ki hā ke kar kỹ lei kākĩ, kar ěmā mág ũ tá kāmũ ja ag ke gé lei tag jagma;

II – ũn rānhrāj sór mũ ti vênh kar mỹ concurso público han ge tóg nĩ, kar tóg jé kanhrān ja nĩj ke nĩ, ti tỹ rānhrāj sór mũn ki, lei tag jagma tóg ken kỹ nỹ, hāra tóg ken kỹ nỹj mũ gé, ti jyjy tỹ g kutān jé ti rānhrāj ke ān ki, lei tag jagma tóg nỹj ke nĩ ti rānhrāj ke ti, kar ti kutām jé;

III – concurso público tóg prỹg régre ki ken kỹ nỹj ke nĩ, kar tóg ver prỹg régre jé fi mǎn jé há nĩj;

IV – prỹg fi ja ān pi pātén ge nĩ, edital ki rán kỹ nỹ ān ti japrār jé, ũn vênhrá ki tĩg há han ja ti, concurso público ki ti rānhrāj ke ān ki, ti to vênh kanhrān ja ān to;

V – vênhkar mỹ rānhrāj jé, ũn concurso han ja ag hā tóg função de confiança ān ki rānhrāj mũ, kar cargos em comissão ke tĩ, ān ki tóg servidores de carreira ag hā mỹ ken kỹ nỹj mũ, ũn tỹ hāre ag rānhrāj ke ti lei jagma, ag tavĩ hā mỹ tóg nỹj mũ, chefia ti kar assessoramento ki rānhrāj jé;

VI – ken kỹ tóg nỹj mũ ũn tỹ servidor público civil ag tóg nirejtu nỹtĩ ag associação sindical ki ag jyjy vin sór kỹ;

VII – rānhrāj nỹtĩ tóg nén ũ tognĩn tỹgtỹ kej sór kỹ, hāra ag tóg lei kāmĩ ag mỹ fi ja ān jagma mũj ke nỹtĩ;

VIII – lei tóg nỹj mũ gé, ven jé, ũn vênhmỹ kar mũ vǎnh ag nén ũ ki rānhrāj ken kỹ, ũn tỹ hāre ag tóg rānhrāj ke ti;

IX – lei tỹ fij mũ hā ren kỹ contratação han ge ti, kar hā re kǎ tũ kej ke ti, vênhkar mỹ rānhrāj ke ti;

X – vēnhkar mȳ rānhrāj nȳtī ag kysē kaja ti, kar nēn ū kar kaja ti vēnhrá tȳ § 4° do art. 39 jagma, tȳ ū kej sór jé, ketū mȳr fin jé lei tag tavī jagma tóg nȳj ke nī, tognȳm há han kȳ hynhan jé nēn ū kar ki, hāra prȳg kar jagma tóg tugnȳm mǎn ge nī, kurā kar kysē fi ja ān kā índices ū kǎka tug mǎ;

XI – Ūn rānhrāj nȳtī ag kysē kaja ti kar ag tȳ nēn ū kar kaja kygĵām jé cargo mī rānhrāj nȳtī ag, kar kātā rānhrāj nȳtī ag vēnhkar mȳ, autárquica kar fundacional, ūn rānhrāj nȳtī ag Poderes da União, kar Estados, Distrito Federal mȳ, ketū mȳr Municípios ag mȳ, ūn vēnh kuprāg ja to rānhrāj jā ti kar agentes políticos ag, kar nēn ū to néve kygĵām jé; pensões ti ketū mȳr nēn ū kygĵām jé, ti kar mȳ kygĵām jé ūn nēn ū e ki rānhrāj jā ān mȳ, ti rānhrāj jā ān to nirejtu kar ti, pi hāra ti kysē kaja ān pātēn ge nī, kar pi Ministros do Supremo Tribunal Federal ag tū kaja kǎfān ge nī hā tóg tȳ ti krȳg ja nī, Municípios kǎki Pǎ'i tȳ Prefeito kysē kaja ti, Estados kar Distrito Federal ag Pǎ'i tȳ Governador tóg ti nēn ū kar kygĵām ge kaja ti, Poder Executivo jagma, nēn ū kar kygĵām ge kaja ti Pǎ'i tȳ Deputados Estaduais kar Distritais ag Poder Legislativo jagma kar nēn ū kar kygĵām ge kaja ti Desembargadores do Tribunal de Justiça ag mȳ, pi kǎfān ge nī noventa inteiros e vinte e cinco centésimos por cento ki ag nēn ū kar kygĵām ge kaja ti, jēnkamo tȳ, kar Ministros do Supremo Tribunal Federal ag, Poder Judiciário jagma, hā rike nȳj ja tóg limite tag ti, membros do Ministério Público ag mȳ, kar Procuradores mré Defensores Públicos ag mȳ ke gé;

XII – ūn rājraj nȳtī ān mȳ tá krȳg kȳ ag rānhrāj tóg tū kej ke ti Poder Legislativo kar Poder Judiciário ag tū pi Poder Executivo ag tū kaja kǎfān ge nī;

XIII – pi ken kȳ nȳj ke nī, ūn rānhrāj jā ān kysē kaja tóg ti kóm ū tá rānhrāj jā ān kysē kaja rike nī jé, vēnhkar mȳ rānhrāj fā kaja pi tȳ jag rike nȳtīj ke nī, mȳr ag rānhrāj fā tóg tȳ ū nȳtī serviço público ki;

XIV – ūn rānhrāj nȳtī kysē kaja tāgfyn ken kȳ ag tóg ti kysē kaja pē ān to nīkrén kȳ kri fón mū;

XV – ag nén ũ kar kaja kygĵām ge, kar ag rānhrāj tóg tũ kej ken k̃y vēnhkar m̃y rānhrāj ñỹtī ag cargos e empregos públicos ti, pi sī kej ke ñi, vēnhrá tag jagma XI e XIV kar arts. 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I;

XVI – pi ke ñỹj m̃ũ ũn pir tóg vēnhkar m̃y rānhrāj e kugmī ti, hā to ag cargos públicos ke tī, hāra ti rānhrāj jā ān tóg jag kutān tūn k̃y tóg há ñi, ag horários ki, togñym há han k̃y vēnhrá tag jagma inciso XI:

a) professor tóg cargo régre k̃agmī jé;

b) t̃y professor jān k̃y kar técnico ki k̃agmī ketũ m̃ỹr científico ki;

c) profissionais de saúde t̃y rānhrāj régre k̃agmī sór k̃y privativos ketũ m̃ỹr vēnh e m̃y rānhrāj sór k̃y;

XVII – vēnh rānhrāj e kugmīg tũ ñin jé tóg ken k̃y ñỹj, funções ti kar autarquias mré hā, kar fundações ag, empresas públicas ag ke gé, sociedades de economia mista ag, t̃y nén ũ kar kygĵām fā ti, kar sociedades controladas ag ke gé, tag kar ti poder público jagma;

XVIII – ũn rānhrāj ñỹtī ag administração fazendária kātá kar ag mré rānhrāj fā ag tóg, ag rānhrāj fā m̃i ag tóg, setores administrativos ũ ag k̃āfór ñỹtī lei tag jagma;

XIX – lei pir tavī han k̃y tavī m̃y autarquia han sór k̃y, ti ki hā ken k̃y empresa pública ti, kar sociedade de economia mista ti kar fundação ti, ag jé lei han tī ti t̃y jagtān jé, ěgno ki ke tag to ,ag hā ren k̃y kar hā tá rānhrāj ke vin jé;

XX – hej kej ke ag tóg ñỹtī legislativa ag, nén ũ to ākrén k̃y ũn t̃ag han sór k̃y subsidiárias ti, jāñi k̃ātī m̃ũ ān tá rán k̃y ñy ān ki, entidades ag kar empresas privadas ag ke gé;

XXI – Ken k̃y tóg ñy m̃u legislação k̃aki, obras hynhan jé, ṽenh r̃ānr̃āj f̃ā ti, ñén ũ kyg̃jām jé kar alienações ti, tag to ag tóg processo de licitação pública han ge ñi, ti t̃y ti kar m̃y jag rike ñyn jé, ag ṽēnhrá k̃ākā tóg ñy ke ñi ag h̃ā ren k̃y kyg̃jām ge ti, ag h̃ā ren k̃y ñén ũ hynhan ge ti ṽēnhrá tag jagma, h̃āra tóg ken k̃y ñy ke ñi ag h̃ā ren k̃y ti kar han ge ti técnica kar econômica ti, pi obrigações tag jātā t̃ig ge ñy t̃i;

XXII – h̃ā ren k̃y j̃ēnkamo tar̃ir ke ag administrações tributárias ti, ěm̃ā mág t̃y União, ěm̃ā Estados, ěm̃ā pir Distrito Federal kar ěm̃ā k̃ēsir t̃y Municípios ag, ñén ũ hynhan ge Estado m̃y há ñy jé, ki r̃ānr̃āj ñy t̃i ag tóg t̃y servidores de carreiras específicas ñy t̃ij ke ñi, ag m̃y tóg recurso p̃ē t̃ij ag t̃y r̃ānr̃āj jé, kar ag tóg jag m̃y ñén ũ t̃y ránrán k̃y ñy t̃i ān tugtój cadastros ti kar informações fiscais ti, lei kar convênio jagma.

§ 1º Nén ũ kar hynhan ān venven ge tóg ñi, programas ti, kar obras ti, r̃ānr̃āj ti, kar campanhas dos órgãos públicos ti, h̃āra tóg ñén ũ há tavī venven ge ñi, m̃y ge ken jé ketū m̃y r̃ m̃i m̃yāg gen jé ti kar m̃y, ṽēnh jyjy ũ pi k̃ā rán k̃y ñy ke ñi, kar ṽēnhk̃āgrá ũ pi k̃ā jāj ke ñi, ũ m̃y há han jé, kar Pā`i ũ m̃y ke gé, kar ṽēnhkar m̃y r̃ānr̃āj ñy t̃in m̃y ke gé.

§ 2º Ũn jātā ñén ũ han t̃i ān ti ṽēnhrá tag jagma incisos II e III, m̃y tóg t̃y kr̃y kej m̃u ti ñén ũ han t̃i ān ti, kar tóg kajām ge ñi Pā`i tóg jā m̃i jā ān ti, lei tag jagma.

§ 3º Lei tóg m̃y ge kej m̃u, ti kar tóg jagma m̃un jé, ṽēnhkar m̃y r̃ānr̃āj ñy t̃i ān ag administração pública k̃aki ketū m̃y r̃ jātā, jag kóm h̃ā ñyn jé:

I – ũ tóg serviços públicos to ṽij sór m̃u ti, ken k̃y tóg ñy m̃u, ag ki han m̃ān jé, to ag tóg serviços de atendimento ao usuário ke t̃i, kar togñym kamā han jé, k̃ām̃i kar tar m̃i, ag r̃ānr̃āj há han ja ven jé;

II – ũn vegvej sór mû mȳ, ag rânhrāj kāmī nén ũ kar ránrán ja ti, kar âmân jé, ũn tarīr jé rânhrāj nȳtī ag nén ũ hynhan ja ti, vênhrá tag jagma art. 5º, X e XXXIII;

III – Mȳ ge ken jé kar ũn tȳ tóg sór kȳ, vênhkar mȳ rânhrāj jā ân tóg rânhrāj kónân tīn kȳ, ketũ mȳr ti rânhrāj tȳ vênh mȳ há han tīn kȳ.

§ 4º Ũn vênhkar mȳ rânhrāj kar tarīr jā ân tóg nén ũ vênhmȳ tȳ hân rike jan kȳ, ti nirejtu político kren ja tóg, kar ti rânhrāj jā ân ti, kar tóg ti tȳ nén ũ kren kren mû, ag tȳ ti nén ũ vênhmȳ han ja ân kygjâm jé, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ, hāra pi kaja nȳj mû justiça mȳ.

§ 5º Lei tȳ prȳg fĳj mû gé, ũ nén ũ vênhmȳ han mû ân tȳ kajām jé, ũn tȳ servidor jā ti, ketũ mȳr servidor tũ ti ke gé.

§ 6º Ũ ag tȳ pessoas jurídicas nȳtī ag ti kar mȳ rânhrāj fã ag, ketũ mȳr nirejtu privado ag vênhmȳ rânhrāj fã ti, ũn ag mȳ rânhrāj nȳtī ag nén ũ vênhmȳ tȳ hân ri ken kȳ tā tá ũ mȳ, ân ag jagfy tóg kajām ge nĩ, ag tȳ ke pân kȳ, ketũ mȳr vég tūn kȳ, nén ũ vênhmȳ tȳ hân ri ke ân ti.

§ 7º Lei tóg mȳ ken kȳ nȳj mû hā ren kȳ han ge ti, kar ũn rânhrāj ke ti administração kākī kar tar tá, ti nén ũ kar vegve kar kinhra nĩn jé.

§ 8º Ũn jāmī nȳtī ag mȳ tóg ken kȳ nȳj mû, ag nén ũ han ge ân ti, orçamentária ti kar financeira ân ki, órgãos ag kar entidades da administração ag, kāmī kar tar mĩ, ag tȳ téj kej sór kȳ, ag tóg contrato jagma rán kȳ fĳj ke nȳtī, jag mré vāmén kȳ ag vī tȳ pir ke kȳ, hej ken kȳ administradores ag kar poder público mré, kȳ jāmī nȳtī kȳ rânhrāj nȳtī ân ag tóg, hā ren kȳ nén ũ hynhan gen vin mû, hāra lei tóg vej mû hā ren kȳ han ge ti:

I – ag contrato mȳ prȳg fĳj ja ti;

II – hā ren kȳ hynhan, kar tognȳm ti hā ren kȳ hynhan ja ti, kar nirejtu ti, kar jāmī nȳtī ag ki hā han jé;

III – rānrhāj mū ag m̃y kygjām jé.

§ 9º Ken k̃y tóg ñy inciso XI jagma, ũn t̃y empresa público ag, kar sociedades de economia mista ag, kar ag ũn t̃ag hynhár ti, jēnkamo t̃y ag m̃y k̃atīg k̃y, União ag ki, kar Estados ag ki, kar Distrito Federal ag ki, ketū m̃yṛ Municípios ag, t̃y nén ũ kar kygjām jé kar rānrhāj ñyṫn m̃y ke gé.

§ 10. Pi ke ñy ke ñi ũ t̃y rānrhāj k̃y ti kófa to kysē m̃an ti, art. 40, kar arts. 42 e 142 tag jagma, ti rānrhāj j̃an k̃y, cargo ki, ketū m̃yṛ emprego, kar função pública k̃aki, h̃ara Constituição jagma tóg há ñi ũn pir tóg rānrhāj régre j̃an jé, h̃anē cargos eletivos ti kar cargos em comissão ti, k̃y tóg ken k̃y ñy lei k̃aki, ti jyjy japrār jé ti rānrhāj jé, ketū m̃yṛ ti kutām jé rānrhāj ki.

§ 11. Pi ñikrén m̃ū, jēnkamo m̃an tóg k̃āf̃an tū ñin jé ke tóg t̃i ṽēnhrá tag ti inciso XI do caput artigo tag k̃aki, ti nén ũ to j̃ānkamy g̃ỹjū ke jan k̃y indenizatório ke t̃i, lei ordinária taṽi jagma, ag hej ken k̃y Congresso Nacional tá, t̃y ěmā mág tag ki ke ñin k̃y, ken k̃y tóg ñy ag kar m̃y Poderes kar órgaos constitucionalmente autônomos ag m̃y.

§ 12. Ken k̃y tóg ñy, inciso XI do caput jagma, ag h̃a t̃y han sór k̃y han m̃ū, ěmā t̃y Estados ag kar ěmā pir t̃y Distrito Federal ti, ag lei ũ han sór k̃y ag Constituições k̃aki Lei Orgânica ti, pir ñin jé ti kaja ti, nén ũ kaja kygjām ge ti Desembargadores ag m̃y Tribunal de Justiça tá rānrhāj ñyṫi ag, pi k̃āf̃an ge ñi noventa inteiros e vinte e cinco centésimos por cento ki, ag nén ũ kaja kygjām ge ti Ministros do Supremo Tribunal Federal ag m̃y, h̃ara pi h̃a rike ñy m̃ū rán k̃y ñy tag ki, nén ũ kaja kygjām ge ti, P̃ā'i t̃y Deputados Estaduais ag kar Distritais kar P̃ā'i t̃y Vereadores ag m̃y.

§ 13. Ũn rānrhāj j̃a ān ti servidor público ke t̃i, ag rānrhāj ũ tá ti f̃ag sór k̃y tóg há ñi, h̃ara tóg ti rānrhāj ṽén ja rike ñy ke ñi, ti m̃y kufyg tū ñin jé, kar ti kr̃i kufyg tū ñin jé gé, ān ki ti kanhr̃an ja tóg m̃y ke ñy ke ñi, ti rānrhāj ke tag m̃y, h̃ara ti kysē kaja tóg ti rānrhāj ṽén ja ān kaja h̃a rike ñy ke ñi.

§ 14. Ti rānhrāj kŷ kăfān ja ān to jēnkamo mǎn ge ti kygĵām tī ki, ti rānhrāj ja cargo ki, vēnhkar mŷ rānhrāj ja função pública ti, ketū mŷr Regime Geral de Previdência Social ti, tū kej ja tóg ti kygĵām jă ān ti tempo de contribuição ke tī.

§ 15. Pi ke nŷj mŷ, ũn e mŷ rānhrāj jă servidores públicos ag, ki kăfān ja ān kysē kaja tŷ ti kră mŷ nīm jé ti ter kar, ketū mŷr pensão ti, ken kŷ tóg nŷ vēnhrá tag jagma, §§ 14 a 16 do art. 40 ketū mŷr tóg tóg lei jagma ken kŷ nŷj ke nī.

§ 16 Órgãos ag kar entidades da administração pública ag, ti pir mŷ ketū mŷr jagmré, han ge ag tóg nŷtī vēnhkar mŷ nén ũ hynhár ān tognŷm jé, ti kar mŷ tugtó kar venven jé, ti nén ũ hynhan ja ān tŷ ki hă kej ja ti, lei jagma.

Art. 38. Ũn vēnhkar mŷ rānhrāj jă ān ti servidor público ke tī, ag ũn tăg hynhan ja ti vēnh jāmī vin jé, ag tarīr nŷtī ki, jagma mŷn jé kāmŷj ke ti:

I – rānhrāj kŷ tarīr jă ān ti eletivo federal ki, estadual kar distrital ki, tătá ag tóg ti făg mŷ ti rānhrāj ki;

II – tŷ Pă`i tŷ Prefeito jān kŷ, tă tá ag tóg ti făg mŷ ti rānhrāj ki, kar ag tóg vej mŷ ag ti kysē kaja kajām nŷtĵj ke ti, ti mŷ;

III – Pă`i tŷ Vereador mŷ, ti rānhrāj kutān tŷn kŷ emprego ketū mŷr função ki, ti kysē kaja măg jă ja tóg mŷ, hăra ti rānhrāj tóg jag kutān gen kŷ, ān ki tóg inciso tóg kătĵg vén mŷ ān jagma tĵg mŷ;

IV – ũ nén ũ ki rānhrāj jă ān tŷ tă tá ti făg kŷ, ti prŷg kăki rānhrāj ja ān tóg nĵkrén kŷ nŷj mŷ, ag ti mŷ kajām jé, hăra pi ke nŷj ti promoção jé;

V – Hă re mŷ ũ tóg vēsókĵ previdência social kajām tŷn kŷ, gera ti jŷjy tóg regime jagma nŷj mŷ, ti ěmă tă nī ān kăki.

SEÇÃO II

DOS SERVIDORES PÚBLICOS

Art. 39. Êmã mág tỹ União ti, kar êmã tỹ Estados ag, kar êmã pir tỹ Distrito Federal ti kar êmã kēsir tỹ Municípios ag hã mỹ tóg nỹj mũ ag han jé, regime jurídico pir ti, kar rãnrhāj nỹtĩ ag jo to ãkrén jé, vênhkar mỹ rãnrhāj nỹtĩ ag, kar ag ù tãg hynhan ja kãki rãnrhāj nỹtĩ ag ke gé autarquias kar fundações públicas ke tĩ.

§1º Nén ù ta, ti kurã kófãn kỹ vỹ, ti ta ke măn jé kajãm ke nĩ, tag ag ve ka:

I – ã né ù ki rãnrhāj jã ãn ki, ã tỹ jagfy nén ù tỹ hã riken kỹ , to vēmén;

II – Ne han ge ã tỹ ken jé;

III – Nén kã jã ãn ki hãren ka han ge.

TÍTULO IV

DA ORGANIZAÇÃO DOS PODERES

CAPÍTULO I

DO PODER LEGISLATIVO

SEÇÃO I

DO CONGRESSO NACIONAL

Art. 44. Congresso Nacional hã vỹ Poder Legislativo ki han ge ãn, hynhan ti. Deputados ag Câmara ki ke, kar Senado Federal ki ke vỹ nỹtĩ. Tag tỹvĩn ki vỹ rãn kỹ nĩ. Tag ag kar vỹ prỹg tỹ venhkãgra han ti.

Art. 45 Deputados ag Câmara jé, ti kar tỹ vota kej mũ, ãn nón ag ù fãg ti ser, êmã tỹ Estado kar mũ, fyr mũ nỹtĩ ên mũ, kar Distrito Federal ty.

§ 1º Han ge ãn hã vỹ tój mũ Deputado tỹ hãre tỹ êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal ju jêj ke ti, prỹg pir tỹ vota kej ki ju nỹ ãn ki ag tỹ ù tỹ hãre tỹ êmã mũ nỹtĩ ên nón ve kỹ toj mũ, Deputado tỹ jagnã kãfór tũ nĩ jê, ù tỹ pẽnkar kri ù tẽgtũ, ketũn mỹr ù tỹ setenta kãfór.

§ 2º Êmã kar mũ nỹtĩ vỹ Deputado tỹ venhkãgra fãgfãg kej mũ.

Art. 46. Senado Federal ki ke ag vỹ tỹ êmã tỹ Estados kar Distrito Federal ju nỹtĩ ag nĩ, jo vêmén ke ag vê, ù tỹ ser ag vota ke kỹ ù ag kãfãn mũ ãn vỹ kãjãj.

§ 1º Êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal ag vỹ Senador tẽgtũ fãg mũ, kỹ ag vỹ ser prỹg tỹ pẽnkar kri ùn pir ki, ki nỹtĩ mũ.

§ 2º Êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal mũ ag jo jã kuprẽg jé ãn ag, tỹ ag prỹg tỹ venhkãgra kar mũ tỹ tẽg ke mãn ti. Ag vota ken kỹ ag vỹ ver senador pir kuprẽg vén, kar ag vỹ êgno tỹ ùn rẽgre kuprẽg, ãn ge nỹtĩ jé ag vỹ ser.

§ 3º Senador mré ùn rẽgre vỹ jẽj, nén ù tỹ hãn ri ken kỹ ti jã jé kãjãg jé.

Art. 47. Hãremũn Cosntituição ki han ge ãn tỹ, tỹ ùn kỹ, ti tỹ ag jykre ki hã ke tũn kỹ, ùn mág ki ke kar vỹ ser vota kej mũ, ti tỹ ser ag nũkrén mỹr ùn e tỹ há tỹ nĩ ken kỹ, ag nén ù to vãmén nỹtĩ ãn vỹ ser ken kỹ nỹj mũ.

SEÇÃO II

DAS ATRIBUIÇÕES DO CONGRESSO NACIONAL

Art. 48. Congresso Nacional hã vỹ gen kỹ tỹ nỹj kej mũ, êmã mág ki pã'i mág tỹ Presidente tỹ, há tỹ nĩ ken kỹ. Hãra tag pi tỹ art. 49, 51 kar 52 mỹ ke nĩ, mỹr pã'i mág tỹ han ke pẽ vẽ, tag ki nỹtĩ tag ti:

I – Jẽnkamũ tarĩr, ag vin han fã tỹ hãra mũ nỹtĩ ãn;

II – Pã'i mág tỹ prỹg ù jé ne han ke ãn nón ve jé, jẽnkamũ tỹ ne han ke, prỹg kar hãre tỹ tũ kej ke, hãre kunũj ke, ti hãre ki ù mỹ ke ãn, kar ser jẽnkamũ tẽg hynhan ke;

III – Ti hã nỹ Pã'i tỹ hãre tỹ tỹrĩr ki ãn nón vej mũ;

IV – Êmã mág ki Pã'i mág tỹ nén ù há hynhan ke ã nón vej jé;

V – Êmã mág ti rá tỹ hã mũ tũg kỹ nĩ ãn, kynhmỹ, goj mág kãmĩ, kar nén ù há tỹ União tũ ãn ti;

VI – Êmã t̃y Estado kar fyr mĩ, ti rá t̃y hã mĩ tĩ ân ve jé, ti t̃y, kuju ki kym há ân, ketũn m̃ỹr êmã ù mré rán măn ke, ketũn m̃ỹr ti jagtā sĩ. Hãra tag han jé ag ṽy ver êmã ân t̃y Assembleia Legislativa t̃y ne tó ân mã vén ke ñỹtĩ; Hãra tag han jé ag ṽy ver êmã ân t̃y Assembleia Legislativa t̃y ne tó ân mã vén ke ñỹtĩ;

VII – Pã'i mág t̃y Governo Federal ti jo ãn mág t̃y hã ty jēj t̃ig sĩ han ke ân ve jé;

VIII – Û t̃y pã'i mág m̃y, nén ù vênhm̃y há jé ân m̃y vênhp̃aty-fan, ti t̃y ser kajãm tũ nĩ jé;

XI – Ministérios kar Governo kãki nén ù ñỹtĩ ân tēj hynhan ke, ketũn m̃ỹr ag kã'ũ t̃y tũ ke;

Art. 49. Congresso Nacional t̃y han ke pē vē:

I – Êmã mág ù ag mré nén ù han ke ân ve jé, ti t̃y ěg êmã ki nén ù t̃y tũ kej ke tũ ân kar nén ù há han kej ke ân;

II – Êmã mág ki ěg pã'i mág t̃y Presidente t̃y êmã mág ù mré ráráj ke, ketũn m̃ỹr ag mré há kej ke, to vēmén jé. Kar êmã mág ù mĩ pã'i ag kãgem jé, hãra ti t̃y ser han ge kãnĩn k̃y ag ṽy vāsóki kãgenh mũ;

III – Pã'i mág t̃y Presidente kar ti mré ke t̃y êmã mág ù ra mũ han ke, hãra ag t̃y ty kurē t̃y 15 kãfōr han ke ñỹt̃ig k̃y;

IV – Pã'i mág t̃y Presidente t̃y nén ù tag han sór k̃y ti m̃y hej kej mũ, ketũn m̃ỹr t̃y, t̃y tũ kej: Nén ù t̃y kijēn hãnr̃ikej fã tag, nén ù t̃y emã t̃y Estado mĩ kej fã kar hãremũn, êmã ù t̃y ěg êmã mré ráráj sór k̃y;

V – Nén ù t̃y han ge kãnĩ tũ ân, ketũn m̃ỹr kãfãn k̃y rán k̃y nĩ ân, t̃y tũ ke jé tóg;

VI – Ti t̃y ver hā ty ñj ke ũ ve jé tóg, nén ũ t̃y ti ñi jé ki hānriken k̃y;

IX – Pr̃ỹg kirā kar m̃i ṽy pā'i mág t̃y Presidente t̃y ne han jé ān tugñỹm, kar ṽy nén ũ t̃y ránrán k̃y ñỹt̃i ān t̃y ki hā ke ān vej;

X – Pā'i mág ag ne han ān tugñỹm k̃an ke ti ñi, ĩn mág k̃āki ag kar Poder executivo Ki ke ag, kar ki rānhrāj ñỹt̃i kar ti;

XI – Vēsār̃i ke ti ñi, Poder ũ ag t̃y ti jā ty nén ũ han t̃u ñin jé;

XII – Tag hā ṽy t̃y ěg t̃y māj fā kar Vēnhven fā t̃y ke ñỹt̃i han han. Tugñỹn kar ṽy ti t̃y han ge m̃i hā ken k̃y tovāj, ket̃un m̃ỹr t̃y ag m̃y kym m̃u gé;

XIII – Tag hā ṽy Tribunal ki União ti Contas ki ñỹt̃ij ke kupr̃eg m̃u, ministro t̃y 9 ān ki ṽy ũ t̃y 6 ke kupr̃eg m̃u;

XIV – Tag hā ṽy energia nuclear ke m̃u ān to vēnhrá t̃y há ñi vej m̃u, Poder Executivo t̃y han jé kar;

XV – Tag hā ṽy ti kar japr̃enpr̃er m̃u, ag t̃y ěmā ág m̃y nén ũ han ke ān to vēmén jé, k̃y ti kar ṽy ser vota kej m̃u, ag t̃y Congresso t̃y ke jé ān tovānh jé, ket̃un m̃ỹr kym jé;

XVI – Tag hā ṽy ũ t̃y Kanhgág ga k̃āki nén ũ han ke ān tugñỹm, nén ũ há kar génh ān, goj k̃ām̃i nén ũ han ke ān, kar jēnkam̃u ne nón m̃u ěn ti;

XVII – Tag hā ṽy pā'i mág t̃y ga t̃y ũ m̃y fi sór k̃y, ket̃un m̃ỹr ũ t̃y ũ m̃y ti kaja han sór k̃y, vej ke ñi, hāra ga tag t̃y 2.500 hectares k̃āfór ñyn k̃y;

XVIII – Tag hā ṽy nén ũ jagy t̃y ke k̃y ěmā mág calamidade pública han m̃u, hāra t̃y arts. 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F e 167-G ki ke k̃y ñin k̃y.

Art. 50. Deputado ag Câmara ki ke kar Senado Federal, ketũn mỹr ag mré ke ù Presidente mré vēmén fã, ketũn mỹr Imposto ki Comitê Gestor ag Presidente, nén ù há kar rãnrãj fã ki ke, ag tỹ nén ù to vēmén jé, tag ag kã'ũ tỹ, inh pi ân tugnũn tĩ ge nĩ ketũn kỹ vỹ ser kajãm ke nĩ.

§ 1º Estado ki Ministros ag vỹ ag tỹ Senado, Deputado ag Câmara ketũn mỹr ty rãnrãj nỹtĩ ù ra nén ù to vēmén tĩg sór kỹ tĩg mũ, hãra tỹ, ty ke ag mỹ ti ne tugnĩg tĩg ge ân tó vén ke nĩ.

§ 2º Deputados ag Câmara ki jo jẽ, ketũn mỹr Senado Federal ki ke vỹ Estado ki Ministros mỹ, ketũn mỹr vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ ki nỹtĩ ù, ag mỹ rán kỹ jẽněj mũ, rán kỹ nĩ tũ ra, ù tỹ han tĩ ân ti, - Kỹ ân vỹ ser kurẽ tỹ trinta ki ge vã, kej ke nĩ.

SEÇÃO III

DEPUTADOS AG CÂMARA TO KE

Art. 51. Deputados ag Câmara ki ke ag tỹvũn mỹ ke vễ:

I – Tag hã vỹ pã'i mág tỹ Presidente, kar ti vice, kar Estado Ministro ag to vêmer ân tỹ hãrej ke, vej mũ, ag tỹ kajãm ke ân ti. Hãra Deputado tỹ 513 ân ki ù tỹ 342 ag vỹ gen kỹ tỹ nỹj kej mũ;

II – Êmã mág ki pã'i mág tỹ Presidente tỹ ti conta tỹ Congresso Nacional mỹ kurẽ tỹ 60 kãki jẽnẽ tũn kỹ, tag hã vỹ ser, inh hã nón vej mũ, ag tỹ ag vẽnhmãn ki tóg kar; **III** – Tag hã vỹ vãsóki ag nỹtĩ ân ty han gé ân hỹnhan mũ.

V – Tag hã vỹ ù tỹ ne tỹ êmã mág ki Juvẽn fã ki nỹtĩj ki ân ku-prẽg ke nĩ, art. 89, VII ki tỹ ken kỹ nĩ.

SEÇÃO IV

SENADO FEDERAL TO KE

Art. 52. Senado Federal ki ke ag tỹvĩn mỹ ke vễ:

I – Tag hã vỹ pã'i mág tỹ Presidente kar ti vice tỹ nén ù kórég han kỹ nón vej mũ, kar Estado Ministro ag, kar goj kãmĩ pã'i ag, ga kri pã'i ag, kar kynhmỹ pã'i ag ke ge;

II – Tag hãvỹ Supremo Tribunal Federal ki Ministro, kar ẽmã mág ki Justiça ki Juvẽn fã, kar ẽmã mág ki Ministério Público ki Juvẽn fã, ẽg ẽmã mág ki pã'i tỹ nén ù tỹ hãnrike mũ ãn nón vej fã, kar União ki ti kar jagfy vỹ fã, tỹ nén ù kórég han kỹ nón vej mũ;

III – Tag hã vỹ , há tỹ nĩ ke vén ke nĩ, ag tỹ voto ki ùn kuprẽg jé tag ag:

a) Juiz kar Tribunaís ki Ministros ag, vẽnhrá tag kākā ken kỹ nĩ tag nón;

b) Ễmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente hã vỹ Tribunal ty Ễmã mág Contas ki Ministro jyjy tój;

c) Ễmã mág kãmĩ ẽmã kēsir Governador;

d) Pã'i tỹ Presidente kar jẽnkamũ jo jẽ ag mág;

e) Ễg ẽmã mág ki pã'i tỹ hãnrike mũ nón vej fã;

f) Û tỹ nẻnũ ù han ke, hynhan ge ãn tỹ ken kỹ;

IV – Vota ke jé ag tóg mũ, ag tỹ ù ta ne fãg ke ãn ti vatenh ty, ù tỹ ser ẽmã mág ù mĩ ẽg ẽmã mág jagfy vẻmẻn ke ãn ti;

V – Ễmã mág ki ẽmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Fe-

deral, fyr mĩ kar unicípios ag pãi tỹ hãremũn êmã mág ù mĩ jẽnkamũ măn sĩ han sór kỹ, tóg ag mỹ vej mũ;

VI – Êmã mág ki êmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Federal, fyr mĩ kar municípios ag pã'i mỹ tóg, - Havé tag tỹvũn ty krỹg ke ã nĩ, pã'i mág tỹ Presidente tỹ ke vê! kej jẽnkamũ to;

VII – Êmã mág ki êmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Federal, fyr mĩ kar municípios ag pã'i tỹ hãremũn êmã mág ù mĩ jẽnkamũ măn sĩ han sór kỹ, tóg ag mỹ vej mũ, ag hãre tuvỹj ke ãn ti;

VIII – êmã mág ki hãrej ke, ãn hynhan jé tóg, hãremũn êg êmã kãki ketũn mỹr êmã mág ù ty ke tỹ jẽnkamũ măn sĩ han jé tỹ kajãm ke to;

IX – êmã mág ki hãrej ke, ãn hynhan jé tóg, hãremũn êg êmã kãki, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag tỹ hãre kajãm ke ãn ti, dívida mobiliária kãki;

X – Supremo Tribunal Federal tỹ han ge ù han mỹr, tỹ vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ tũn kỹ, ãn ki tóg tỹ tũ kej mũ;

XI – Senador ag mré tỹ êg êmã mág ki pã'i tỹ hãnrike mũ nón vej fã, ãn ti kunũj mũ ti vatenh ty, ti tỹ ti rãnrhãj kãn ke ty krỹg tũ ke;

XII – Vãsóki tỹ ti nĩ jé ki han ge ãn hynhan;

XIII – Ti rãnrhãj fã ki tỹrĩr ke, ne han ke ãn, nén ù jagy tỹ ke tũ nĩ jé, ùn rãnrhãj nỹtĩ ãn mỹ hãre kajãm ke ãn, han ge kãki ke nĩ ãn nón.

XIV – Û tỹ êmã mág ki Juvẽn fã kãjãj ke ù ag kuprêgprêg jé tóg, ag tỹ ser to vota ke jé, art. 89, VI ki ken kỹ nĩ ãn nón;

XV – Kãnhmar tỹ vэг kej mũ, êmã mág kãki, êmã kēsir tỹ

Estado, Distrito Federal kar Município ag tỹ ag jēnkamũ jākrunh
jé tỹ ne han jé ăn ti. Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ.

Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ. Nén ũ tỹ I kar II ki ke kỹ nỹtĩ ăn ti,
Supremo Tribunal Federal ag pã'i tỹ Presidente hã tỹ mré kej mũ.
Nén ũ vẽnhmỹ han jé ăn tỹ hãrej ke ve jé senador tỹ 81 ki ũ tỹ 54
ke vỹ vota kej mũ, ti kunũj jé. Ti tỹ ser kajām ke tu vēmém kar pi
rãnrhāj măn, prỹg tỹ pẽnkar kri ũn tēgtũ ki pi nén ũ mĩ rãnrhāj ke nĩ.

SEÇÃO V

DOS DEPUTADOS E DOS SENADORES

Art. 53. Deputado kar Senador ag pi nén ũ jagy tũgnũn ag rãnrhāj kren
ki nỹtĩ, .ag nén ũ tó, ketũn mỹr , ũ mré nén ũ to vēmén kar vota kej jé tugnũn.

§ 1º Deputado kar Senador ag tỹ ag rãnrhāj ke tu vẽnhrá mág măn kar
Supremo Tribunal Federal hãvỹ ag nén ũ vẽnhmỹ han ăn nón vej mũ.

§ 2º Ag tỹ ag rãnrhāj ke to vẽnhrá mág măn kar, ũ pi ag nĩgfěj ke nĩ.
Hãremũn ũ tỹ ag nén ũ jagy han jē ăn ve kỹ hã, ti hãren kỹ kajām ke
tũn kỹ, ăn ki hã ag vỹ ser ti nĩfěj mũ. Hãra nén ũ tag tỹ hãnrĩke kỹ,
pã'i ag vỹ kurē pir ki Ĩn mág ra rán kỹ jēnēj ke nỹtĩ, ăn ki ag vỹ ser
to vota kej, ag tỹ ti tỹ hãrej ke ăn ve jé.

§ 3º Supremo Tribunal Federal tỹ ser ag rãnrhāj ke to vẽnhrá mág
măn mỹr ag ũ to vĩ mũ ăn, mẽ kỹ, vỹ ser Ĩn mág ki ke ag mỹ tój ke
nĩ, partido político ũ ke ag tỹ ser, -Mũnỹ to mã măn sĩ han jé! Ke
kãn kỹ, ne pi ser hãrej, ne tỹ ti ki hãrej ke ăn kurē ty krỹg to mẽ to.

§ 4º Mesa Diretora tỹ ser ũ to vēmér ăn, tỹ tũ kej ke pi kurē tỹ
45 kãran ke nĩ.

§ 5º Ũ to vēmér ăn tỹ krỹ ken kỹ, ti tỹ nén ũ jagy han jé ăn to, ũ pi
ne han mũ, ti rãnrhāj ke kurē ty kỹg tũ ki.

§ 6° Û pi ti tỳ Deputado kar Senador mỷ: - ne nỹ hāre ke? ke jé há nỹ, ti tỳ ver ti rānrhāj mré ke tĩ ra.

§ 7° Ĩn mág kākĩ ke hā vỹ Deputado kar Senador ag tỳ pǎ'i tỳ ráráj fǎ ag mré mũj ke han, g tỳ ver tỳ ki si jé ra.

§ 8° Nén ù jagy tỳ ẽg ẽmǎ mág ki ke mỷr, hāremũn ag rárá kǎn kỹ, Deputado kar Senador ag ki ne pi hārej mũ. Hāra ag kǎ'ũ tỳ Congresso jǎ ty nén ù vẽnhmỹ han jén kỹ, ù pi ser ti jagfy vỹj mũ gé, ǎn ki ag vỹ ser to vota kej mũ, ti.

Art. 54. Deputado kar Senador ag pi tag han ke nỹtĩ:

I – Rānrhāj ke to vẽnhrá mág mǎn kar:

a) Tag ag mré rānrhāj sór ke tũ: pǎ'i tỳ Governo tỳ vin jé ǎn, ù tỳ jẽnkamũ mré ke mũ, pǎ'i tỳ Governo tỳ ti pir mỷ ù mré rānrhāj fǎ – Hāra han ge ǎn tỳ, tỳ ti kar mỷ ke nũn kỹ, tỳ ag kǎ'ũ tỳ han jé há nỹ;

b) Vẽn rānrhāj tỳ ù han ke tũ, ti tỳ ver kar ki kutẽ há ra, kynhmỹ rán kỹ nĩ ǎn ki nỹtĩ ag kǎ'ũ ki;

II – Rānrhāj ken kỹ:

a) Û tỳ pǎ'i tỳ Governo mỷ rānrhāj nỹtĩ ǎn ag kǎ'ũ mré rānrhāj fǎ nũn kỹ, kar pi ty rānrhāj kỹ ti kysẽ ty jun kỹ ti kaja mǎn ke nĩ gé;

b) Vẽn rānrhāj tỳ ki kutěj fǎ há kǎjǎj ke tũ, inciso I, “a” ki rán kỹ nĩ ǎn;

c) Vẽnhrá tỳ inciso I, “a” ki nỹtĩ ǎn ag mré nén ù han sór ke tũ;

d) Ti tỳ nén jé ag vota ke mũ kǎ ty krỹg jé ǎn tĩn han jé tóg.

Art. 55. Deputado kar Senador ag vȳ ag rānhrāj kren, ag tȳ tag han kȳ:

I – Ũ tȳ vėnhrá tȳ rán kȳ nĩ ân ki hā han tũn kȳ;

II – Ũ tȳ ti mré ke ag kã'ũ mré jagnā to jũ kȳ, ketũn mȳr nén ũ jagy han kȳ;

III – Ũ tȳ prȳg ân kākī ag vėnhmān kren kamā. Hāra ti tȳ nén ũ han ke ũ tugnĩn tĩ tũn kȳ pi hāre nĩ, ti tȳ hāremũn kuvar há ra nén ũ nón tũn kȳ;

IV – Ũ tȳ política kākī nén ũ jagy tugnĩn nén ũ han ke ân kren-kren kãn kȳ;

V – Justiça Eleitoral tȳ, tag pi ki rāj ken kȳ, nén ũ tȳ vėnhrá tag kākā ken kȳ nĩ, katu tē nĩn kȳ;

VI – Ũ tȳ nén ũ jagy han jé ân to , hārenkȳ vėnhpātyfõn ke tũn kȳ.

§ 1º - Pi há nĩ ũ tȳ, ti tȳ pã'i mág ag mré ke hā ve kȳ, nén ũ kãfãn kȳ han ân ti, kar ân ki nén ũ kri mãn mág sór ân ti, Ēmā mág ki Congresso jā ty.

§ 2º Ũ tȳ incisos I, II, kar VI ki nȳtĩ ân han kȳ, vȳ ser ti rānhrāj tȳ prȳg ty jun tũ ki kren, deputado ag Câmara ketũn mȳr Senado Federal hā vȳ ser, Mesa jo nȳtĩ ân, ketũn mȳr partido político ag tȳ tó māj. Hāra ũ tȳ tag han jé vȳ, inh pi tag han kȳ nĩ kej mũ, ag ti tȳ hārej ke tó tũ ki.

§ 3º Ũ tȳ incisos III kar V ki nȳtĩ ân han kȳ, vȳ ser ti rānhrāj tȳ prȳg tá jun tũ ki kren. Īn mág ki Mesa jo jā, ketũn mȳr ũ tȳ Congresso kākī partido político ũ jo jā ân hā vȳ ti kunũj mũ, ũ tȳ ti mȳ ta gé ke tũ ra.

§ 4º Ũ tȳ ti rānhrāj prȳg fĩnrām tũ ki kutā sór kȳ, ti tȳ vėmer kakā nĩ kȳ kutē sór kȳ, pi jérĩn mȳ kãnhtar ki kroj, Ti tȳ vāsóki kutē mȳr tȳ jérĩn mȳ kajām mũ. §§ 2º e 3º ki vȳ ken kȳ nĩ, ne tȳ hārej ke ti.

Art. 56. Deputado kar Senador pi ti rãnhrãj ke tỹ ti prỹg ty jun tũ ke kutẽj:

I – Û tỹ vẽnhrãj tag kã jãn kỹ, Estado Ministro, pã'i tỹ Governador, Estado Secretário, kar Distrito Federal kar êmã kêsir mĩ, Capital ti Prefeitura ty ke, kar ù tỹ kuvar há mĩ nén ù nón tĩg fã, tag ag kar pi rãnhrãj ù mré kej mũ ver, ti tỹ han ke ăn prỹg ty jun tũ ki;

II - Û tỹ ti kaga ketũn mỹr nén ù ù tugnĩg ver krỹ ken kỹ, pi ti rãnhrãj kren. Ti krỹ jé tag tỹ kurẽ tỹ 120 kãfór tũ nũn kỹ.

§ 1º Û tỹ ù japrẽr jé ag tóg, ù rãnhrãj fã tỹ kuprẽn kỹ, Vẽnhrá tag ki ke ù, ketũn mỹr ù tỹ ver krỹ ke sĩ han jé tỹ kurẽ tỹ 120 ke kãfór kỹ.

§ 2º Ti tỹ vẽnhrãj ăn ki kuprẽn ra, ù tỹ kãjã tũn kỹ, êg vỹ ser vota kej, êg tỹ ù fãg jé, hãra ta ge jé kysẽ tỹ 15 ke tỹ ver jy nỹj ke nĩ.

§ 3º Deputado kar Senador ag tỹ Inciso I ki ken kỹ nĩ han kỹ, vỹ ti hãre to rãnhrãj ke kaja to vêmén mũ.

SEÇÃO VI

VÊNHMÃN

Art. 57. Êmã mág ki Congresso ki ke ag vỹ prỹg kar mĩ vênhmãn mũ, Êmã tỹ Capital Federal ty, fevereiro kã kurẽ tỹ 2 hã ki tỹ julho kã kũrẽ tỹ 17 ty jun mũ, kar agosto kã kurẽ tỹ 1º hã ki tỹ dezembro kã kurẽ tỹ 22 ty jun ke nĩ.

§ 1º Vênhmãn tag kurẽ ty krỹg mỹr, kurẽ há ki kutẽ nĩ tũn kỹ, ag vỹ kurẽ ù jé tuvãnh ke nỹtĩ.

§ 2º Congresso ki ke ag pi, han ge ki jẽnkamũ to vêmén vén mã kã kỹkrỹ kej ke nỹtĩ.

§ 3° Nén ù tỹ Vẽnhrá tag kākā ken kỹ nỹtĩ tag krĩg mỹ Deputado ag Câmara kar Senado Federal ki ke vỹ vẽnhmãn mũ, ag tag to vẽnén jé:

I – Ag tỹ ser prỹg ty jun kỹ Congresso tỹ rãnrhāj ke róm ke;

II – Han ge ăn to vẽnén jé, ti tỹ ỉn rẽgre mỹ há nĩ jé;

III – Pã'i mág tỹ Presidente kar ti vice ag tỹ, ag vẽnhrá mág mãn jé ser, ag tỹ rãnrhāj jé kar;

IV – Pã'i mág tỹ Presidente ti tỹ han ge to pi há nĩ ke ăn, ag tỹ ser kar kutẽn jé, tỹ tũ ke ki.

§ 4° Ỉn mág ki ke kar vỹ ser vẽnhmãn mũ fevereiro ti kurẽ tỹ 1° kã, ag tỹ ù tỹ ne han ke ăn vin jé, ag kar vỹ prỹg rẽgre ki rãnrhāj ke nỹtĩ. Ủ pi ti han jé ăn hã ki rãnrhāj mãn ke nĩ.

§ 5° Êmã mág ki Congresso ag Mesa ki Senado Federal ag pã'i tỹ Presidente hã nỹ jāj. Vẽnh rãnrhāj ù vỹ ser Deputado ag Câmara ki ke kar Senado Federal ki mỹ nỹtĩj.

§ 6° Êmã mág ki Congresso japrẽr jé ag tóg mũ, ti tỹ kurẽ ăn kã rãnrhāj jẽ tũ ra, ti tỹ tag han jé:

I – Senado Federal ki pã'i tỹ Presidente vỹ êmã mág ki Congresso tag han jé japrẽr:

Nén ù jagy tỹ êg êmã mág kri kótĩg sór nũn kỹ, nén ù jagy tỹ êg êmã kēsir kri kótĩg sór nũn kỹ, Estados kar Municípios ag, ù tỹ êg êmã mág mrẽ rárāj sór tó kỹ, Pã'i mág tỹ Presidente kar ti Vice tỹ ser ti venhrá mág ăn mãn kỹ, ti rãnrhāj jé;

II – Nén ù jagy tỹ kã nỹn kỹ , ti tỹ êmã mĩ nỹtĩ ăn tỹ hãnrike kãnãn hán kỹ, ăn ki tag ag vỹ Congresso japrẽr, Êg êmã mág ki pã'i mág tỹ Presidente, Deputado ag Câmara ki pã'i tỹ

Presidente kar Senado Federal ki ke, ketũn mỹr Ĩn mág kăki
rănrăj nỹtĩ tỹ ken kỹ.

SEÇÃO VIII

HĂ REN KỸ HAN GE, HAN TO KE

SUBSEÇÃO I NÉN Ũ KAR TO KE

Art. 59. Han ge ăn jé ke vê:

I – Vênră tag kăkă ke nĩ ăn kăpăn răn măn ke;

II – Han ge ăn to vēmén măn, ti kar tỹ kinhrăg jé;

III – Ėg tỹ kurê kar mĩ han ge vigvej fă ăn to ke;

IV – Ėmă mág ki Pă'i mág tỹ Presidente tỹ Han ge hynhan ăn
Congresso mré;

V – Ėmă mág ki Pă'i mág tỹ Presidente tỹ Han ge hynhan ăn,
nén ũ tỹ hănrĩke kỹ;

VI – Congresso tỹ Han ge han ăn, Ėmă mág ki Pă'i mág tỹ Pre-
sidente tỹ ke tũ ra;

VII – Câmara ki kar Seanado ag tỹ Han ge ăn to ke, ag
rănrăj fă kăki.

Tag tỹvũn ki vỹ răn kỹ nĩ. Han ge ăn to vēmén măn, ti kar tỹ kinhrăg jé.
Vênră tag kăkă ken nĩ ăn vỹ hărenkỹ răn măn ke tój, hăra tỹ tũ ke mă kă,
tỹ sĩ ke ki, ti kar tỹ kinhrăg jé.

SUBSEÇÃO II

DA EMENDA À CONSTITUIÇÃO

Art. 60. Vēnhrá tag kākā ken nī ān rán mǎn ken k̃y:

I – Deputado ag Câmara ki ũ t̃y 513 ki ũ t̃y 171 t̃y ken k̃y, kar Senado federal ki ũ t̃y 81 ki ũ t̃y 27 t̃y ken k̃y;

II – Ēmā mág ki pǎ'i t̃y Presidente t̃y ken k̃y;

III – Ēmā kēsir mī Estados ag Assembleias Legislativas ki ke ag ke gé , hāra ag e n̄t̃j̄ ke nī, ti kuju kǎfór.

§ 1º Ũ pi Vēnhrá tag kākā ken nī ān rán mǎn, ěmā kēsir t̃y Estado mī nén ũ jagy t̃y ken k̃y, kar ěmā mág mī ũ t̃y ěg ěmā mré ráráj sór k̃y.

§ 2º Ēmā mág ki Īn mág kākī Congresso ki ag tóg to vēmén rēgrég, k̃y ser Deputado t̃y 513 ān ki ũ t̃y 308 t̃y há t̃y nī ken k̃y, kar ser Senado Federal ki ũ t̃y 81 ān ki ũ t̃y 49 t̃y há t̃y nī ken k̃y.

§ 3º Vēnhrá tag kākā ken nī ān rán mǎn ken k̃y, Deputado ag Câmara ki Mesa kar Senado Federal ki ke ag t̃y há t̃y nī ke kar, ag t̃y ser tugtój mū, ti vēnh nīkrén tēg mré.

§ 4º Vēnhrá tag kākā ke nī ān rán mǎn ken k̃y, ũ pi hej kej ti t̃y Han ũ t̃y tū ke kǎn sór k̃y:

I – Vēnhrá tag kākā ke nī ān ũ pi ěg ěmā mág to nén ũ rán mǎn, ti t̃y ũn sór k̃y;

II – Ti kar t̃y pǎ'i ũ kuprēg jé vota ke ān, tój ke tū, ũ kuprēg jé, ti kar t̃y pr̃ȳg t̃y 16 kǎfór ān, Pǎ'i ũ kŭprēg t̃y pr̃ȳg t̃y vēnhkǎgra ān;

III – Poder ki ke ān t̃y tū kej ke to;

IV – Ti kar t̃y jatun m̃y mū ěn to;

§ 5º Nén ù to vēmén jé ù tỳ ki kro tũn kỹ, ag pi prỹg ăn hã kãmĩ to vēmén măn sór ke nỹtĩ.

SUBSEÇÃO III

DAS LEIS

Art. 61. Han ge tỳ ke sór nỹ ke kar tỳ han pẽ nỹ ke vĩ, vĩ República tá Deputado ag nỹtĩj fã Kátá ke ag tỳ han ge nỹ mũ, Supremo Federal ke tũ nĩn kỹ Congresso Nacional tá ke ag, República ki Pã'ĩ mág tỳ Presidente, Supremo Tribunal Federal, Tribunal Kri ke ag, kar Procurador Geral da República ki kar ver vênh kar mré, to rán kỹ sa pẽ tag kã sa ki ãkrén kỹ.

§ 1º Tag ag hã vĩ tỳ República ki Pã'ĩ mág tỳ Presidente tỳ ti pir mỹ han ge to ke nỹtĩ:

I - Ki vin kar tỳ ùn sór nĩn kỹ, Forças armadas ag;

II - To han ge nỹ ke to:

a) rãnrhãj ken ag vin ge, jo nĩ kar tỳ má ki, vênh kar mỹ rãnrhãj ki nỹtĩj ge ag kar ùn e rãnrhãj ke ke tũ nĩn kỹ ag kajãm ge tỳ mág kej ke jé;

b) Jo nỹtĩj ke ag han ge kar êg to ke to ãkrén fã ag, kajãm ge tỳ kej ke kar ti kaja vigvej ke , vênh kar rãnrhãj mré vênh jo nỹtĩj fã ag êmã kar tag mĩ;

c) União kar êmã tag mĩ, ki vênh kar rãnrhãj nỹtĩ ag to ãkrén kỹ kã nỹ ke ti, rãnrhãj ke ag vigvej ke , ki nỹtĩg há han ge kar ag sin kỹ kajãm nỹ ke ti;

D) Ministério Público kar União ki Defensoria Pública ki, kar ver ki Ministério Público tỳ han kãn ke ki jo jykrén jé kar Emã mĩ defensoria Pública ti, Distrito Federal ki kar Êmã kar mĩ;

e) Pã'ĩ tỳ presidente tavĩn vĩ ti nén ù tãg han sór ka han há nỹj, kar ministérios kar órgão ag ne han ge, rán ke nĩ art. 84, VI, tag jagma;

f) Pã'i tỹ presidente tavĩn vỹ ti ta pã'i tỹ Forças Armadas ag nén han ge, ăn rán ka nĩm ke nĩ.

§ 2º Tỹ han nĩj ke pẽ vỹ Deputado ag Nỹtĩj fã tỹ han ke nỹtĩj mũ, projeto kar ag kar ag to rán ke han ge nĩj ke mũ gé, rán kỹ kã sa ja ki, ti sĩ hã ra, ù tỹ rán ge mré nĩkrén kri tĩ tỹ pir kã nỹ ra to vỹj ke ag, Emã tỹ pénkar mĩ pipin kỹ nỹti mĩ, nĩkrén mág kri tẽgtũ ag tỹ ki to tỹ ke jé voto ki kej fã ag.

Art. 62. Hẽ re ke mũn nén ù tỹ ki hã ke ra, ki ù han măn ge tỹvĩn kỹ, República ki Pã'i mág tỹ Presidente vỹ nén ù to ãkrén tỹ mrẽnh kej mũ, to han ke rá ki ãkrén kỹ, ag tỹ Congresso Nacional mỹ to tỹ mrẽnh ken kar.

§ 1º Ti tỹ nén to akrén kỹ rán ja ag han tũg jé hã vỹ nỹtĩ:

I - Tag to ãkrén kỹ:

a) tag ki ke pẽ, mĩ tĩj fẽ, política kãki han ge há, político ag mré ke kar vota ke jé há;

b) nén ù kórég kar kri há kinhra nĩj ke, nén ù kórég kar ã tỹ to kinhra nĩj ke ;

c) Poder Judiciario kar Ministério Público ag nỹtĩ to kinhra nĩj ke , ã rãnrãj ke kar ù tỹ ki nỹtĩ ag tỹ jagnẽ mré ke kinhra ăn ki;

d) prỹg e kãmĩ nén hyn han ge to ãkrén ke , nén ù kaja to rán kỹ nỹtĩ ki kinhra kar nén ù tỹ kej ke nĩj ke pãte ke mré, han e to vãmẽ pẽ to ãkrén ge tỹ to nỹtĩ ki art. 167, § 3º;

II - ù tỹ nén ù há péju kar to nĩfénh to ke, vẽnħ kar tỹ nĩm han fẽ ketũnĩn kỹ nén ù tỹ kaja nĩj ke tỹ kã nĩ to;

III - To han ge tỹ rán kỹ sa kri ke;

IV - Congresso Nacional su tỹ to ăn ge rán kỹ sa kinhran kỹ kar República ki Pã'i mág tỹ san kỹ ketũnĩn kỹ tuvãnh tũn kỹ.

§ 2º Nén ũ tỹ kajām ge to ke kar mré to vėnhmỹn kỹ, hāra ũ tỹ rán kỹ nỹtĩ ja ag arts. 153, I, II, IV, V, e 154, II, tỹ nén ũ kaja to han mũ ti tỹ to han ge rán kỹ ẽgno tá kurẽ kã han ja kar.

§ 3º Han ge ve vén ge ag tỹ, ũ tỹ §§ 11 kar 12 ti há ki tũ kej mũ ti kajām ge tỹ to ăkrén kỹ, ti rán tá kătig kỹ ti tó há ki nỹtig ge tỹ kurẽ tỹ sessenta ke kã tỹ ke tũn kỹ, han ge tỹ § 7º kã sa tugnĩn, ti han ve ti ki kurẽ tag hã rike ki, Congresso Nacional ti han ge kri fi kỹ ken kỹ, to rán kỹ sa pẽ to, to vāme kar tỹ kăpăn kãmũj ge to.

§ 4º Ti han ge tỹ § 3º to ăkrén kỹ rán kỹ sa ki ti han ge kurẽ tó kỹ rán ja kăpăn kej ki, tỹ krỹ kej ke tỹ kej ke kỹ Congresso nacional tỹ ne han ge tũ ki nỹtĩj.

§ 5º Congresso Nacional tỹ nén ũ to ke pẽ han vén ge tỹ ke han ge tuvānh jé vỹ ti tỹ to kinhra nĩ vén ke tỹ ke nĩj mũ ti tỹ constituicionais to nĩg ja kar.

§ 6º Jăvo to ke ve vén ge tỹ ki han tuvānh ge tỹ kurẽ tỹ quarente e cinco ke tá krỹg kar ti ven vén ja kurẽ kar, ti vỹ han to fũrũr kej ke kã saj mũ, kar ser, Congresso Nacional tá ĩn ag kã ũ ki, ki hã tó kỹ saj ke to ke ki, ti tỹ ki kro jé votar kaj ke tá krỹg ke jé, kãki ĩn kar ag tỹ nỹtĩ tỹ ki han han ge to han ra ke to mẽ to.

§ 7º Kar hã han măn ge vin jé há nĩ ja tỹ mũ, ti to ăkrén kỹ ke ja tỹ to fi kỹ nỹ ki, kurẽ tỹ sessenta ke kãmĩ, ti han ja kurẽ to nĩkrén kỹ, ti to vota ke ja tỹ tũ ke ja tũn kỹ ver Congresso Nacional tá ĩn rėgre ag ki.

§ 9º Deputado kar Senador kãki ke ũ ag tỹ ki nỹtĩ ag to han kỹ nỹtĩ tugnỹm ke nỹtĩ kar ag tỹ ti ve ja tỹ kã sa ja ẽn ve jé gé, ag mỹ ti kro han tũg ki, vyrmỹ ag vėnhmăn ũ ki, Congresso Nacional tá ĩn ag kã ũ ki nỹtĩ ag tỹ hej ke tũg ki.

§ 10. Ti rán măn ge tỹ han măn ke tũ nĩj mũ, ag tỹ vėnhmăn fã ag ki han ja tá, han vén ja tỹ hej ke ja tũ ag tá ketũnĩn kỹ ti tỹ ki kroj ke tỹ kurẽ kăfór pẽte răg kỹ.

§ 11. Han ge tỳ rán kỠ nĩ tũn kỠ ti han tỳ kej fã tỳ to ki kroj ke to ãkrén ge ti § 3º kurẽ tỳ sessenta tỳ ti han ja tũ ên pãte to ãkrén ge ag tỳ kãjatun jan kỠ, to han ra ke ja ag tỳ mrẽ nỹtĩ ki kar nén ù tỳ ti han ja ki nén ù vóg ja tũn kỠ ti ki han vén ja ag tỳ hãra nỹtĩj mũ, ki ne vóg mỹ.

§ 12. Han ge to rán ja tỳ vênh kóm vênhmỹ ke ki kron kỠ, to vênhrá mág han ja pẽ ti tỳ tá krỹg ke vén ja ti, tag tỳ ser ti tỳ tag pãte kã nỹj ke to ketũmỹr to rán kỠ sa tỳ kikroj ke tũ to mềg nỹj mũ.

Art. 63. Pi ki nén kajãm ge tỳ mág kej ke tỳ kã nĩm ke nĩ. :

I - Rán kỠ nỹtĩ pẽ tỳ han jé República ki Pã'i mág tỳ Presidente han ja ti, han ge tỳ rán ja art. 166, § 3º e § 4º;

II - rán kỠ sa tỳ rãnrhãj jo nỹtĩ to ke tỳ Deputado tá Câmara ki, Senado Federal ki, Tribunais Federal ag ki kar Vênh kar mỹ Ministério ki

Art. 64. República tá Pã'i mág tỳ ran ja tá ki kro kar to vãmén ge, Supremo Tribunal Federal kar Tribunais Superiores ag vỹ Deputado Ag câmara tá ve vén ge nỹtĩ.

§ 1º - República tá Pã'i mág Tỳ Presidente vỹ nén ù to rá tỳ ti mỹ há ag ki kro tỳ mrênh ke jé pini kej mũ.

§ 2º Hẽ re mũn , § 1º ù ti ki, Deputado ag Nỹtĩj fã kar Senado Federal ag tỳ ki tó tũn kỠ, nén to rá tag to ag jykre tỳ kã nỹ en to, ag ki ke nỹtĩj ke mỹr, kurẽ tỳ quarenta e cinco ke tá krỹg mỹr, nén ù to rá tỳ ki tomềg nỹtĩ tỳ kej ke tỳ ki kro kãn mũ ser , vé ùn tỳ kurẽ tomẽ pẽ han ge ag hã tỳ ne ki kroj ke tũ nĩ ag tỳ kuprềg ke to vênhmãn, tomẽ to.

§ 3º Rán ja ag hyn han ge ù tỳ han ge vỹ tỳ Senado Federal kar câmara dos Deputado ki ke ag nỹtĩ kurẽ tỳ dez ki ag tóg tugnỹ mũ , hãra ti jo nén ù tỳ rán vén ka sa ên tugnỹm ge kar.

§ 4º Han ge tỳ § 2º ki nỹtĩ pi Congresso Nacional ki nỹtĩ ag tỳ vè-nhkán sĩ han ge kã to nĩkrén ke nỹtĩj mũ, kar pi rán kỹ nỹ tỳ código ki ne han mũ.

Art. 65. Han ge tỳ rán kỹ sa tỳ ki kro ja vỹ Ìn ag kã ù ki tỳ ù tỳ ve vén ge nĩj mũ, kurẽ kuju pin kỹ to vămén ge kar ti tỳ voto ki han ge nĩj mũ gé, kar ti tỳ ki han jé ketũnĩn kỹ ki kroj ke tũ ki jãnã jé, Ìn tỳ ki tugnỹm măn ge tỳ mẽ ke jé, ketũnĩn kỹ han ke tũ ki, ti mỹ tỳ ne han tũn kỹ.

To parágrafo pẽ. Rán kỹ sa tỳ ù to san kỹ, kỹ tỳ ìn tỳ han vén ja ra vỹn ke j mũ.

Art. 66. Ìn tỳ to vota ke kãn kar tỳ República ki Pã'i mág tỳ Presidente mỹ jãnãj mũ, ù tỳ, tugnỹm han kar, ti ki kro jé han mũ.

§ 1º República ki Pã'i mág tỳ Presidente tỳ rán kỹ nĩ ãn tỳ ki há ke ken kỹ ti tỳ vurmỹ nĩm mũ ketũnĩn kỹ ki ke kar kã, institucional ketũnĩn kỹ vènh kar mỹ hán kỹ, ti tỳ krỹ ke ketũnĩn kỹ ti ki kro kãn ge vỹ tỳ, kurẽ tỳ quinze kãmĩ ke nĩj ke nĩ, ti tỳ măn ja kurẽ ên ki nĩkrén kỹ, kar tỳ ser vènh vĩ jãnãj mũ, óra tỳ quarenta e oite ke kãmĩ, Senado Federal tá Pã'i tỳ Presidente mỹ ti tỳ ne tugnĩn ti ki kro kamẽg ja to ke ti .

§ 2º Ver ti ki kro han tũn tỳ vènh rá mág tỳ artigo mĩ kãmũn kỹ ki han mũ, parágrafo ki, inciso ketũnĩn kỹ alínea ki.

§ 3º Kurẽ tỳ quinze ke pãte tĩg kar, República ki Pã'i mág tỳ Presidente tỳ jatunmỹ tomẽg nĩ tỳ ser tũg, ti ki kro han jé.

§ 4º Ti ki kro han ge tũ vỹ vènh kar mrẽ vènhmañ ki tój ke mũ, ti măn kri kurẽ tỳ 30 ke kãmĩ, ti tỳ ki kroj ke tũn jé Deputado kar Senadores kar ag tỳ voto vìn kãn ge to ãkrén kỹ.

§ 5º Ti ki kro han ja tũ tỳ kã nỹ tũn kỹ, ti hã vỹ tỳ to rán han ja jãnãj ke mũ , ven kãn jé República ki Pã'i mág tỳ Presidente mỹ.

§ 6º Rán ja tỳ ki ne han mã tá krỹg § 4º kã rán kỹ sa ki, ki kro han

tūg ja ṽy to vota ke vén jé saj ke ñj m̃ũ, ṽenhm̃an t̃y mr̃enh kej ke ki, ṽenh jykre kar ag t̃y ki ne tó m̃ẽ , ti voto kar tá kr̃yg to m̃ẽ m̃ũ.

§ 7º To han ge t̃y ven ge t̃un k̃y óra t̃y quarenta e oito ke k̃am̃i República ki Pã'i mág t̃y Presidente ti, § 3º kar § 5º ki rán ka san ki, Senado ki Presdente h̃a ṽy ti ki han ge ki t̃y kej m̃ũ, kar, ti t̃y ki t̃y ke t̃un k̃y, ṽy Senado ki Vice-Presidente t̃y inh h̃a t̃y kej ke

Art. 67. To han ge rán k̃y sa ṽy han ge t̃ũ ñj m̃ũ, ti ke mr̃e ñjt̃j ke t̃y rán t̃ag ñj m̃ũ , legislativo ki ṽenhm̃an han h̃a ki, Congresso Nacional k̃ak̃i Ĭn ag k̃a'ũ ki ñjt̃i ag t̃y t̃y ge jé ke k̃y h̃a.

Art. 68. Ũ t̃y han ra kej ke rán ge h̃a ṽy t̃y República ki Pã'i mág t̃y Presidente ñj m̃ũ, ũn t̃y han jé pini kej ke m̃ũ h̃a ṽa t̃y Congresso Ñysi-joñyr ag m̃y ke ñi.

§ 1º Nén ũ t̃y han ge ag h̃a ṽa t̃y Congresso Nacional tá ñjt̃i p̃ẽ ag ki ke ñj m̃ũ, ũ t̃y ṽyrm̃y t̃y kej ke ag ṽy t̃y Câmara dos deputados ag ki ke ñjt̃i j̃avo. ket̃ũñin k̃y Senado Fenera ag, han ge p̃ẽ t̃y ṽyrm̃y ñy t̃y to han ge k̃ap̃an sa ki, kar legislação t̃y to kej ke t̃ũ ti:

I - Poder Judiciário kar Ministério Público ki han ge, ag r̃anhr̃aj kar k̃am̃i ñjt̃i ag to;

II - tag m̃i ke p̃ẽ, ṽenh kar, ṽenh kar t̃y to ke ñj ke , político kar ag vin ge ag;

III - pr̃yg kar m̃i ãkr̃én , nén ũ génh ge kar ti kaja to rán ke ñjt̃i ag.

§ 2º República ki Pã'i mág t̃y Presidente t̃y ki han ñjt̃j ke ag ṽy Congresso Nacional tá ag t̃y han ěn r̃ike ñj m̃ũ, ti h̃a ṽy h̃eren k̃y t̃y kej ke tój m̃ũ kar ti ge to rán k̃y sa ti.

§ 3º To rán k̃y ki kro han ge ki k̃a sa k̃y h̃a ṽy t̃y Congresso Nacional ñj m̃ũ, han pir ki t̃y ta kej m̃ũ, kri han ge ũ k̃am̃ũ m̃yr t̃y h̃ara ñj m̃ũ.

Art. 69. Pāte to han ge tỳ kāmũ ag vỹ voto han pin ke ki tỳ kej ke mũ ti kar mré ki.

Art. 79. Pā'i mág tỳ Presidente tỳ kê nĩ ki rěj mũ, nén ũ tỳ hẽ re ke mũ jy nỹn kỹ, kar ti nĩ ẽn kã nỹ ke mũ, vỹ Pā'i mág tỳ Vice-Presidente ti.

To rá pir. República ki Pā'i mág tỳ Vice-Presidente ti vỹ, ti tỳ han ge pẽ tỳ kri nỹtĩn kỹ han ke kỹ, ti vỹ Pā'i mág mré han mũ, ti tỳ nén ũ han ge pẽ to ken kỹ.

Art. 80. Hẽ re ke mũn Pā'i mág tỳ Presidente kar Vice-Presidente tỳ han ge kamãg kỹ, ketũnĩn kỹ tỳ kej ke ũ jé ke tỳ ki han tũn kỹ, ũ tỳ ag tỳ ki nỹtỹ ja ẽn ki rãnrhãj ke mũn vỹ tỳ Neputanu Kãki ag jo tỳ Presidente ki Pā'i tỳ Neputanu Fenerar nỹ mũ, ketũnĩn kỹ Senỹnu Fenerar ti kar Suprêmũ Trimunỹr Fenerar ti ke gé.

Art. 81. Pā'i tỳ Presidente kar ti mré Vice-Presidente tỳ ki nỹtĩ ãn ki rãj ke tũn kỹ, ũ tỳ ũ kuprẽg ge jé vỹ kurẽ tỳ 90 ke kar han jé róm kej mũ.

§ 1º Ti tỳ vãnhver kuprẽ kỹ ẽgno tá prỹg régre kỹ ti tỳ presidente kã nĩn kỹ , ũ kuprẽg ge tỳ ag nỹtĩ ki rã jé vỹ kurẽ tỳ trinta ke ki kutěj mũ, Congresso Nacional tỳ han mũ, tỳ kej ke to ãkrén kỹ.

§ 2º Nén ũ kar tag ki ẽkrén kỹ, ũ tỳ ki kej ke ag vỹ ag jo ki nỹtĩg vén ja ẽn rikej mũ.

Art. 82. República ki Pā'i mág tỳ kã nỹj ke vỹ tỳ prỹg tỳ 4 (vẽnhkãgra) nĩ kỹ ti tỳ ki rãj ke vỹ kurẽ tỳ 5 nĩ, janẽru ki ti tỳ ki rãj ke ven ja ẽn pāte.

Art. 83. República ki Pā'i mág kar ti mré ke tỳ Vice-Presidente ag pi, Kogresu Nasijonỹr tỳ kinhra tũ ra, kurẽ tỳ 15 ke kãfór han mũ, vẽn vinven mã Ẽmã mág ki, ag tỳ to rãn kỹ sa to ãkrén kỹ ki nỹtĩ, ki pa tũg kỹ.

SEÇÃO II

DAS ATRIBUIÇÕES DO PRESIDENTE DA REPÚBLICA

Art. 84. Presidente da República tỹvĩn tỹ han ge:

I – Ministros de Estado ù fẽg, ke tũ nĩ ka kunũnh;

II – Ministros de Estados ag mré rãnrhãj nén ù mág jé, administração federal kãki;

III – Constituição tag hã ve kỹ tóg rãnrhãj ke nĩ;

IV – hej ke kỹ tóg, publicar kej ke nĩ leis ti, kar tóg decreto ki han há han kỹ kri rãnrhãj;

V – Projeto de lei han ge tũ, ke tũnĩ kỹ ùn sĩ, ti jag tã (tẽ);

VI – decreto han ge, tag to;

a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpry tũ nĩn jé, kar kãki órgãos público ù han sór ke tũ, kar tỹ tũ kej ke tũ;

b) funções kar cargos públicos ta tũ kej ke tũ, ti ke ẽn ki;

VII – Estados estrangeiros ag mré há nĩj ke, kar representantes diplomático ag kri fĩj ke;

VIII – mỹ háj ke tỹ nĩ tratados kar han jé to , Ãmã ù tá ke ag kãmũ kỹ tóg ag mỹ nén ù han ge nĩ, Congresso Nacional kãki;

IX – decretar kej ke tỹ nĩ estado de defesa ti, kar estado de sitio ti;

X – decretar kej ke ti nĩ, ti tỹ nén ù tón jé, ti jykre kãke, federal tỹ ki kãrã kỹ han jé;

XI – Congresso Nacional kãki tóg nén ù to jykrén ge nĩ, ti han jé, kar tóg sessão legislativa han ge nĩ gé, ti tỹ ãmã tỹ hên ri ke ên tón jé, kỹ ag tóg to jykrén kỹ tỹ pir kej mũ, nén han ge ên ti;

XII – vênh pãte fan ge ti nĩ, ke tũ nĩ kỹ tóg, tỹ sĩ kej ke nĩ órgãos instituídos ki lei ag;

VI – decreto han ge, tag to;

a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpřy tũ nĩn jé, kar kãki órgãos público ù han sór ke tũ, kar tỹ tũ kej ke tũ; a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpřy tũ nĩn jé, kar kãki órgãos públicos ù han sór ke tũ, kar tỹ tũ kej ke tũ;

b) funções kar cargos públicos ta tũ kej ke tũ, ti ke ên ki;

VII – Estados estrangeiros ag mré há nĩj ke, kar representantes diplomático ag kri fĩj ke;

VIII – mỹ háj ke tỹ nĩ tratados kar han jé to , ãmã ù tá ke ag kãmũ kỹ tóg ag mỹ nén ù han ge nĩ, Congresso Nacional kãki;

IX – decretar kej ke tỹ nĩ estado de defesa ti, kar estado de sitio ti;

X – decretar kej ke ti nĩ, ti tỹ nén ù tón jé, ti jykre kãke, federal tỹ ki kãrã kỹ han jé;

XI – Congresso Nacional kãki tóg nén ù to jykrén ge nĩ, ti han jé, kar tóg sessão legislativa han ge nĩ gé, ti tỹ ãmã tỹ hên rike ke ên tón jé, kỹ ag tóg to jykrén kỹ tỹ pir kej mũ, nén han ge ên ti:

XII – vênh pãte fan ge ti nĩ, ke tũ nĩ kỹ tóg, tỹ sĩ kej ke nĩ órgãos instituídos ki lei ag;

XIII – forças armadas kar Marinha kar Exército kar Aeronáutica ag kar kri ke nỹ ke, kar ù tỹ ag jy nỹtĩj ke ag jyjy vin ge, ag cargos ki;

XIV – Ministro do supremo, Tribunal federal Kar Tribunais Superiores kãki tóg ù kuprãg ge nĩ, Senado Federal tỹ nén ù há han kỹ, kar tỹ presidente kar diretores vin ge nĩ, Procurador-geral kar banco central kãki ke gé;

XV – ù tỹ pãvãnh há kar ù tỹ nén ù kar han jé nĩ ên kuprãg ge, art.73 ve kỹ, Ministros do Tribunal de Contas da União jo jẽ jé;

XVI – ùn kanhró mág kuprãg ge ti nĩ , Constituição tag ve kỹ. ti tỹ Advogados – Geral da União jo nĩ jé;

XVII – art. 89 ve kỹ Conselho da República kãki ù kuprãg;

XVIII – Conselho da republica kar Conselho de defesa Nacional japrãnrprã , nén ù tỹ hãn rike kỹ;

XIX – vãnhgég ke, ãmã ù tỹ rãnh rãnh ge sór kỹ, Congresso Nacional tỹ tág gen kỹ, ag sessão legislativa kãki ag tóg to vãmén mũ kar ag tỹ decretar kej mũ, ti kar ke tũ nĩ kỹ ti jagtã tỹ kej ke ti;

XX – Mỹsér ke êg jagmré há kar ên ki, Congresso Nacional tá tóg nén ù han tag hã to;

XXI – vej ke tỹ nĩ nén ù há han jé, nén ù há nĩm jé ên ti;

XXII – nén ù tỹ hãn rike kỹ tóg forças estrangeiras ag tỹ ra kãmũ kỹ ki nỹtĩg sĩ han:

XXIII – Congresso Nacional mỹ jãnãj ke nĩ, ti prỹg kãmĩ nén hen ge ên ti, kar hãren kỹ han ge ên te ke gé , Constituição ve kỹ;

XXIV – prỹg kar ki tóg Congresso Nacional mỹ ven ge nĩ, ti nén ù han jé ên ti, ti sessão legislativa han kar tỹ kurã 60 kar, ti nén han vén jé ên to;

XXV – lei tag ve kỹ tóg tỹ tũ kej ke nĩ, cargos públicos federais ti;

XXVI – art. 62; ve kỹ tóg rán ge nĩ, medidas provisórias ti, lei tar ven jé;

XXVII – Constituição kãki ve kỹ tóg nén ù ù han ge to jukrén ge nĩ: de âmbito nacional previsto nos arts. 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F e 167-G desta Constituição;

XXVIII – arts; 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F kar 167-G ve kỹ tóg Congresso Nacional mỹ tóg decretar ke ra , kej ke nĩ, nén ù mág tỹ hãn ri ke kỹ.

Paragrafo tag tỹ vĩn vễ. Presidente da República nén han ge incisos VI, XII kar XXV ve kỹ, Ministério de Estado, Procurador – Geral da República ag mỹ tóg, tag han ra kej ke nĩ.

SEÇÃO III

DA RESPONSABILIDADE DO PRESIDENTE DA REPÚBLICA

Art. 85. crime vễ presidentes da republica tỹ Constituição da República tỹ Constituição Federal tag pătén sór kỹ, ke tũ nĩ kỹ ka to tã sór kỹ:

I – jag mré há ven kỹ nĩ;

II – Poder Legislativo, Judiciário kar Ministério Publico kar Federação kãki rãnrhãj nỹtĩ ag vỹ nén ù kar han jé nỹtĩj;

IV – Êmã kãki tarĩr ke;

V – administração kãki nén ù tỹ hãn rike kỹ ta krỹ ke;

VI – nén ù há han ge to lei;

VII – leis han há han ge, kar judicial ag tỹ tó kỹ.

Parágrafo tag tỹvĩn vễ. hãren kỹ crimes nón vej ke ti.

Art. 86. Câmara dos Deputados ag jagtã kãfôr tỹ Presidente da República pi ne han mũ ken kỹ, tóg Supremo Tribunal Federal tá kutãj mũ, ag tỹ ti ne han jé tũ ẽn ve kỹ ti crime vễ ken jé:

§ 1º Presidente ryrãg, ti nén han fã ẽn ki:

I – Supremo Tribunal Federal ag tỹ ti to queixa-crime e mã kỹ;

II – ti crime vễnh ven kỹ , kar ser Senado Federal ag tỹ tugnỹm kar;

§ 2º ti tỹ ser kurã tỹ 180 han kar tỹ ti ryrãg pẽ han ge, nén ù tỹ hãn rike mág tũ ki.

§ 3º ti ver katy tĩn kỹ, kar ù tỹ ne tó mãn tũn kỹ, Presidente da República pi nĩfếj há Kãkã nĩ.

§ 4º Presidente da Republica pi ti rãnhrãj kãki nén ù vễnh mỹ han ge nĩ.

SEÇÃO IV

DOS MINISTROS DE ESTADO

Art. 87. Ministros de Estado kuprãg ge, prỹg tỹ 21 kãfôr nỹtĩj ke ag tỹ nỹtĩ, ag tỹ política ãki rãnhrãj jé.

Paragrafo tag tãvĩn. Ministro de Estado tỹ han ge vễ, Constituição kar Lei tag ve kỹ:

I – administração federal vỹ tugnỹg kar han mũ, Presidente da Republica tỹ decreto assina ke jé ẽn ti;

II – tĩn jé tóg kar tỹ han leis kar decreto hár ẽn ti;

III – prỹg kar mũ tóg, relatório ven ge nĩ Presidente da Republica mũ;

IV – han há han ge tỹ nĩ, Presidente da Republica tỹ ũn ku-prãg jé ẽn ti.

Art. 88. Ministérios kar órgãos ã ag lei ven ge , hãre mũn tag kãki rân jé tỹ tũg sór kỹ ke gé.

CAPÍTULO III

DO PODER JUDICIÁRIO

SEÇÃO I

DISPOSIÇÕES GERAIS

Art. 92. Poder Judiciário ag órgãos vễ:

I – Pã'i tỹ Supremo Tribunal Federal;

I-A – Pã'i tỹ Conselho Nacional de Justiça ti;

II – Pã'i tỹ Superior Tribunal de Justiça ti;

II-A – Pã'i tỹ Tribunal Superior do Trabalho;

III – Pã'i tỹ Tribunais Regionais Federais e Juizes Federais ag;

IV – Pã'i tỹ Tribunais e Juizes do Trabalho ag;

V – Pã'i tỹ Tribunais e Juizes Eleitorais ag;

VI – Pã'i tỹ Tribunais e Juizes Militares ag;

VII – Pã'i tỹ Tribunais e Juizes dos Estados e do Distrito Federal e Territórios ag.

§ 1º Supremo Tribunal, Conselho Nacional de Justiça kar Tribunais Superiores ag vỹ Capital Federal ki nỹtĩg ja nỹtĩj ke nĩ.

§ 2º Supremo Tribunal kar Tribunais Superiores vỹ tar nĩ ãmã mág tag kri.

SEÇÃO II

DO SUPREMO TRIBUNAL FEDERAL

Art. 101. Supremo Tribunal Federal ag vỹ 11 ke nỹ, 35 ke tũ mỹr prỹg tỹ 70 krãm ke tỹvĩn ãn ag vỹ, ag rãnrhãj jé há nĩ.

Parágrafo único. Presidente da Republica vỹ Ministros do Supremo Federal ag jyjy vin ge nĩ, Senado Federal ag kar tỹ hej ken kỹ.

Art. 102. Supremo Tribunal Federal vỹ nĩm há han ge nĩ, Constituiçãõ tag ti, tag ve jé:

I – tugnỹm jé, rãn kar tỹ gé ken jé, ki hã ke ti:

a) Vãsỹ mér tỹ nén ã tỹ kã nỹ ãn vej kenĩ, lei kãki tugnỹm

kar tóg decretar kej mũ nén ũ ên to , lei Federal Kākā nỹ ên ve kỹ;

b) Presidente kar vice-presidente kar Congresso kākī nỹtĩ ag, kar Ministro ag, kar procurador da República ag mré ke vễ sĩn kỹ nén ũ vễnh mỹ han kỹ;

c) nén ũ han kónān sĩ han kỹ, kar vễsókī crime han kỹ tóg tỹ Ministro do Estado, Marinha, Exercito kar Aeronáutica mré ke nĩ, ag tỹ art. 52 I, ve kỹ han jé Tribunais Superiores kar tribunal de Contas da União kar pā'i mág diplomático ag ki kar jé;

d) ti kar tỹ ki kanhró nỹtĩj ke nĩ, tag kākī lei vễnh kápām tag ti. To vễnh kirĩr jé, hāri mũn Pā'i Presidente tỹ kā fān kỹ nén ũ han sór kỹ ti kar tỹ habeas corpus tovĩj mũ, Deputados, Senadores, Tribunal de contas ki rānrhāj nỹtĩ ag, kar Procurador Geral, kar ser Supremo ki nỹtĩ ên ag ke gé;

e) União, Estado, Distrito Federal ag tỹ hā tá ke ag jagmré nén ũ tỹ vễnh mỹ jỹgjỹg ke tũ nĩ, āmā ũ tá ke ag mré, jag mỹ nenh kỹ;

f) União, Estado, Distrito Federal kar entidade ũ ag administração kākī jagnẽ vóg sór, nén ũ tu;

g) Āmā ũ tá ke ag tỹ, ěg mỹ ũ ên jānāj ke kỹ;

i) ti tỹ habeas corpus tovĩ mỹr tỹ Tribunal Superior kā jẽ , ke tũ nĩ kỹ tóg mỹ rānrhāj tĩ, hā re mũn ta tỹ pā'i nĩ gé, kỹ tóg nén ũ vễnh mỹ han jé nĩj, kỹ vāsimer Supremo Tribunal Federal tóg vej ke nĩ;

j) tugnỹm mǎn ge, crime sĩ ke tũ nĩ kỹ crĩme mág ũ tỹ kākī nỹtĩ ên;

l) ven ge tỹ nĩ, ti tỹ ũn mág ti, vễnh vĩgvĩ tỹ tũ ke jé;

m) ta pir ke kỹ han ge kar ã tũ ki han ge ù tỹ processo kãki nỹtĩ ên ti;

n) han ge ùn kanhró mág kri kar ù tỹ to kanã jur ên ag, ke tũ nĩkỹ Tribunal kãki ti jagtã tỹ ser ketũg kỹ tóg ser vãsýmér han ge nĩ ser;

o) Tribunal Superior kar Tribunal de Justiça kar ù ag tỹ rã-nhrãnh ge sór kỹ;

p) ag tỹ nén ù tỹ vãnh mỹn kỹ nỹ ên ve kỹ, vãsímér tug-nỹm ra ke;

q) ag tỹ jagmré vin kỹ Presidente da República tỹ nén han kónãn jé ên ti, kar Congresso Nacional kãki ke ag tỹ nén ù vãnh mỹ han kỹ nỹtĩn kỹ ag tóg ìn tag ag kã ù kãki vej ke nỹtĩ, Tribunal de contas, Tribunais Superiores ketũ nĩ ka Supremo Tribunal federal tá;

r) ag tỹ tá ag kato nén ù han sór kỹ, Conselho Nacional de Justiça kar Conselho Nacional do Ministério Público ag kato;

II – ag tó jé nón ve măn ge:

a) ag habeas corpus to vin mỹr kar ag jagmré vin kãn mỹr, kar tỹ Tribunais Superiores hej ke tũg jé ên tỹvĩn ke vỹ tũ kej;

b) política kãki crime;

III – vãsímér han ge, ag tỹ nén ve vén ên tỹ kemăn kỹ:

a) Constituição tag kãki kato tă;

b) Constituição kato tă kar lei Federal kato tă;

c) Constituição tag kâki ve k̃y ěg Governo t̃y nén ũ han kónân k̃y ven ge;

d) julgar kej ke t̃y nĩ ěg ñyťg jé mĩhã lei federal ti.

§ 1º tag vẽ kej ke t̃y nĩ, Constituição kâki, ag t̃y mĩhã han mũ tũn k̃y, Supremo Tribunal Federal t̃y vej mũ lei kâki.

§ 2º Pã'i t̃y Supremo Tribunal Federal ag t̃y vẽnhrá ũ to ki hã ta ke ñy, ke tũ nĩ m̃ỹr, ki hã ke tũ ñỹn, ken k̃y vã t̃y ti kar m̃ỹ ke nĩ.

§ 3º ag vẽñmér han m̃ân sór k̃y, kar t̃y m̃áhá kem̃ân k̃y, ag nén han vén ja ěn ti k̃y Tribunal t̃y ve m̃ân mũ, hãra ũn t̃ęgtũ k̃áfór ag jagmré vī pir k̃y tóg ṽỹn kej.

Art. 103. Tag ag hã ṽy vẽnhrá tag kâki ken k̃y ñy ãn vej ke ñyťi:

I – pã'i mág t̃y República ki Presidente;

II – pã'i ag t̃y Senado Federal jo ñyťi ag;

III – pã'i ag t̃y Deputados ag Câmara jo ñyťi ag;

IV – pã'i ag t̃y Assembléia Legislativa ketũn m̃ỹr Distrito Federal ty Câmara Legislativa jo ñyťi ag;

V – Estado ki pã'i t̃y Governador ketũn m̃ỹr Distrito Federal ki ke ag;

VI – ěg jamã mág ki pã'i t̃y nén ũ t̃y h̃ân rike mũ ãn nón vej fã;

VII – ěg jamã mág ki Ũ t̃y ũ jagf̃y ṽj fã ag jo j̃ē ãn;

VIII – ũ t̃y Congresso Nacional ty partido político ũ jo j̃ē ãn;

IX – ũ t̃y ěg jamã mág ki ũn r̃ânřj̃ ñyťi kar jo ñyťi ãn ag.

§ 1° Êg jamā mág ki pǎ'i tỵ nén ũ tỵ hānrike mũ ăn nón vej fǎ tag vĩ jamā vén ke ag nỹtĩ pǎ'i ũ ag, ag tỵ kar ne han ke ven jé.

§ 2° Ũ tỵ nén ũ tỵ vẽnhrá tag kākĩ ken kỹ nĩ ăn tỵ ki hǎ han tũn kỹ, pǎ'i mág tỵ mré ke tĩ ăn vỹ ser, ag jo jê ăn ti mỹ kej mũ, ti tỵ kurê tỵ 30 ke kāmĩ nón ve kỹ, ki hǎ han jé.

§ 3° Supremo Tribunal Federal tỵ han ge ũ tỵ vẽnhrá tag kākĩ ken kỹ nĩ, tin ki hǎ ke ketũn mỹr katu tẽ nũn kỹ ag vỹ, êg jamā mág ki pǎ'i tỵ nén ũ tỵ hānrike mũ ăn nón vej fǎ ti vĩ mẽ vén ke nỹtĩ. Ti hǎ vỹ ser han ge ũ tag jagfỹ vĩj mũ.

Art. 103-A. Supremo Tribunal Federal vỹ vāsókĩ ketũn mỹr ũ tỵ ti mỹ ke kỹ vẽnhrá tag kākā ken kỹ nĩ, ăn ti jykre ki vême sĩ han mũ (tu ag sũmula ke ti), Ministro ag tỵ 2/3 vỹ ti mré vej mũ ge ser. Kỹ vỹ han ge ũ tugnỹm mǎn, ti há nĩ ti, ketũn mỹr tóg, tỵ ũ kej, ketũn mỹr vỹ tũ kej mũ. Ag tỵ ser vẽnhrá tag kākā ken kỹ nĩ ăn to ag jykre tỵ pir ken kỹ, ti kar vỹ kri jǎgjǎg sór ke nỹtĩ, han ge ũ tag ti.

§ 1° To vême sĩ ăn vỹ (sũmula ke mũ ên ti), ũ tỵ han ge ũ ki kagtĩg tỵ ve jé ke nĩ, mỹr kijẽn ũ pi han ge ũ, ki hǎ tó ti, êmǎ mág ki ne han ge to vêmén fǎ ag. Jag katũ tẽ sór ag ti, kỹ ăn jé ke vê, ag kar tóg kinhrǎg jé.

§ 2° Han ge ũ tỵ, to vême sĩ ki pǎ'i mág ag mỹ há tũn kỹ, ti tỵ vẽnhrá tag kākā nĩ ăn katu tẽ nũn kỹ, ag vỹ ser vẽnhmǎm kỹ to vêmén mũ. Ag tỵ ser ag jykre tỵ pir ke kar, han ge ũ ăn tuvǎj jé, ketũn mỹr kunũj jé.

§ 3° Vême sĩ tỵ, nén ũ to vêmén fǎ kar hynhan fǎ, ag katu tẽ nũn kỹ, ti tỵ ki hǎ ke tũn kỹ. Pǎ'i ũ ag vỹ ser vẽnhmǎn Supremo Tribunal Federal mré, ag tỵ to vǎmén mǎn jé gé ser. Ag tỵ ser nón ve kỹ nén han ke to vêmén jé. To vême sĩ tag tóg ag mỹ há tũn kỹ ag vỹ ser ũ tỵ nón vэг nỹtĩ ăn mré hǎ, ag mỹ tỵ tũ ke kar ag tỵ ũ tỵ vême sĩ han jé tỵ hǎrenh ke mũ vej mũ gé.

Art. 103-B. 15 ke ag vỹ jê, ũ tỵ Êmǎ Mág Kākĩ Justiça ki Juvẽn fǎ ag. Prỹg rềgre ki ag vỹ mré ke tĩ, kar vỹ ser ti nén ki rǎnhrǎj fǎ si ra vỹn ke mǎn mũ, kỹ ag hǎ vỹ ser:

I – Supremo Tribunal Federal ki pã'i tỹ Presidente;

II – Superior Tribunal de Justiça ag Ministro pir, tribunal ki ke vỹ ti tój mũ;

III – Rânhrãj fã ag Tribunal Superior ty Ministro pir, tribunal ki ke vỹ ti tój mũ;

IV – Tribunal de Justiça ty desembargador pir, Supremo Tribunal Federal ki ke vỹ ti tój mũ;

V – Juiz estadual pir, Supremo Tribunal Federal ki ke vỹ ti tój mũ;

VI – Tribunal Regional Federal ki juiz pir, Justiça ti Superior Tribunal ki ke vỹ ti tój mũ;

VII – Juiz federal pir, Justiça ti Superior Tribunal ki ke vỹ ti tój mũ;

VIII – Rânhrãj fã ag Tribunal Regional ki juiz pir, Rânhrãj fã Tribunal Superior ki ke vỹ ti tój mũ;

IX – Rânhrãj fã ag juiz pir, Rânhrãj fã Tribunal Superior ki ke vỹ ti tój mũ;

X – Êmã mág ki Ministério Público ag mré ke pir, Êmã mág ki Procurador-Geral ki ke vỹ ti tój mũ;

XI – Ministério Público Estadual ki ag mré ke pir, Êmã mág ki Procurador-Geral vỹ êmã tỹ Estado kar ag vênh jyjy jëgnë jé kãmĩ, ùn pir jyjy kuprëg mũ;

XII – Û jagfỹ vỹ fã rëgre, Êmã tỹ Brasil kãki ù tỹ ù jagfỹ vỹ fã ag Juvên fã ãn hã vỹ ag tój mũ;

XIII – Û tỹ kanhró mág, kar, han ge ãn kinhra kar mré tu vëme

há ân rẽgre, Deputados ag Câmara ki ke vỹ ù tój, jãvo Senado Federal vỹ ser ù tój mũ gé.

§ 1º Ag vẽnhmãn kỹ Supremo Tribunal Federal ki pã'i tỹ Presidente hã vỹ Juvẽn fã han jo jẽj mũ. Ti tỹ ki tũn kỹ ti nón jẽ hã vỹ ser vẽnhmãn mré kej, pã'i tỹ, tỹ ti Vice ti.

§ 2º Êmã mág ki pã'i tỹ Presidente hã vỹ ser ù ag japrẽnprẽn mũ, Senado Federal ki ke ag tỹ ùn kuprẽg jé ag.

§ 3º Kurẽ nĩm jé ty krỹg mỹr, ag ù tó jé tũn kỹ, Vẽnhrá tag kãki ke, Supremo Tribunal Federal hã vỹ ser inh hã ù tỹ kã fãg mũ.

§ 4º Juvẽn fã mré ke vẽn Poder Judiciário ag rãnrhãj fã kar jẽnkamũ tỹ hãra tĩ nĩ ân tugnỹm jé, kar juiz ag rãnrhãj há han nỹtĩ ân tugnỹm jé ke gé, ân krĩgmỹ tỹ ver Magistratura ki Estatuto ân ki nén ù ân han mũ gé:

I – Poder Judiciário tỹ vãsóki nén ù han ân kirĩr jé, kar Magistratura ki Estatuto nén tỹ ag mỹ rán kỹ nĩ ân ki hã han ân, ti tỹ hãren kỹ ag mỹ ke jé tũn kỹ tóg ag mỹ, jãvo ẽg tỹ gen kỹ kej ke nĩ;

II – Û tỹ art. 37 ki hã han nỹtĩ ân tugnỹm jé tóg, ù tỹ Poder Judiciário ki rãnrhãj fã kar ti, ag tỹ rán kỹ nĩ ân mũ han mũ tũn kỹ vỹ ag mỹ kurẽ ù nĩm, ag tỹ ser vẽnhjykre ân ki hã han jé. Tag pi hãra Tribunal ty Êmã mág Contas rãnrhãj kókén, mỹr tỹ vỹrmỹ tugnỹm mũ gé;

III – Tag hã vỹ ù tỹ Poder Judiciário to vĩgvĩ jé ân kar gẽnỹ kỹ tugnỹm, ti ser kar kri ti jykre tỹ pir ke jé, ù tỹ vỹrmỹ rãnrhãj tỹ ù ân, nẽnũ ù ki hã han tũ ân, ù tỹ vẽnhrá kar nón vej fã ra mũ hã hyn han mũ tũ ân mré hã. Jěrĩnmỹ Tribunal ki ag tỹ ag han ke han nỹtĩ mũ, hãra nén ù jagy tỹ ken kỹ tag vỹ ser ki kãrã kỹ nón vej mũ, kỹ tỹ ser ù tỹ ki hã han tũ ân kunũj mũ ti rãnrhãj ki, ketũn mỹr tỹ ti mỹ ân han jé ã tỹ kar jatun mỹ tũn jé kej. Gera ù tỹ vẽnhmỹn kỹ han jé ân tỹ ù tỹ ti jagfy vỹj ke jãvãj sór kỹ jãvãj;

IV – Nén ũ hyn han fã ki nén ũ tỹ hânriken kỹ, ketũn mỹr ũ tỹ pã'i mág katu jêg sór kỹ vỹ inh hã Ministério Público tá tój mũ;

V – Tag hã vỹ vãsóki, ketũn mỹr ũ tỹ ti mỹ ke kỹ, nén ũ tỹ prỹg pir pãte rãg tũ ki hânrike jé ãn tugnỹm măn ke nĩ, Juiz kar Tribunal ki ag to;

VI – Kysê tỹ pênkar kri ũn pir kãmĩ vỹ nén ũ rán rán mũ, nén ũ tỹ hãre ty jun jé ãn kar processos tỹ hãre ke tỹ ki rã jé, kar ũ tỹ hãre tỹ nén ũ tỹ hãre jé ãn kajãm jé, êmã mág kãki êmã kãsir kar mũ, Poder Judiciário tỹ ũ mré rãnhřaj fã kar mũ;

VII – Prỹg ty jun kar mũ vỹ ser ne tỹ êmã mág kãki êmã kãsir mũ ne tỹ tũ nĩ ãn rãnrãn mũ, Poder judiciário kar Juvẽn fã ag rãnhřaj to , kỹ vỹ ser Supremo Tribunal tỹ pã'i tỹ Presidente mỹ jêgnêj mũ, ag prỹg ty jun kỹ Congresso Nacional to vêmén jé.

§ 5º Justiça ki Superior Tribunal ag Ministro vỹ Ministro-Corregedor ti han ge han mũ gé, hãra ti pi Tribunal ty processos pinpin ãn mré ke măn, kỹ tóg ser tin han ke ãn mré Magistratura ti Estatuto tag hã mré kej mũ ser:

I – Ũ tỹ Magistrados ag kar Judiciário Rãnhřaj to nén ũ tó mũ ãn vin han ke nĩ;

II – Juvẽn fã mré vỹ nén ũ kar ãn tugnỹm, nén ũ tỹ ki hã ke ãn, ti tỹ ti mỹ ki hã ke tũ nĩ ven kỹ vỹ ser, nón tugnỹm há han măn mũ gé;

III – Tag hã vỹ juiz ag kuprêg kỹ ag japrêr mũ, ag tỹ ti rãnhřaj ki ti mré han jé, ũ tỹ ne tỹ nénũ ũ mũ rãnhřaj ke ãn ve jé tóg mũ gé, ag ne han ke ãn mré hã, tribunal kar justiça ki, êmã mág kãki, êmã kãsir kar ag mũ.

§ 6º Juvẽn fã mré ag vỹ Êmã mág ki Procurador-Geral kar êg jamã mág ki ũ tỹ ũ jagfy vỹj fã ag jo jê ãn ki pã'i tỹ Presidente ti fãg mũ.

§ 7º Êmā mág ki ag ṽy, Distrito Federal kar fyr mĩ, ù t̃y Poder Judiciário ketũn m̃ỹr ki ñỹtĩ ù to nén ù tój sór mũ, jo ù vin mũ, tag ag hã ṽy ser venhvĩ ân m̃āgmã k̃y vin han mũ, êmā mág ki Justiça juvẽn fã jo ag ñỹtĩ ser.

CAPÍTULO VIII

DOS ÍNDIOS

Art. 231. Kanhgág ag vānhmãn k̃y ñỹtĩ ja mĩ, ag nén ù han fã, ag ṽi, ag nén ù kri fĩj fã ag jykre si, kar ag ga kri ñỹti ân ṽy, ag m̃y ṽēnhrá tag kākā ken k̃y ñy. Hã k̃y ser Êmā Mág jo jê ân ṽy ga ân rán ke nĩ, kanhgág m̃y, kar ser ti kar m̃y tarĩr, nén ù t̃y kri ñỹtĩ ân kar ti kej mũ.

§ 1º Kanhgág tũ pē ṽē ser, ag t̃y ga ki ñỹtĩ k̃y nén ù kar hyn han ñỹtĩ ân ti, ag ākrān fã, kar nān kāmĩ ñēnũ géj fã, kar nān kirĩr ñỹtĩ ân ṽy t̃y ag ṽēnhgrun jé ke nĩ, ag t̃y ser kri ñỹtĩ k̃y ag krê jê'ŷn ŷn jé ag si ag jykre ki.

§ 2º Kanhgág t̃y ga ki ñỹtĩ si ân ṽy t̃y ag tũ pē nĩ, k̃y ag ṽy ser ki nén ù há kar ân, kar goj mág tere kar ân kāmĩ nén ù ân t̃y nén han mũ han.

§ 3º Fóg ag t̃y Kanhgág ag ga kākĩ goj ki nén ù han sór k̃y ag ṽy Congresso Nacional m̃y to ṽi vén mũ, ag t̃y ser kar êmā ên ty ñỹtĩ mré vēmén jé gé, ag t̃y ag mré tugñỹm kar ser tin ag m̃y nĩ ân jāmā jé, ag t̃y han ge ân mĩ hã han jé.

§ 4º Û pi ga t̃y kanhgág ag m̃y rán k̃y nĩ ân ki ne nĩ, ṽēnhrá tag ki tó k̃y nĩ ân ti, hã k̃y ù t̃y ty nĩ tũ ra , t̃y jérĩn m̃y t̃y kangág tũ pē nĩ ser, ag pi kren mũ.

§ 5º Û pi kanhgág ag ga ki ag nũj ke nĩ, nén ù jagy t̃y hānriken k̃y hã, goj fān k̃y ag ñỹtĩ jé kri rũ k̃y, ketũn m̃ỹr venhkaga kórég t̃y ag kri

kóttĩg kỹ. Hãra ag tỹ ver Congresso Nacional ty to vĩ vén ke nĩ, ag tỹ kar ag nũj jé, ag kar jatunmỹ vėsikã vỹnvỹn ke jé, ag ga ra.

§ 6º Û pi kanhgág ga kãki nén ù nũj ke nĩ, kãkã nỹ ke tũ, nén ù há jãvãnh ke tũ ga kãmĩ, goj kãmĩ nén ù géj ke tũ, ěmã mág ki jo jẽ tỹ ke tũ ra. Ěmã mág jo jẽ ăn kar ti kar tỹ ken kỹ hã. Kar ù pi ser ti tỹ kinhra ra nén ù tag ag kã'ũ han jén kỹ ne tój ke nĩ gé, hãrekemũn tỹ ki kagtĩg ra ga ăn tỹ nĩ kỹ nén ù han jén kỹ, hã vỹ ser ti tỹ ga ăn kãkã nĩ kỹ, nén ù han jé ăn kaja vej mũ.

§ 7º Vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ ki art. 174, § 3º e § 4º pi tỹ kangág ga to ke nĩ.

Art. 232. Kanhgág ag vỹ, ag tỹ Justiça ki nén ù tỹ ag mỹ ki hã ke tũ ăn, ketũn mỹr ag nén ù há han sór ăn tỹ ki fôn jé há nỹtĩ, Ministério Público hã vỹ ag mỹ nón vej mũ.

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
ADVOCACIA GERAL DA UNIÃO

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canella
CNPJ nº 06.654.000/22

E-mail:

AGU: lingua.indigena@agu.gov.br

IDGlobal: contato@idglobal.org.br

ADICUCA: adicucadiretoria@gmail.com

Endereço:

Associação de Difusão Cultural de Canella — ADICUCA

Rua Doutor Ruy Vianna Rocha, nº 1070

CEP. 95.686-750

Bairro Ulisses de Abreu

Município Canela - RS

Whatsapp:

Coordenação ADICUCA (Fernando Gomes): (54) 99192-6187